

ΠΜΣ ΔΙΕΘΝΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

ΟΝΟΜΑ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑΣ: Μαρία Παναγιώτου

ΑΡ. ΜΗΤΡΩΟΥ: 1212M011

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: Καθηγητής Στέλιος Περράκης

ΤΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΗΣ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ

από τη σκοπιά του Διεθνούς Δικαίου

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	4
Μέρος 1ο: Το Νομικό Καθεστώς της Ιερουσαλήμ	7
1.1. Ιστορικά στοιχεία	7
1.2. Το καθεστώς διεθνοποίησης της Ιερουσαλήμ.....	10
1.2.1. Ειδικά καθεστώτα πριν από την απόφαση της Γενικής Συνέλευσης.....	10
1.2.2. Η απόφαση 181 (II) της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών	12
1.2.3. Αποτίμηση της απόφασης 181 (II)	14
1.2.4. Η διαίρεση της Ιερουσαλήμ και οι μετέπειτα αποφάσεις για διεθνοποίηση	17
1.3. Το καθεστώς της Ιερουσαλήμ μετά το 1967	20
1.3.1. Ο πόλεμος του 1967 και η κατοχή της Ιερουσαλήμ.....	20
1.3.2. Η προσάρτηση του ανατολικού τμήματος της πόλης.....	23
1.3.2.1. Οι εποικισμοί και η επέκταση της νομοθεσίας.....	28
1.3.2.2. Οι εποικισμοί και οι τριβές με την 4η Σύμβαση της Γενεύης	30
1.3.2.3. Η ανακήρυξη της Ιερουσαλήμ σε πρωτεύουσα και η στάση της διεθνούς κοινότητας 33	
1.3.2.4. Η οικοδόμηση του τείχους.....	35
1.3.3. Η στάση της διεθνούς κοινότητας σχετικά με το καθεστώς της Ιερουσαλήμ	37
Μέρος 2ο: Το καθεστώς των Αγίων Τόπων	42
2.1. Οι Άγιοι Τόποι και η Ιερουσαλήμ	42
2.2. Ο έλεγχος των θρησκευτικών χώρων	44
2.2.1. Το status quo των χριστιανικών Αγίων Τόπων	44
2.2.2. Εβραϊκοί και Μουσουλμανικοί Άγιοι Τόποι	49
2.2.3. Η διεκδίκηση των Αγίων Τόπων	52
2.3. Το δικαίωμα ελεύθερης πρόσβασης στους ιερούς χώρους.....	56
2.4. Προστασία των Αγίων Τόπων	60
2.4.1. Η ανάγκη διαφύλαξης του φυσικού χώρου των Αγίων Τόπων	60
2.4.2. Η κατάσταση των Αγίων Τόπων υπό την ισραηλινή κυβέρνηση.....	62
2.4.2.1. Οι δραστηριότητες της ισραηλινής κυβέρνησης στον ιερό χώρο.....	64
2.4.2.2. Αρχαιολογικές ανασκαφές	66
2.4.2.3. Βεβηλώσεις και βανδαλισμοί	68
2.4.3. Ο ρόλος της UNESCO	71
2.4.3.1. Η Παλιά Πόλη ως Μνημείο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς	72
2.5. Προς ένα διεθνές καθεστώς προστασίας υπό το φως της αρχής της Κοινής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας;.....	77

Επίλογος	85
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	87

Φωτογραφία Εξωφύλλου:

Απεικόνιση χώρων λατρείας των τριών διαφορετικών θρησκειών που συνυπάρχουν στην Ιερουσαλήμ. Η φωτογραφία αποτελεί μέρος της αφίσας προώθησης του ντοκιμαντέρ του National Geographic με τίτλο ‘Jerusalem’ (2013).

Πηγή: <http://www.theblaze.com/stories/2013/09/25/new-imax-film-shows-jerusalem-like-youve-never-seen-it-before/>

Εισαγωγή

Η Ιερουσαλήμ είναι μία από τις αρχαιότερες πόλεις του κόσμου, αλλά ταυτόχρονα και μία από τις πιο σύγχρονες. Αν και η ιστορία της ξεκινά πολλούς αιώνες πριν, καταφέρνει μέχρι και σήμερα να προσελκύει το ενδιαφέρον ολόκληρης της ανθρωπότητας. Στη μακρά πορεία της, αποτέλεσε σταυροδρόμι πολλών πολιτισμών και τόπο γέννησης τριών εκ των μεγαλύτερων θρησκειών. Ο ιδιαίτερος χαρακτήρας της πόλης αυτής διαμορφώθηκε μέσα από τους αιώνες συγκρούσεων και συνύπαρξης, στο έδαφός της, διαφόρων λαών, που κυριάρχησαν στη Μέση Ανατολή. Σήμερα, η Ιερουσαλήμ βρίσκεται στο επίκεντρο της διαμάχης μεταξύ ισραηλινών και παλαιστινίων και το καθεστώς της αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά ζητήματα του διεθνούς δικαίου.

Το ζήτημα της Ιερουσαλήμ απασχολεί τη διεθνή κοινότητα πολλά χρόνια τώρα. Κράτη, διεθνείς οργανισμοί, αλλά και θρησκευτικές κοινότητες έχουν προσπαθήσει να βρουν μια λύση για το θέμα αυτό, χωρίς όμως αποτέλεσμα. Το ενδιαφέρον της διεθνούς κοινότητας για την Ιερουσαλήμ προκύπτει κατά κύριο λόγο από το θρησκευτικό χαρακτήρα της πόλης. Το γεγονός ότι στο χώρο αυτό βρίσκονται από τα πιο σημαντικά ιερά του ιουδαϊσμού, του χριστιανισμού και του μουσουλμανισμού, την καθιστά κέντρο των τριών θρησκειών και τόπο προσκύνησης χιλιάδων πιστών. Συνεπώς, η ελεύθερη πρόσβαση στο έδαφος της και η προστασία των Αγίων Τόπων αποτελούν δύο σημαντικά ζητήματα που πρέπει να διασφαλιστούν μέσω από το καθεστώς, ώστε να αποφευχθούν οι εντάσεις μεταξύ των πιστών.

Βασισόμενη ακριβώς σε αυτή την ανάγκη, η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ αποφάσισε το 1947 να παρέχει αυτές τις εγγυήσεις, ανακηρύσσοντας την Ιερουσαλήμ σε *corpus separatum* υπό ένα διεθνές καθεστώς προστασίας. Πάραυτα, η απόφασή αυτή δεν εφαρμόστηκε ποτέ, διότι η διαμάχη μεταξύ ισραηλινών και παλαιστινίων και η διεκδίκηση της Ιερουσαλήμ και από τις δύο πλευρές, ως πρωτεύουσα τους κράτους τους, είχε ως αποτέλεσμα δύο πολέμους μεταξύ εβραίων και αράβων, με την Ιερουσαλήμ να περνά τελικώς υπό τον έλεγχο του Ισραήλ.

Οι συγκρούσεις μεταξύ των δύο λαών, που είχαν ξεκινήσει πολύ πριν το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, συνεχίζονται μέχρι σήμερα και αποτελούν μία από τις κύριες αιτίες για την ένταση που υπάρχει στην Ιερουσαλήμ. Αν και ο κύριος λόγος της αντιπαράθεσής τους είναι το έδαφος, το θρησκευτικό στοιχείο είναι πάντα παρόν, καθώς η θρησκεία είναι άμεσα συνδεδεμένη με την εθνική τους ταυτότητα. Αυτό έχει

ως αποτέλεσμα, οι Άγιοι Τόποι να αποτελούν πολλές φορές το επίκεντρο της διαμάχης, με δυσμενείς επιπτώσεις για την ελεύθερη άσκηση της θρησκευτικής λατρείας.

Στην παρούσα εργασία, στόχος μου δεν είναι να ασχοληθώ με τη διαμάχη ισραηλινών και παλαιστινίων για το έδαφος της Ιερουσαλήμ. Επίκεντρο της έρευνας μου θα αποτελέσει το σύγχρονο νομικό καθεστώς της Ιερουσαλήμ, όπως έχει διαμορφωθεί μέχρι σήμερα, σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, καθώς και το αντίκτυπο που έχει στο θρησκευτικό, ιστορικό και πολιτιστικό χαρακτήρα της πόλης. Θα εξετάσω λοιπόν το καθεστώς με γνώμονα την ιδιαίτερη σημασία που έχει η πόλη, ως μέρος της θρησκευτικής και πολιτιστικής κληρονομιάς όλης της ανθρωπότητας. Επομένως, με βάση και την απόφαση 181(II) της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ, θα πρέπει να υπάρχουν ορισμένες εγγυήσεις για τους Αγίους Τόπους, προκειμένου να διασφαλιστεί ο ιδιαίτερος χαρακτήρας της πόλης. Καταφέρει λοιπόν το σύγχρονο νομικό καθεστώς να παρέχει τις απαραίτητες εγγυήσεις, που στην προκειμένη περίπτωση αντικατοπτρίζονται στην ασφάλεια των Αγίων Τόπων και τη θρησκευτική ελευθερία των πιστών;

Οι έρευνες που έχουν γίνει σχετικά με το καθεστώς της Ιερουσαλήμ είναι πολλές. Ωστόσο, οι περισσότερες από αυτές επικεντρώνονται στην Ιερουσαλήμ ως ένα έδαφος που, είτε πρέπει να ανήκει στο Ισραήλ, είτε στο μελλοντικό κράτος της Παλαιστίνης, αγνοώντας με αυτό τον τρόπο τη θρησκευτική σημασία που έχει η Ιερουσαλήμ όχι μόνο για τη Μέση Ανατολή, αλλά για ολόκληρη την ανθρωπότητα. Το θρησκευτικό στοιχείο της Ιερουσαλήμ για πολλούς περιπλέκει το εδαφικό ζήτημα, μπορεί ωστόσο να αποτελεί και τη λύση για το μελλοντικό καθεστώς της πόλης. Σε κάθε περίπτωση πάντως δεν μπορεί να παραγκωνιστεί όταν εξετάζεται το ζήτημα της Ιερουσαλήμ.

Η ερευνά μου βασίζεται κυρίως σε συγγράμματα και επιστημονικά άρθρα. Πάραυτα, σημαντικό υλικό αντλείται και από τις αποφάσεις του ΟΗΕ, τόσο της Γενικής Συνέλευσης όσο και του Συμβουλίου Ασφαλείας, καθώς και από τις εκθέσεις της UNESCO σχετικά με την πολιτιστική σημασία της Παλιάς Πόλης και με άλλα ζητήματα που αφορούν τους Αγίους Τόπους. Τέλος, η βιβλιογραφία θα περιλαμβάνει και άρθρα εφημερίδων, μέσα από τα οποία θα αντλήσω πληροφορίες σχετικά με τις παρούσες εξελίξεις.

Για την καλύτερη εξέταση του θέματος θα διαρθρώσω την εργασία σε δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος θα εξετάσω το νομικό καθεστώς της Ιερουσαλήμ, όπως

διαμορφώθηκε από την περίοδο του Συστήματος Εντολών μέχρι σήμερα, και στο δεύτερο μέρος θα επικεντρωθώ σε θέματα που αφορούν τους Αγίους Τόπους και στο ποια είναι η κατάσταση που επικρατεί σήμερα υπό το σύγχρονο νομικό καθεστώς της Ιερουσαλήμ, όσον αφορά την ελεύθερη πρόσβαση και την προστασία των Αγίων Τόπων. Πιο συγκεκριμένα, στο πρώτο μέρος, αφού κάνω μια αναφορά σε κάποια ειδικά καθεστώτα που είχαν διαμορφωθεί πριν το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο στην Ιερουσαλήμ, θα εξετάσω την απόφαση 181 (II) της Γενικής Συνέλευσης, ποιες υποχρεώσεις προέκυπταν από αυτή για τα ενδιαφερόμενα μέρη σχετικά με το καθεστώς της Ιερουσαλήμ και ποια είναι η νομική της ισχύ. Στη συνέχεια, θα εξετάσω τις ενέργειες του Ισραήλ μετά τον πόλεμο του 1948, και κυρίως του 1967, και ποιες οι επιπτώσεις των ενεργειών αυτών στο καθεστώς της Ιερουσαλήμ. Στο δεύτερο μέρος, τα θέματα που θα αναλυθούν θα είναι ο έλεγχος των Αγίων Τόπων, για τον οποίο έχει διαμορφωθεί ένα ειδικό καθεστώς, η ελεύθερη πρόσβαση ως απόρροια της θρησκευτικής ελευθερίας, αλλά και ως νομικό δικαίωμα στο έδαφος του Ισραήλ, ενώ έπειτα θα εξεταστεί η κατάσταση των Αγίων Τόπων κυρίως μέσα από τις εκθέσεις της UNESCO, αλλά και ο ρόλος του οργανισμού αυτού στην προστασία των Αγίων Τόπων. Τέλος, θα εξεταστεί ένα θεωρητικό ερώτημα του κατά πόσο θα μπορούσε να δημιουργηθεί ένα διεθνές καθεστώς προστασίας υπό το φως της αρχής της Κοινής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας.

Μέρος 1ο: Το Νομικό Καθεστώς της Ιερουσαλήμ

1.1. Ιστορικά στοιχεία

Η Ιερουσαλήμ δεν αποκαλείται τυχαία «μωσαϊκό πολιτισμών και θρησκειών». Στη διάρκεια της ιστορίας της, υπέστη πολλές εισβολές και κατακτήσεις, οι οποίες συνέβαλλαν στη διαμόρφωση του χαρακτήρα της και επηρέασαν σε μεγάλο βαθμό τον πληθυσμό της. Για τους ηγεμόνες που την κατέλαβαν, η Ιερουσαλήμ είχε εξέχουσα σημασία, τόσο σε θρησκευτικό και πολιτιστικό επίπεδο, όσο και σε ιστορικό και γεωπολιτικό. Ωστόσο, πολλοί λίγοι ήταν εκείνοι που τη σεβάστηκαν, αφού ο καθένας από τους κατακτητές της προσπάθησε να προσδώσει στην πόλη αυτή έναν χαρακτήρα που θα προσομοιάζε περισσότερο στα δικά του δεδομένα, με αποτέλεσμα η Ιερουσαλήμ να υποστεί πολλές καταστροφές και διωγμούς των κατοίκων της.

Τα σημερινά προβλήματα που έχουν ανακύψει γύρω από το καθεστώς της Ιερουσαλήμ έχουν τις ρίζες τους στα τέλη του 19ου αιώνα. Προκειμένου όμως, να κατανοήσουμε τη σημασία που έχει η πόλη αυτή για τους άραβες και τους εβραίους, είναι απαραίτητη μια αναδρομή στο παρελθόν της, διότι με αυτόν τον τρόπο θα μπορέσουμε να διαπιστώσουμε τους λόγους για τους οποίους η Ιερουσαλήμ αποτέλεσε αντικείμενο διεκδίκησης ήδη από την αρχαιότητα.

Η ίδρυσή της πόλης χρονολογείται στο 18ο αιώνα π. Χ.. Ιδρυτές και πρώτοι της κάτοικοι θεωρείται ότι ήταν οι Χαναναίοι, πρόγονοι των αράβων, οι οποίοι διοίκησαν το έδαφος αυτό τουλάχιστον για 800 χρόνια¹. Οι εβραίοι εμφανίστηκαν στην Παλαιστίνη και στην Ιερουσαλήμ μετά τη φυγή τους από την Αίγυπτο, οπότε και ο Δαβίδ ίδρυσε εκεί το βασίλειο του Ισραήλ, με το οποίο ένωσε τις διάφορες φυλές του λαού του. Στο Βασίλειο αυτό, που έφτασε στο απόγειο της δόξας του υπό τη βασιλεία του Σολομώντα, γιου του Δαβίδ, εβραίοι και άραβες ζούσαν όλοι μαζί αρμονικά και καμία ενέργεια δεν είχε γίνει από τους εβραίους για απομάκρυνση του αραβικού πληθυσμού από την πόλη².

¹ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την ιστορία της Ιερουσαλήμ, βλ. Cattán, Henry (1988), *The Palestine Question*, Croom Helm, New York, σελ. 247-249 και A/7057 (23/02/1968), Report of the Commission appointed by His Majesty's Government in the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, with the approval of the Council of the League of Nations, to determine the rights and claims of Moslems and Jews in connection with the Western or Wailing Wall at Jerusalem (December 1930), UNISPAL, <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/59A92104ED00DC468525625B00527FEA>, τελευταία πρόσβαση 09/06/2014, σελ. 7

² Cattán, Henry (1988), σελ. 247

Το Βασίλειο του Ισραήλ, το οποίο αποτέλεσε ίσως την πιο λαμπρή περίοδο της ιστορίας των Εβραίων, διότι την εποχή εκείνη χτίστηκε ένα από τα πιο ιερά κειμήλια της θρησκείας τους, ο Ναός του Σολομώντα, έφτασε στο τέλος του πολύ γρήγορα. Μετά το θάνατο του Σολομώντα, η Ιερουσαλήμ υπέστη τη μία εισβολή μετά την άλλη. Συνοπτικά στα χρόνια που ακολούθησαν, η Ιερουσαλήμ κατακτήθηκε από Ασσύριους, Αιγύπτιους, Βαβυλώνιους, Πέρσες, Ρωμαίους, Έλληνες, Μουσουλμάνους Άραβες, Σταυροφόρους και Οθωμανούς.

Οι πρώτοι που την κατέκτησαν ήταν οι Ασσύριοι, το 720 π. Χ., οι οποίοι κατέστρεψαν το Βασίλειο του Ισραήλ και αιχμαλώτισαν τους κατοίκους του, ενώ το 587 π. Χ., η πόλη και ο Ναός καταστράφηκαν από το Βασιλιά Ναβουχοδονόσορ της Βαβυλώνας. Στη συνέχεια, η Ιερουσαλήμ γνώρισε νέες καταστροφές, πρώτα το 332 π.Χ., όταν την κατέλαβαν οι Μακεδόνες, κι έπειτα από τον βασιλιά Αντίοχο Δ', ο οποίος κατεδάφισε το δεύτερο Ναό των Εβραίων, που είχε εγερθεί στη θέση του πρώτου, γύρω στο 520 π. Χ.. Το 63 π. Χ. η Ιερουσαλήμ πέρασε στα χέρια των Ρωμαίων, όπου και παρέμεινε για αρκετά χρόνια. Την περίοδο του αυτοκράτορα Αδριανού (117-138 μ. Χ.), οι Εβραίοι εκδιώχθηκαν από την πόλη έπειτα από διάταγμα του αυτοκράτορα, το οποίο απαγόρευε την παρουσία των Εβραίων στην Ιερουσαλήμ. Το συγκεκριμένο διάταγμα καταργήθηκε από τους άραβες μουσουλμάνους που κατέλαβαν την Ιερουσαλήμ το 637 μ. Χ. και αυτό έδωσε την ευκαιρία σε κάποιους Εβραίους να επιστρέψουν στην περιοχή. Τα χρόνια που η Ιερουσαλήμ βρισκόταν στα χέρια των Αράβων, χτίστηκαν και τα περισσότερα μουσουλμανικά ιερά, για τα οποία θα γίνει λόγος στη συνέχεια. Οι άραβες διατήρησαν την εξουσία τους στην περιοχή, με μια μικρή διακοπή λόγω των Σταυροφοριών του 1099, μέχρι το 1517 οπότε και η Ιερουσαλήμ πέρασε υπό την κυριαρχία των Οθωμανών, η οποία έληξε με τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Όλες αυτές οι εισβολές και οι κατακτήσεις της Ιερουσαλήμ επηρέασαν την πόλη και διαμόρφωσαν το χαρακτήρα της, οι σχέσεις όμως μεταξύ εβραίων και αράβων ποτέ πριν δεν είχε πάρει την τροπή που πήραν τον 20ο αιώνα. Στη διάρκεια όλων αυτών των χρόνων, εβραίοι και άραβες ζούσαν αρμονικά και τα μόνα προβλήματα που είχαν να αντιμετωπίσουν προέκυπταν από τους ξένους κατακτητές και όχι από τις μεταξύ τους σχέσεις. Τα γεγονότα όμως που συντελέστηκαν στις αρχές του 20ου αιώνα έμελλαν να αλλάξουν την πορεία των σχέσεων των δύο λαών, με αποτέλεσμα η κατάσταση που έχει διαμορφωθεί σήμερα να απειλεί με εξαφάνιση τα

χαρακτηριστικά εκείνα που αναδεικνύουν την Ιερουσαλήμ σε μία από τις πιο γνωστές και ιδιαίτερες πόλεις του κόσμου.

Το 19ο αιώνα, ένα εβραϊκό κίνημα στην Ευρώπη, που ονομαζόταν Σιωνισμός είχε στρέψει την προσοχή του στην Παλαιστίνη με σκοπό την επιστροφή των εβραίων στη Γη της Επαγγελίας. Προς εκπλήρωση αυτού του σκοπού, οι Σιωνιστές είχαν απευθυνθεί τη δεκαετία του 1880 στο σουλτάνο Abdulhamid II προσφέροντάς του χρήματα και ζητώντας του να επιτρέψει τον αποικισμό των εβραίων στην Παλαιστίνη. Ο Abdulhamid, λαμβάνοντας υπ' όψιν του τις συμβουλές των πρεσβευτών του στην Ευρώπη, οι οποίοι των προειδοποίησαν για τα κίνητρα των Σιωνιστών, και φοβούμενος το ξέσπασμα συγκρούσεων που πιθανόν να προέκυπτε με τους Άραβες, δεν έδωσε τη συγκατάθεσή του. Στην απάντηση του μάλιστα, υποστήριξε ότι η γη δεν ανήκε σε εκείνον αλλά στο λαό του και γι' αυτό δεν θα μπορούσε να τη διαθέσει σε άλλους³.

Η απάντηση αυτή διέφερε από εκείνη που έδωσε ο λόρδος Balfour στους Σιωνιστές λίγα χρόνια αργότερα. Οι Βρετανοί που στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο είχαν υποσχεθεί τη γη της Παλαιστίνης στους Άραβες, ώστε να εξασφαλίσουν την υποστήριξή τους στον πόλεμο, δεν δίστασαν να δώσουν στους Σιωνιστές τις εγγυήσεις που επιθυμούσαν. Έτσι το 1920, στη Συνδιάσκεψη του Σαν Ρέμο υιοθετήθηκε η Διακήρυξη Balfour, η οποία προέβλεπε τη δημιουργία «Εθνικού Σπιτιού» για τους εβραίους στην Παλαιστίνη⁴. Αν και η Διακήρυξη μιλά για «εθνικό σπίτι», στη πραγματικότητα στόχος των Σιωνιστών ήταν η δημιουργία εβραϊκού κράτους⁵. Πριν ακόμη από το Σύστημα Εντολών, οι Σιωνιστές διαδήλωναν για τα δικαιώματά τους μπροστά από το Τείχος των Δακρύων, το κατ' εξοχήν ιερό μνημείο για τους εβραίους. Η Διακήρυξη αυτή που απορρίφθηκε και από τη Βουλή των Λόρδων και από το Βρετανικό Κοινοβούλιο, έγινε αποδεκτή από την Κοινωνία των Εθνών, όταν διόρισε τη Βρετανία ως εντολοδόχο δύναμη στην Παλαιστίνη⁶. Έτσι ξεκίνησε ο αποικισμός των εβραίων στην περιοχή υπό την επίβλεψη της βρετανικής διοίκησης.

³ *Question of Palestine: Legal Aspects, A compilation of papers presented at the UN seminars on the question of Palestine in 1980-1986*, UN, New York, 1992, σελ. 426

⁴ Βλ. Balfour Declaration (1917),

<http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/E210CA73E38D9E1D052565FA00705C61>, τελευταία πρόσβαση 20/08/2014

⁵ *Question of Palestine: Legal Aspects...*, σελ. 409

⁶ *The Palestine Mandate* (1922), http://avalon.law.yale.edu/20th_century/palmanda.asp, τελευταία πρόσβαση 20/07/2014

Το πρόβλημα που είχε προκύψει από όλη αυτή την κατάσταση δεν ήταν αυτό καθ' εαυτό ο αποικισμός των Εβραίων στην Παλαιστίνη. Ήδη πριν από το 19ο αιώνα, κάποιοι Εβραίοι είχαν επιστρέψει στην περιοχή, ειδικά μετά από την απέλασή τους από την Ισπανία και την Πορτογαλία, το 1492 και 1496 αντίστοιχα, αλλά και μετά από τους διωγμούς τους από τη Ρωσία το 1881-2. Ωστόσο, σε αυτή την περίπτωση, οι Εβραίοι αποτελούσαν μικρό αριθμό και ο αραβικός χαρακτήρας της πόλης διατηρήθηκε⁷. Η Διακήρυξη Balfour όμως έθεσε τις βάσεις για τη δημιουργία ενός εβραϊκού κράτους, που ήταν και ο πρωταρχικός στόχος των Σιωνιστών, και αυτό ερχόταν σε αντίθεση με τα συμφέροντα των Αράβων. Η πολιτική διαμάχη που ξεκίνησε μεταξύ των δύο λαών, σε συνδυασμό με το έντονο θρησκευτικό συναίσθημα που τους διακατείχε, πυροδότησε τις εξελίξεις που ακολούθησαν σχετικά με το καθεστώς της Ιερουσαλήμ.

1.2. Το καθεστώς διεθνοποίησης της Ιερουσαλήμ

1.2.1. Ειδικά καθεστώτα πριν από την απόφαση της Γενικής Συνέλευσης

Ανατρέχοντας στην ιστορία της Ιερουσαλήμ, διαπιστώνουμε ότι οι διάφοροι ηγεμόνες που την κατέκτησαν, δεν σεβάστηκαν το θρησκευτικό χαρακτήρα της πόλης και τις περισσότερες φορές οι επιδρομές κατέληγαν στην καταστροφή της πόλης, με αρνητικές επιπτώσεις για τη θρησκευτική ελευθερία και τη διασφάλιση των ιερών τόπων. Ρυθμίσεις, όπως αυτές που είχε επιβάλλει ο ρωμαίος αυτοκράτορας Αδριανός, οι οποίες εμπόδιζαν την ελεύθερη άσκηση της λατρείας σε κάποιους από τους πιστούς, αποστερούσαν από την Ιερουσαλήμ το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της ως κέντρο τριών θρησκειών, που την κάνει να ξεχωρίζει ανάμεσα στις άλλες πόλεις του κόσμου. Εν αντιθέσει όμως, με τους προκατόχους τους, οι Οθωμανοί αναγνώρισαν τη σημασία της Ιερουσαλήμ ως ξεχωριστής πόλης προσδίδοντάς της ένα ειδικό καθεστώς διοίκησης. Το καθεστώς της ήταν ανώτερο από των άλλων επαρχιών της αυτοκρατορίας και γι' αυτό το λόγο διοικούνταν απευθείας από την Υψηλή Πύλη. Στη

⁷ Cattani, Henry (1988), σελ. 249-250

διάρκεια του Κριμαϊκού Πολέμου μάλιστα, είχε ανακηρυχθεί σε ανεξάρτητη επαρχία και ο κυβερνήτης της λογοδοτούσε απευθείας στην Κωνσταντινούπολη⁸.

Μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και τη διάλυση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, το έδαφος της Παλαιστίνης περιήλθε υπό Βρετανική διοίκηση. Την περίοδο αυτή, η Ιερουσαλήμ δεν απολάμβανε κάποιο ειδικό καθεστώς, ωστόσο οι Βρετανοί ασχολήθηκαν ιδιαίτερα με το ζήτημα της Ιερουσαλήμ, ειδικά μετά τις εντάσεις που ξέσπασαν μεταξύ Εβραίων και Παλαιστινίων, το 1936. Η κύρια αιτία των εντάσεων αυτών ήταν η διεκδίκηση της εθνικής ανεξαρτησίας εκ μέρους των παλαιστινίων και η αντίδρασή τους απέναντι στην προοπτική δημιουργίας Εθνικού Σπιτιού για τους εβραίους. Αν και τα κίνητρα αυτά υπήρχαν και στις συγκρούσεις που είχαν ξεσπάσει τα προηγούμενα χρόνια μεταξύ των δύο λαών, αυτή τη φορά ήταν περισσότερο έντονα και αυτό οφείλονταν σε δύο λόγους. Κατ' αρχάς, η μετανάστευση των εβραίων στην Παλαιστίνη αυξανόταν με πολύ γρήγορους ρυθμούς, εξαιτίας της κακομεταχείρισης που υφίσταντο σε χώρες όπως η Γερμανία και η Πολωνία, και κατά δεύτερον, οι υπόλοιπες αραβικές χώρες ήταν ένα βήμα πριν από την ανεξαρτησία, που τους είχαν υποσχεθεί, σε αντίθεση με την Παλαιστίνη⁹.

Τα γεγονότα αυτά οδήγησαν στη σύσταση της Βασιλικής Επιτροπής Έρευνας, η οποία έμεινε γνωστή με το όνομα του προέδρου της Earl Peel, ως Επιτροπή Peel. Σύμφωνα με την Έκθεση που εξέδωσε η Επιτροπή,¹⁰ η Ιερουσαλήμ και η Βηθλεέμ αποτελούν «ιερή παρακαταθήκη πολιτισμού», όχι μόνο για τους λαούς της Παλαιστίνης, αλλά και για πολλούς άλλους σε όλον τον κόσμο, για τους οποίους τα εδάφη αυτά αποτελούν Άγιοι Τόποι. Γι' αυτό το λόγο, τόνισαν ότι πρέπει να διασφαλιστεί η ιερότητα της, μέσω της δημιουργίας ενός θύλακα που θα διοικείται από έναν νέο καθεστώς, στο οποίο εβραίοι και άραβες θα είναι ισότιμοι. Η περιοχή αυτή επίσης, δεν θα επηρεαζόταν από τη Διακήρυξη Balfour, ενώ η βρετανική διοίκηση θα φρόντιζε για την εξασφάλιση της ελεύθερης και ασφαλούς πρόσβασης όλων των πιστών. Το σχέδιο αυτό, που επίσης προέβλεπε και διαίρεση της Παλαιστίνης, απορρίφθηκε από τους άραβες, ενώ έγινε αποδεκτό από τους εβραίους.¹¹

⁸ *Question of Palestine: Legal Aspects...*, σελ. 406 και 423

⁹ League of Nations Mandates Palestine Report of the Royal Palestine Commission (July 1937), <https://www.jewishvirtuallibrary.org/jsourc/History/peel1.html>, τελευταία πρόσβαση 02/07/2014

¹⁰ Ibid

¹¹ Shlaim, Avi (1990), *The Politics of Partition, King Abdullah, the Zionists and Palestine 1921-1951*, Oxford University Press, σελ. 55

Κάτι ανάλογο με το σχέδιο της Επιτροπής Peel προβλεπόταν και στο Σχέδιο Morrison του 1946, σύμφωνα με το οποίο η Ιερουσαλήμ δεν θα ανήκε σε κανέναν από τους δύο λαούς, αλλά θα διοικούντο απευθείας από κάποιον αντιπρόσωπο της βρετανικής κυβέρνησης, ο οποίος θα παρέμενε στην περιοχή ως διαχειριστής του ανεξάρτητου κράτους της Παλαιστίνης.¹² Διαπιστώνουμε επομένως, ότι ήδη πριν από την απόφαση των Ηνωμένων Εθνών υπήρχε η τάση να δημιουργηθεί ένα ειδικό καθεστώς για την Ιερουσαλήμ, το οποίο θα διασφαλίζει την ιερότητά της και θα την προστατεύει από τις διεκδικήσεις των λαών της Παλαιστίνης.

1.2.2. Η απόφαση 181 (II) της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών

Με το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, οι συγκρούσεις μεταξύ Εβραίων και Παλαιστινίων στην Ιερουσαλήμ, καθώς και σ' όλη την Παλαιστίνη, συνεχίστηκαν. Η Κοινωνία των Εθνών δεν υπήρχε πλέον και στη θέση της είχε δημιουργηθεί ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών, που αναλάμβανε να διαχειριστεί τα διεθνή προβλήματα. Οι Βρετανοί, έχοντας δεσμευτεί με τις υποσχέσεις του και απέναντι στους παλαιστίνιους και απέναντι στους εβραίους, βρέθηκαν ανήμποροι να διαχειριστούν την κατάσταση και γι' αυτό αποφάσισαν να απευθυνθούν στα Ηνωμένα Έθνη για βοήθεια. Η αντιμετώπιση αυτού του δύσκολου θέματος για ένα νεοσύστατο οργανισμό ήταν σίγουρα μία πρόκληση. Ο Avi Shlaim στο βιβλίο του *Politics of Partition* παρομοιάζει το Παλαιστινιακό ζήτημα ως «μια καυτή πολιτική πατάτα που ήταν έτοιμη να ριχτεί στην αγκαλιά ενός οργανισμού βρέφους».¹³

Ο ΟΗΕ απάντησε σε αυτή την πρόκληση με τη δημιουργία μιας Ειδικής Επιτροπής για την Παλαιστίνη το 1947.¹⁴ Η Επιτροπή έκρινε ότι η πόλη της Ιερουσαλήμ έπρεπε να τεθεί υπό διεθνή κηδεμονία, την οποία θα επέβλεπε το Συμβούλιο Κηδεμονίας του ΟΗΕ. Ο λόγος, για τον οποίο πρότεινε αυτό το καθεστώς για την Ιερουσαλήμ, ήταν ο θρησκευτικός χαρακτήρας της πόλης και το γεγονός ότι οι πολλοί από τους ναούς της είναι ιεροί για περισσότερες από μία θρησκείες. Επομένως,

¹² A/364 (03/09/1947), 'United Nations Special Committee on Palestine Report to the General Assembly', Official Records of the Second Session of the General Assembly, Supplement No. 11, UNISPAL, <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/07175DE9FA2DE563852568D3006E10F3>, τελευταία πρόσβαση 14/07/2014, κεφάλαιο 4.

¹³ Shlaim, Avi (1990), σελ. 77

¹⁴ A/364 (03/09/1947), Part III: City of Jerusalem

θεώρησε ότι είναι ζωτικής σημασίας η διατήρηση της ειρήνης στην περιοχή και κυρίως, η διατήρηση της θρησκευτικής ειρήνης, την οποία ζητούσαν για την Ιερουσαλήμ, όχι μόνο οι λαοί της Παλαιστίνης αλλά και πολλοί άλλοι. Το διεθνές καθεστώς θα ήταν αυτό που θα διατηρούσε την τάξη στην περιοχή, όπως έκανε στο παρελθόν το Οθωμανικό καθεστώς. Για την εφαρμογή αυτού του σχεδίου, θα διοριζόταν μία διεθνής αρχή, η οποία θα διοικούσε την Ιερουσαλήμ με τη βοήθεια άλλων εκτελεστικών οργάνων, τα οποία θα ήταν ουδέτερα.

Ο ΟΗΕ έλαβε υπόψη του τις συστάσεις της Επιτροπής και στις 29 Νοεμβρίου του 1947, η Γενική Συνέλευση έλαβε την απόφαση 181 (II). Η απόφαση αυτή πρότεινε ένα σχέδιο διαίρεσης της Παλαιστίνης, σύμφωνα με το οποίο η Ιερουσαλήμ θα αποτελούσε ουδέτερο έδαφος. Πιο συγκεκριμένα, μετά τη λήξη της βρετανικής διοίκησης στην Παλαιστίνη, θα ιδρύονταν ένα αραβικό και ένα εβραϊκό κράτος, η Ιερουσαλήμ όμως δεν θα ανήκε σε κανένα από τα δύο, αλλά θα ανακηρύσσονταν *corpus separatum* υπό ένα ειδικό διεθνές καθεστώς το οποίο θα διοικούνταν από τα Ηνωμένα Έθνη. Το καθεστώς αυτό θα εφαρμόζονταν σε μία έκταση που στο βορρά θα εκτεινόταν μέχρι το Shu'fat, στο νότο μέχρι τη Βηθλεέμ, στην ανατολή μέχρι το Abu Dis και στη δύση μέχρι το Ein Karim. Το Συμβούλιο Κηδεμονίας θα ήταν αυτό που θα διοόριζε τον Κυβερνήτη της πόλης, ο οποίος δεν θα προέρχονταν από κανένα από τα δύο κράτη, και ο οποίος θα ήταν υπόλογος στο όργανο που τον διοόρισε. Επίσης, στο Συμβούλιο Κηδεμονίας ανατέθηκε και η θέσπιση νομοθεσίας που θα ρύθμιζε τα διοικητικά θέματα της Ιερουσαλήμ (T/592).

Με την απόφασή της αυτή, η Γενική Συνέλευση αναγνώριζε τη σημασία που είχε η Ιερουσαλήμ ως τόπος θρησκείας, αλλά και τους κινδύνους που αντιμετώπιζε όντας εν μέσω μιας πολιτικής διαμάχης και θέλησε να την προστατέψει. Σύμφωνα με την απόφαση, ο στόχος της Κυβέρνησης που θα εγκαθίσταντο θα ήταν να διαφυλάξει τα πνευματικά και θρησκευτικά συμφέροντα των τριών μονοθεϊστικών θρησκειών και να ενθαρρύνει τη συνεργασία μεταξύ των κατοίκων της περιοχής για τη διασφάλιση της τάξης και της ειρήνης.

Η αρχική διάρκεια του καθεστώτος ορίζονταν στα δέκα χρόνια. Στόχος της Γενικής Συνέλευσης ήταν να εφαρμοστεί πριν από την 1η Οκτωβρίου 1948 και μετά την πάροδο των δέκα χρόνων, να επανεξετάζονταν από το Συμβούλιο Κηδεμονίας. Επιπλέον, η απόφαση περιείχε πρόβλεψη και για τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος, με το οποίο οι κάτοικοι της πόλης θα είχαν την ευκαιρία να εκφράσουν τις απόψεις τους σχετικά με πιθανές τροποποιήσεις στο καθεστώς.

1.2.3. Αποτίμηση της απόφασης 181 (II)

Το καθεστώς που προβλεπόταν για την Ιερουσαλήμ ανταποκρίνονταν στον ιδιαίτερο χαρακτήρα της πόλης και προστάτευε τη θρησκευτικότητα και πνευματικότητα της.¹⁵ Πάραυτα, το σχέδιο δεν είχε την αποδοχή όλων. Αν και οι Εβραίοι το αποδέχτηκαν, περισσότερο επειδή το σχέδιο διαίρεσης εξυπηρετούσε τα συμφέροντά τους για τη δημιουργία εβραϊκού κράτους, που ήταν και ο πρωταρχικός τους στόχος, παρά επειδή συμφωνούσαν με τη διεθνοποίηση της Ιερουσαλήμ, τα Αραβικά κράτη έφεραν αντιρρήσεις. Αμφισβήτησαν τη νομιμότητα του σχεδίου και εναντιώθηκαν στην εφαρμογή του, διότι ήθελαν την Ιερουσαλήμ ως πρωτεύουσα του Παλαιστινιακού κράτους.¹⁶ Η δυσαρέσκεια των αράβων ίσως σχετίζεται με το γεγονός ότι ο ΟΗΕ εκείνη την περίοδο «ενδιαφερόταν περισσότερο να λάβει μια απόφαση που θα είχε την υποστήριξη της πλειοψηφίας των μελών του, παρά μια απόφαση που θα ικανοποιεί τα δύο μέρη», σύμφωνα με τον Ilan Pappé.¹⁷ Οι άραβες ωστόσο, δεν ήταν οι μόνοι που αμφισβήτησαν τη νομική ισχύ της απόφασης της Γενικής Συνέλευσης. Αρκετοί ήταν οι αναλυτές που ασχολήθηκαν με το κατά πόσο τα Ηνωμένα Έθνη είχαν την αρμοδιότητα να αποφασίσουν για τη τύχη της Παλαιστίνης και της Ιερουσαλήμ.

Ο Henry Cattan υποστηρίζει ότι η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ δεν είχε καμία αρμοδιότητα να αποφασίσει για τη διαίρεση της Παλαιστίνης, από τη στιγμή που δεν ασκεί καμία κυριαρχία πάνω στο συγκεκριμένο έδαφος.¹⁸ Προς υποστήριξη της θέσης του αυτής, παραθέτει στο βιβλίο *The Palestine Question* τις απόψεις και άλλων αναλυτών, οι οποίοι υποστηρίζουν, όπως και ο ίδιος, ότι η απόφαση της Γενικής Συνέλευσης δεν θα μπορούσε να έχει νομική ισχύ παρά μόνο κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις. Ο I. Brownlie συμφωνεί με τον Cattan ως προς την έλλειψη κυριαρχικού δικαιώματος και τονίζει ότι εφόσον τα Ηνωμένα Έθνη δεν μπορούν να αναλάβουν ρόλο κυρίαρχου εδάφους, η αρμοδιότητα της Γενικής Συνέλευσης του

¹⁵ Cattan, Henry (1981), 'The Status of Jerusalem under International and UN Resolutions', *Journal of Palestine Studies*, Vol. 10, No. 3, University of California Press, p. 3-15, <http://www.jstor.org/stable/2536456>, 09/04/2014, σελ. 8

¹⁶ Hagopian, Elaine C. (2004), 'The Palestine-Israel Conflict: A Short History', http://iem.edu.in/engineering/IEM_docs/home/notice/ShortHistoryofPalestine-IsraelConflict.pdf, 06/05/2014, σελ. 11

¹⁷ Pappé, Ilan (2003), 'The Post-Territorial Dimensions of a Future Homeland in Israel and Palestine', *Comparative Studies of South Asia, Africa and Middle East*, Vol. 23, No. 1&2, pp. 224-233, <http://cssaame.com/issues/23/28.pdf>, τελευταία πρόσβαση 06/05/2014, σελ. 225

¹⁸ Cattan, Henry (1988), σελ. 40

ΟΗΕ να αποφασίζει για ένα έδαφος είναι αμφίβολη. Ο P. B. Potter παραθέτει μια άλλη άποψη, σύμφωνα με την οποία τα Ηνωμένα Έθνη θα μπορούσαν να βασίσουν τη νομιμότητα της Γενικής Συνέλευσης, αν αυτή για παράδειγμα αποτελούσε κληροδότημα της Κοινωνίας των Εθνών, αλλά ακόμη και σε αυτή την περίπτωση θα ανέκυπτε ένα νέο ζήτημα, σχετικά με το αν συνεχίζει να υφίσταται το Σύστημα Εντολών. Τέλος, ο Quincy Wright επικεντρώνεται στο χαρακτήρα των αποφάσεων της Γενικής Συνέλευσης και αμφισβητεί το κατά πόσο μπορούν να προκύψουν έννομα αποτελέσματα από αυτές.¹⁹

Όλα αυτά είναι εύλογα ερωτήματα τα οποία απασχόλησαν τους αναλυτές και η απάντηση σε αυτά έχει μεγάλη σημασία για την ισχύ του καθεστώτος διεθνοποίησης της Ιερουσαλήμ και την διασφάλιση των εγγυήσεων που το καθεστώς αυτό προέβλεπε για τους Αγίους Τόπους. Ήταν αρμόδια η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ ως διάδοχος της Κοινωνίας των Εθνών; Έχουν δεσμευτική ισχύ οι αποφάσεις της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ;

Όσον αφορά το πρώτο ερώτημα, ο Musa Mazzawi στο βιβλίο του 'Palestine and the Law' στηριζόμενος σε μια μελέτη που εκδόθηκε από την Κοινωνία των Εθνών το 1945²⁰, υποστηρίζει ότι ο ΟΗΕ θα μπορούσε να αποτελεί διάδοχος της Κοινωνίας των Εθνών, με την έννοια ότι αναλαμβάνει τις υποχρεώσεις που άφησε εκείνη. Στη δεύτερη ενότητα της μελέτης αυτής, γίνεται μία ειδική αναφορά στους Αγίους Τόπους, όπου προβλέπεται ότι «σε περίπτωση τερματισμού της εντολής, το Συμβούλιο της Κοινωνίας των Εθνών είναι αυτό που αναλαμβάνει να λάβει τα απαραίτητα μέτρα για τη διασφάλιση από εδώ και στο εξής των δικαιωμάτων που σχετίζονται με τους Αγίους Τόπους». Με αυτή τη λογική ο Mazzawi θεωρεί πως σε περίπτωση διάλυσης της Κοινωνίας των Εθνών και εγκατάστασης ενός νέου οργανισμού με παρόμοια καθήκοντα, ο τελευταίος αναλαμβάνει να προασπίσει τα προαναφερόμενα δικαιώματα.²¹ Επιπλέον, από τη συγκεκριμένη μελέτη θα μπορούσαμε να συμπεράνουμε ότι η Κοινωνία των Εθνών αναγνώριζε ένα ειδικό καθεστώς για τους Αγίους Τόπους και δεν τους ενέτασσε στην ίδια κατηγορία με την υπόλοιπη Παλαιστίνη, η οποία με το τέλος του Συστήματος Εντολών προοριζόταν να

¹⁹ Βλ. υποσημείωση 20

²⁰ LoN/1945.VI.A.1 (1945), The Mandate System: Origin – Principle – Application, Series of the League of Nations publications, 30 April, <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/C61B138F4DBB08A0052565D00058EE1B>, τελευταία πρόσβαση 12/09/2014

²¹ Mazzawi, Musa (1997), σελ. 242

γίνει ανεξάρτητο έδαφος. Συνεπώς, η Γενική Συνέλευση ανεξάρτητα από την απόφαση που πήρε για την Παλαιστίνη, είχε ευθύνη να διασφαλίσει τα ζητήματα τα σχετικά με τους Αγίους Τόπους. Εξάλλου, και η άρνηση που εξέφρασε ο Henry Cattani, και άλλοι άραβες αναλυτές, σχετιζόταν περισσότερο με τη διαίρεση της Παλαιστίνης και την αποστέρηση του δικαιώματος αυτοδιάθεσης των Παλαιστινίων, παρά με τη διεθνοποίηση της Ιερουσαλήμ.²²

Από την άλλη πλευρά βέβαια, τα έννομα αποτελέσματα που παράγουν οι αποφάσεις της Γενικής Συνέλευσης έχουν αμφισβητηθεί και αυτό οφείλεται στο ότι θεωρούνται περισσότερο συστάσεις παρά αποφάσεις με την έννοια των αποφάσεων του Συμβουλίου Ασφαλείας. Ωστόσο, δεν μπορούν να χαρακτηριστούν όλες οι αποφάσεις της Γενικής Συνέλευσης ως συστάσεις, καθώς ορισμένες από αυτές έχουν δεσμευτική ισχύ, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα τη Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Οι Marshall J. Breger και Thomas A. Idinopoulos παραθέτουν τη δική τους άποψη για την απόφαση 181(II), υποστηρίζοντας ότι «δεσμευτική ισχύ μπορούν να έχουν μόνο εκείνες οι αποφάσεις της Γενικής Συνέλευσης που κωδικοποιούν εθιμικό δίκαιο, κάτι που δε συμβαίνει στην προκειμένη περίπτωση».²³ Η άποψη αυτή, ωστόσο, δε βασίζεται σε κάποια επίσημη διάκριση, καθώς στον ΟΗΕ δεν υπάρχει επίσημη αξιολόγηση των αποφάσεων της Γενικής Συνέλευσης. Εξάλλου, η σημασία που δίνει η Γενική Συνέλευση στην 181(II) φαίνεται και μέσα από το κείμενο της απόφασης, στο οποίο προβλέπεται ότι οποιαδήποτε παραβίαση της συγκεκριμένης απόφασης θα αποτελεί απειλή κατά της ειρήνης.

Επομένως, θα μπορούσαμε να συμπεράνουμε ότι η Γενική Συνέλευση δεν θεωρούσε την απόφαση 181(II) ως απλή σύσταση, αλλά ως μια απόφαση δεσμευτική για τα ενδιαφερόμενα μέρη και αυτό φαίνεται και στη στάση που κράτησε με τις μετέπειτα αποφάσεις της για το καθεστώς της Ιερουσαλήμ. Η άποψη της αυτή στηρίζεται στο γεγονός ότι η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ αποτελεί διάδοχο της Κοινωνίας των Εθνών και επομένως είναι η μόνη αρμόδια να αποφασίσει για τους Αγίους Τόπους και το ζήτημα της Ιερουσαλήμ. Ακόμη όμως και αν υποθέσουμε, ότι οι αρμοδιότητες του Συμβουλίου της Κοινωνίας των Εθνών δεν ανατέθηκαν στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, αλλά στο Συμβούλιο Ασφαλείας, αυτό δεν αλλάζει

²² Βλ. υποσημείωση 20

²³ Breger, Marshall J. & Idinopoulos, Thomas A. (1998), 'Jerusalem's Holy Places and the Peace Process', *The Washington Institute for Near East Policy*, Policy Paper No. 46, http://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/PP_46_JERUSALEMS_HOLY_PLACE_S.pdf, τελευταία πρόσβαση 14/07/2014, σελ. 20

πολλά πράγματα για την Ιερουσαλήμ. Στις αποφάσεις του, το Συμβούλιο Ασφαλείας κάνει και αυτό αναφορά στο καθεστώς της Ιερουσαλήμ, καταδικάζοντας οποιαδήποτε μονομερή ενέργεια στοχεύει στην αλλαγή του.²⁴ Μπορεί βέβαια να μην αναφέρεται στο *corpus separatum*, φαίνεται όμως να αποδέχεται ένα υπάρχον ειδικό καθεστώς για την πόλη. Πέρα όμως από τη σύνδεση με την Κοινωνία των Εθνών, η πρόθεση της διεθνούς κοινότητας να αποτελέσει η 181(II) κάτι παραπάνω από μια απλή σύσταση φαίνεται ξεκάθαρα και στο προοίμιο της ίδιας της απόφασης.

1.2.4. Η διαίρεση της Ιερουσαλήμ και οι μετέπειτα αποφάσεις για διεθνοποίηση

Παρόλο που η απόφαση της Γενικής Συνέλευσης είχε γίνει αποδεκτή και από το Ισραήλ και παρά τις εγγυήσεις που έδινε το τελευταίο ότι θα εφαρμόσει την απόφαση, το Δεκέμβριο του 1947 προέβη σε ενέργειες που έρχονταν σε αντίθεση με τους ισχυρισμούς του. Ένα μήνα μετά την απόφαση των Ηνωμένων Εθνών που προέβλεπε ότι η Ιερουσαλήμ θα αποτελούσε *corpus separatum* υπό διεθνή προστασία, το Ισραήλ προχώρησε σε επιθέσεις κατά των Παλαιστίνιων κατοίκων της. Επί τρεις μέρες, από τις 11 έως τις 13 Δεκεμβρίου 1947, η ισραηλινή στρατιωτική οργάνωση *Irgun* εξαπέλυε επιθέσεις στην Ιερουσαλήμ, με αποτέλεσμα οι παλαιστίνιοι που κατοικούσαν στην πόλη να τραπούν σε φυγή. Σε μία δήλωσή του, ο Ben Gurion, ο μελλοντικός πρώτος πρωθυπουργός του Ισραήλ, είχε πει ότι «από τα χρόνια της καταστροφής της από τους Ρωμαίους, η Ιερουσαλήμ ποτέ δεν ήταν τόσο εβραϊκή όσο σήμερα»,²⁵ επιβεβαιώνοντας την πρόθεση των εβραίων να επιβάλλουν στην πόλη το δικό τους χαρακτήρα εξαφανίζοντας οποιοδήποτε άλλο ξένο στοιχείο που υποδήλωνε ότι η πόλη αυτή αποτελεί ένα μωσαϊκό εθνοτήτων και θρησκειών. Μέσα σε ένα χρόνο ο αραβικός πληθυσμός της Ιερουσαλήμ μειώθηκε από 70000 σε 3500.

Στις 14 Μαΐου 1948, οι εβραίοι, στηριζόμενοι στην απόφαση της Γενικής Συνέλευσης, ανακήρυξαν τη δημιουργία του κράτους του Ισραήλ. Το γεγονός αυτό πυροδότησε νέες εχθροπραξίες μεταξύ εβραίων και αράβων, με τα αραβικά κράτη να

²⁴ Βλ. παρακάτω υποσημείωση 43

²⁵ Quigley, John (1994), 'The Legal Status of Jerusalem under International Law' The Turkish Yearbook, Jerusalem, Vol. XXIV, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/44/681/8664.pdf>, τελευταία πρόσβαση 09/04/2014, σελ. 13

μάχονται, όπως ισχυρίζονταν, για την προστασία των Παλαιστίνιων κατοίκων.²⁶ Συνέπεια αυτών των εξελίξεων ήταν η διαίρεση της Ιερουσαλήμ, με το Ισραήλ να καταλαμβάνει το δυτικό τμήμα της και την Ιορδανία το ανατολικό, όπου βρίσκονταν η Παλιά Πόλη και οι περισσότεροι ιεροί τόποι των τριών θρησκειών.

Ο ΟΗΕ δεν αναγνώρισε την κατοχή της Ιερουσαλήμ από καμία από τις δύο αυτές χώρες. Για τα Ηνωμένα Έθνη, η Ιερουσαλήμ αποτελούσε διεθνές έδαφος και το απέδειξε με τις αποφάσεις που έλαβε. Στις 29 Μαΐου 1948, το Συμβούλιο Ασφαλείας με την απόφαση 50 καλεί τις κυβερνήσεις όλων των κρατών να λάβουν όλα τα απαραίτητα μέτρα για την προστασία των Αγίων Τόπων και της πόλης της Ιερουσαλήμ, καθώς και για την εξασφάλιση της πρόσβασης σε αυτή. Μολονότι, η απόφαση αυτή δεν κάνει αναφορά στο καθεστώς ως *corpus separatum*, αυτό δε σημαίνει ότι αναγνωρίζει κάποιο δικαίωμα κυριαρχίας του Ισραήλ ή της Ιορδανίας στην Ιερουσαλήμ.²⁷

Από την άλλη πλευρά, η ΓΣ αντιμετώπισε την κατάσταση με το να προτείνει τον διορισμό ενός μεσολαβητή για την Παλαιστίνη. Η απόφαση 186 που ελήφθη στις 14 Μαΐου 1948, προέβλεπε ότι η επιλογή του Μεσολαβητή θα γινόταν από τα πέντε μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας. Τελικώς στη θέση αυτή επελέγη ο Σουηδός Folke Bernadotte, ο πρώτος μεσολαβητής των Ηνωμένων Εθνών, ο οποίος επιφορτίστηκε με το έργο να έρθει σε συνομιλίες με τις τοπικές αρχές και να συνεργαστεί με την Επιτροπή Εκεχειρίας που είχε διορίσει το Συμβούλιο Ασφαλείας. Για την ειρηνική διευθέτηση των διαφορών μεταξύ αράβων και εβραίων, ο Bernadotte πρότεινε δύο σχέδια. Σύμφωνα με το πρώτο σχέδιο, το οποίο υπεγράφη στις 27 Ιουνίου 1948, η Ιερουσαλήμ θα αποτελούσε αραβικό έδαφος. Το σχέδιο αυτό απορρίφθηκε και από τις δύο πλευρές και για το Ισραήλ βασικός λόγος αποτέλεσε το γεγονός ότι η Ιερουσαλήμ θα ανήκε στους άραβες. Το δεύτερο σχέδιο αντίθετα, που υπεγράφη στις 16 Σεπτεμβρίου, προέβλεπε ότι η Ιερουσαλήμ θα τελεί υπό διεθνή έλεγχο, ούτε όμως αυτή η προοπτική ικανοποιούσε τους ισραηλινούς, οι οποίοι έβλεπαν τον Bernadotte ως εμπόδιο στην προσπάθειά τους να προσαρτήσουν την Ιερουσαλήμ και να επιβάλλουν τον ισραηλινό έλεγχο σε όλη την Παλαιστίνη.²⁸ Ο Bernadotte δολοφονήθηκε μία μέρα μετά την υπογραφή του δεύτερου σχεδίου. Αν και

²⁶ Cattan, Henry (1988), σελ. 54

²⁷ Βλ. και Mazzawi, Musa (1997), σελ. 245

²⁸ Persson, Sune & the Swedish Institute (1998), 'Folke Bernadotte', Centraltryckeriet AB, Boras, <http://www.swedenabroad.com/SelectImageX/273608/FolkeBernadotteSwedishPortraits.pdf>, τελευταία πρόσβαση 17/07/2014, σελ. 23

δεν κατηγορήθηκε ποτέ κανείς για το θάνατό του, είναι πλέον τεκμηριωμένο ότι η απόφαση για τη δολοφονία ελήφθη από την ισραηλινή οργάνωση LEHY.²⁹

Ωστόσο, τα Ηνωμένα Έθνη δεν εγκατέλειψαν τη θέση τους υπέρ της διεθνοποίησης της Ιερουσαλήμ και αυτό επιβεβαιώθηκε στις μετέπειτα αποφάσεις της. Με την 194 (III), η Γενική Συνέλευση διόρισε μια Επιτροπή Συνδιαλλαγής για την Παλαιστίνη, η οποία μεταξύ άλλων θα πρότεινε σχέδια για την εγκαθίδρυση ενός διεθνούς καθεστώτος στην Ιερουσαλήμ. Η Γενική Συνέλευση λαμβάνοντας υπόψη τη σημασία της Ιερουσαλήμ ως κέντρο τριών θρησκειών και θέλοντας να εξασφαλίσει την προστασία των Αγίων Τόπων και την ελεύθερη πρόσβαση σε αυτούς, τόνισε ότι η πόλη αυτή πρέπει να έχει διαφορετική μεταχείριση από την υπόλοιπη Παλαιστίνη. Σημαντικό είναι το γεγονός ότι μετά από τις συζητήσεις της Επιτροπής με το Ισραήλ και τα αραβικά κράτη, τα τελευταία ήταν έτοιμα να αποδεχτούν ένα διεθνές καθεστώς για την Ιερουσαλήμ σε αντίθεση με το Ισραήλ που αποδεχόταν το εν λόγω καθεστώς μόνο για την Παλιά Πόλη, η οποία εκείνη την περίοδο δεν βρισκόταν υπό τον έλεγχό του, αλλά υπό τον έλεγχο της Ιορδανίας.³⁰

Αυτό που δεν αναφερόταν στην παραπάνω απόφαση ήταν η εγκαθίδρυση ενός *corpus separatum*. Το κενό αυτό καλύφθηκε ένα χρόνο αργότερα με την απόφαση 303 (IV) της Γενικής Συνέλευσης (09/12/1949). Πιο συγκεκριμένα, στην απόφαση αναφερόταν η πρόθεση του οργάνου να εγκαθιδρυθεί στην Ιερουσαλήμ ένα μόνιμο διεθνές καθεστώς το οποίο θα εγγυούνταν την προστασία των Αγίων Τόπων και ό,τι άλλο προέβλεπε η απόφαση 181 (II). Η απόφαση αυτή επαναλάμβανε την καθιέρωση της Ιερουσαλήμ ως *corpus separatum* και μάλιστα τόνιζε στα ενδιαφερόμενα κράτη ότι έπρεπε να εφαρμόσουν στην πόλη τη νομοθεσία που είχε θεσπίσει το Συμβούλιο Κηδεμονίας.

Με βάση αυτές τις αποφάσεις, τόσο η κατοχή του δυτικού τμήματος από το Ισραήλ, όσο και η κατοχή του ανατολικού από την Ιορδανία αποτελούσαν παράνομες ενέργειες. Ο ισχυρισμός του Ισραήλ ότι το διεθνές καθεστώς ισχύει μόνο για την Παλιά Πόλη δεν είχε βάση. Εξάλλου, ο αντιπρόσωπος του Ισραήλ ήταν εκείνος που διαβεβαίωνε τα Ηνωμένα Έθνη, πριν από την ένταξη του Ισραήλ στον Οργανισμό, ότι το κράτος του δεν θα προχωρήσει σε καμία ενέργεια που να αντιβαίνει στις αποφάσεις των οργάνων του ΟΗΕ για την Ιερουσαλήμ και θα σεβαστεί τη διεθνοποίηση. Ο Abba Eban, Υπουργός Εξωτερικών του Ισραήλ, είχε δηλώσει στην Ad hoc Επιτροπή ότι οι

²⁹ Βλ. υποσημείωση 28

³⁰ Cattan, Henry (1988), σελ. 84

ενέργειες του Ισραήλ είχαν ως στόχο την προστασία της Ιερουσαλήμ και την οικονομική της επανόρθωση και οποιοσδήποτε ισχυρισμός ότι το Ισραήλ σκοπεύει να ανακηρύξει τη Νέα Πόλη ως μέρος του κράτους του Ισραήλ ήταν ψευδής.³¹ Αυτές οι εγγυήσεις όμως κράτησαν για όσο καιρό εξετάζονταν η υποψηφιότητα του Ισραήλ ως μέλος του οργανισμού.³² Το 1950, το Ισραήλ αψηφώντας όλα τα ψηφίσματα και τις αποφάσεις των Ηνωμένων Εθνών, ανακήρυξε τη δυτική Ιερουσαλήμ ως πρωτεύουσα του κράτους του, σε αντίθεση με την Ιορδανία που διατήρησε για πρωτεύουσα το Αμμάν.

1.3. Το καθεστώς της Ιερουσαλήμ μετά το 1967

Τα γεγονότα που έλαβαν χώρα από το 1967 και μετά, πέραν του ότι διαμόρφωσαν την παρούσα κατάσταση στην Ιερουσαλήμ, άλλαξαν και τους όρους του παιχνιδιού μεταξύ εβραίων και αράβων. Όταν το 1948, Ισραήλ και Ιορδανία είχαν καταλάβει την Ιερουσαλήμ, παρόλο που κανένα από τα δύο κράτη δεν ήταν πρόθυμο να παραδώσει το έδαφος που είχε υπό τον έλεγχό του, οι δύο δυνάμεις λειτουργούσαν ως αντίβαρο η μία στην άλλη. Το γεγονός αυτό μπορούσε να εκμεταλλευτεί και η διεθνής κοινότητα για να πείσει τα δύο μέρη ότι η καλύτερη λύση για την Ιερουσαλήμ θα ήταν ένα καθεστώς που θα τους ευνοούσε όλους, καθώς και οι δύο πλευρές αντιμετώπιζαν προβλήματα όσον αφορά την πρόσβαση στους Αγίους Τόπους. Τώρα όμως, που το Ισραήλ έθεσε υπό τον έλεγχό του ολόκληρη την Ιερουσαλήμ, η αποδοχή ενός διεθνούς καθεστώτος από την πλευρά του μοιάζει ακόμη πιο δύσκολη παρά το γεγονός ότι δεν του αναγνωρίζεται κυριαρχία στην Ιερουσαλήμ. Ακόμα όμως και τα Ηνωμένα Έθνη φαίνεται να απομακρύνονται όλο και περισσότερο από το *corpus separatum*, σε αντίθεση με τη στάση που είχαν κρατήσει μετά το 1948, αφήνοντας έτσι το Ισραήλ να προβαίνει σε ενέργειες, που από τη μια πλευρά τις καταδικάζει, αλλά από την άλλη δεν λαμβάνει κάποια μέτρα για να τις αλλάξει.

1.3.1. Ο πόλεμος του 1967 και η κατοχή της Ιερουσαλήμ

³¹ Mazzawi, Musa (1997), σελ. 246

³² *Question of Palestine: Legal Aspects...*, σελ. 419

Το 1967, το Ισραήλ ενεπλάκη σε πόλεμο με τα αραβικά κράτη, ο οποίος έμεινε γνωστός ως πόλεμος των «Εξι Ημερών». Οι εντάσεις μεταξύ Συρίας και Ισραήλ ήταν η σπίθα που πυροδότησε την ένοπλη σύρραξη μεταξύ των δύο μερών. Δύο μήνες πριν το ξέσπασμα του πολέμου, το Ισραήλ είχε στείλει τρακτέρ στην αποστρατικοποιημένη ζώνη μεταξύ Ισραήλ και Συρίας προκειμένου να εκχερσώσει αραβικά εδάφη που βρίσκονταν στην περιοχή. Η Συρία απάντησε στις ενέργειες αυτές με πυρά κατά του Ισραήλ.³³ Στις 13 Μαΐου, ο Levi Eshkol, τότε πρωθυπουργός του Ισραήλ, ανακοίνωσε την πρόθεση του κράτους να εξαπολύσει επίθεση κατά της Συρίας. Εν όψει της επικείμενης επίθεσης, η Αίγυπτος ζήτησε από τα Ηνωμένα Έθνη να αποσύρει την ειρηνευτική δύναμη UNEF που υπήρχε στα σύνορα με το Ισραήλ προκειμένου να είναι σε θέση να αντιμετωπίσει μια επικείμενη επίθεση από αυτό σε κάποιο από τα αραβικά κράτη. Ο U Thant δέχτηκε το αίτημα της Αιγύπτου και μετά και από την απόρριψη του Ισραήλ για αποδοχή της UNEF στο δικό του έδαφος, απέσυρε την ειρηνευτική δύναμη από την περιοχή.³⁴ Κατά συνέπεια, στις 5 Ιουνίου 1967, το Ισραήλ επιτέθηκε στην Αίγυπτο και η Ιορδανία ανταπέδωσε τα πυρά, βομβαρδίζοντας γύρω από την Ιερουσαλήμ.³⁵

Ο πόλεμος αυτός είχε ως αποτέλεσμα την επέκταση των στρατιωτικών δυνάμεων του Ισραήλ μέσω της κατάληψης εδαφών, ανάμεσα στα οποία και το ανατολικό τμήμα της Ιερουσαλήμ, που μέχρι εκείνη τη στιγμή βρισκόταν υπό τον έλεγχο της Ιορδανίας. Με τη λήξη του πολέμου, η μία πλευρά κατηγορούσε την άλλη ως προς το ποιος ξεκίνησε πρώτος την επίθεση. Ωστόσο, όποια κι αν ήταν η αφετηρία του πολέμου, είτε επρόκειτο για επιθετικό είτε για αμυντικό πόλεμο του Ισραήλ κατά των αραβικών κρατών, η κατάληψη του εδάφους της Ιερουσαλήμ με πόλεμο καθιστά το Ισραήλ κάτοχο της περιοχής, χωρίς αυτό να του δίνει κάποιο τίτλο κυριαρχίας.³⁶

Η θέση του Ισραήλ όμως είναι διαφορετική, καθώς δεν αποδέχεται ότι υπάρχει ζήτημα κατοχής στην Ανατολική Ιερουσαλήμ, όπως δεν το δέχεται και για τη δυτική. Ένα από τα επιχειρήματα που χρησιμοποίησε ήταν το ότι ο πόλεμος κατά των αραβικών κρατών ήταν αμυντικός και η παρουσία του στο έδαφος της Ιερουσαλήμ

³³ Cattan, Henry (1988), σελ. 101

³⁴ A/6730/Add.2 (1967), Report of the Secretary-General on the withdrawal of the United Nations Emergency Force, UN General assembly Official Records, <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/D21AF95689E8F2C00525660B0051640F>, τελευταία πρόσβαση 05/09/2014

³⁵ S/PV.1347 (1967), UN Security Council Official Records, <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/CD0BEBA6A1E28EFF0525672800567B2C>, τελευταία πρόσβαση 05/09/2014

³⁶ Quigley, John (1994), σελ. 16

ήταν αποτέλεσμα της ενεργοποίησης του άρθρου 51 του ΧτΗΕ περί αυτοάμυνας. Το άρθρο 51 όμως, δεν προβλέπει συνεχή παρουσία του αμυνόμενου κράτους σε έδαφος που δεν του ανήκει. Η αυτοάμυνα γίνεται πρωτίστως στο έδαφος του κράτους που αμύνεται και μπορεί να επεκταθεί πέρα από τα σύνορά του μόνο για να απωθήσει την επίθεση, και όχι για να διεκδικήσει το έδαφος αυτό.³⁷

Το Ισραήλ υποστήριξε επίσης ότι η παρουσία του στην Ιερουσαλήμ δεν μπορεί να θεωρηθεί κατοχή από τη στιγμή που δεν υπήρχε πριν τον πόλεμο κάποιος νόμιμος κυρίαρχος στην περιοχή.³⁸ Όπως είδαμε και παραπάνω, η κατάληψη της Ιερουσαλήμ από την Ιορδανία, όπως ακριβώς και από το Ισραήλ, αποτελούσε παραβίαση των αποφάσεων των Ηνωμένων Εθνών και δεν έχαιρε καμίας αναγνώρισης. Συνεπώς, η Ιορδανία πράγματι δεν ήταν ο νόμιμος κάτοχος της Ιερουσαλήμ, αυτό όμως δεν δικαιολογεί τη θέση του Ισραήλ. Κατά την άποψη του καθηγητή Mallison, αν η αναγνώριση του τίτλου κυριαρχίας της προηγούμενης κυβέρνησης από την κατέχουσα δύναμη αποτελούσε προϋπόθεση για την εφαρμογή του δικαίου κατοχής, τότε το δίκαιο αυτό δεν θα εφαρμόζονταν ποτέ.³⁹

Ο τίτλος κυριαρχίας που προσπαθούσε να αποκτήσει το Ισραήλ στην περιοχή δεν μπορούσε να αποδειχτεί από τα επιχειρήματα που χρησιμοποίησε. Ο καθηγητής Blum προσπάθησε να δικαιολογήσει τις αξιώσεις του Ισραήλ για κυριαρχία στα κατεχόμενα εδάφη, στηρίζοντας το δικαίωμα αυτό στο γεγονός ότι οι Εβραίοι ήταν μέρος της Παλαιστίνης, όταν αυτή ήταν έδαφος υπό Εντολή, και κατά συνέπεια έχουν καλύτερο τίτλο συγκριτικά με την Ιορδανία.⁴⁰ Η άποψη του καθηγητή Blum όμως, αγνοεί εντελώς το διεθνές καθεστώς που προέβλεπε η απόφαση 181 (II) της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών, την οποία είχε αποδειχτεί και το Ισραήλ. Πάραυτα, κι αν ακόμη δεχτούμε ότι τα Ηνωμένα Έθνη δεν είχαν καμία αρμοδιότητα να αποφασίσουν για το καθεστώς της Ιερουσαλήμ, όπως υποστήριξε αργότερα το Ισραήλ,⁴¹ αυτό δε σημαίνει ότι η Ιερουσαλήμ αποτελεί *terra nullius*, την οποία μπορεί να καταλάβει οποιοσδήποτε. Πριν από τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, η Παλαιστίνη ήταν έδαφος υπό Εντολή, το οποίο η Κοινωνία των Εθνών είχε κατατάξει στην κατηγορία Α, κάτι που σήμαινε πως με τη λήξη της Βρετανικής διοίκησης θα αποκτούσε την

³⁷ Mallison, W.T., Jr & Mallison, S. V. (1986), 'A Juridical Analysis of the Israelis Settlements in the Occupied Territories' in *The Palestine Yearbook of International Law, Volume X, 1998/1999*, Kluwer Law International in cooperation with Al-Shaybani Society of International Law (2000), σελ. 15

³⁸ Ibid, σελ. 11

³⁹ Tillman, Seth (1978), σελ. 77-78

⁴⁰ Ibid, σελ. 76

⁴¹ Mazzawi, Musa (1997), σελ. 257

ανεξαρτησία της.⁴² Επομένως σε αυτή την περίπτωση, η Ιερουσαλήμ θα αποτελούσε παλαιστινιακό έδαφος και όχι ισραηλινό.

Καταλήγουμε λοιπόν στο συμπέρασμα ότι, η παρουσία του Ισραήλ στο έδαφος της Ιερουσαλήμ δεν μπορεί να αιτιολογηθεί με κανένα από τα επιχειρήματα που χρησιμοποίησε η ισραηλινή πλευρά. Η κατάληψη των παλαιστινιακών εδαφών συνιστά εμπόλεμη κατοχή και συνεπώς, το Ισραήλ δεν έχει δικαίωμα να προβάλλει καμία αξίωση κυριαρχίας αναφορικά με την Ιερουσαλήμ.

1.3.2. Η προσάρτηση του ανατολικού τμήματος της πόλης

Παρόλο που η κατοχή της Ιερουσαλήμ από το Ισραήλ ήταν παράνομη, το τελευταίο προχώρησε, ήδη από το πρώτους μήνες που κατέλαβε την Ανατολική Ιερουσαλήμ, σε ενέργειες που αποσκοπούσαν στην προσάρτηση της πόλης στο έδαφος του ισραηλινού κράτους. Ωστόσο, το ζήτημα της προσάρτησης ήταν αρκετά αμφιλεγόμενο. Από τη μια πλευρά, τα Ηνωμένα Έθνη καταδίκασαν τα μέτρα που λάμβανε το Ισραήλ και το καλούσαν να απέχει από κάθε ενέργεια που στόχευε στην αλλαγή του καθεστώτος και την προσάρτηση του εδάφους,⁴³ ενώ από την άλλη, οι Ισραηλινοί αρνούνταν κάθε κατηγορία περί προσάρτησης και διακήρυτταν ότι δεν είχαν καμία τέτοια πρόθεση. Το μόνο σίγουρο είναι ότι το Ισραήλ, από το 1967 και μετά, έχει προβεί σε διάφορες ενέργειες, που μπορούν να θεωρηθούν ως προσπάθεια επέκτασης της εδαφικής του κυριαρχίας.

Η πρόθεση των εβραίων να εγκατασταθούν σε ολόκληρη την Ιερουσαλήμ ήταν εμφανής από την πρώτη στιγμή που τα στρατεύματά τους κατέλαβαν το έδαφος του ανατολικού τμήματος της πόλης. Με το τέλος του πολέμου, ο πρωθυπουργός του Ισραήλ Levi Eshkol δήλωνε: «Σήμερα ο κόσμος θα συνειδητοποιήσει ότι καμία δύναμη δεν μπορεί να μας ξεριζώσει από αυτή τη γη»,⁴⁴ ενώ χαρακτηριστικές ήταν επίσης και οι δηλώσεις του αρχιστράτηγου Moshe Dayan: «Οι Ισραηλινές Αμυντικές Δυνάμεις ελευθέρωσαν την Ιερουσαλήμ. Ενώσαμε και πάλι τη διαιρεμένη πόλη, την πρωτεύουσα του Ισραήλ. Επιστρέψαμε σε αυτόν τον πιο ιερό τόπο, με σκοπό να μην τον αποχωριστούμε ποτέ ξανά».⁴⁵

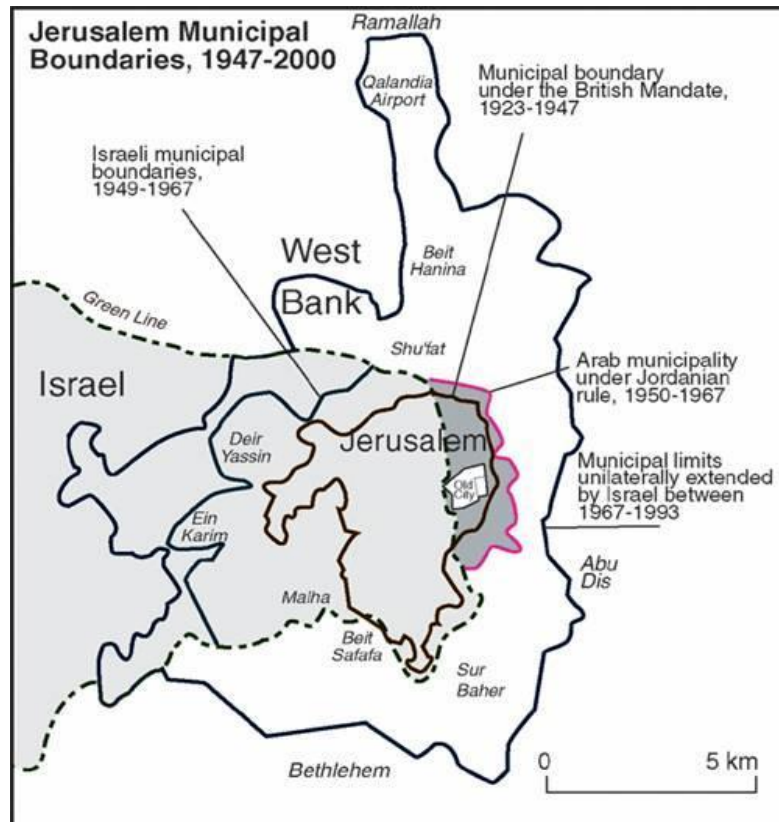
⁴² *Question of Palestine: Legal Aspects...*, σελ. 410

⁴³ Βλ. Ενδεικτικά SC/RES/271 (1969), SC/RES/446 (1979), SC/RES/478 (1980),

⁴⁴ Cattan, Henry (1988), σελ. 108

⁴⁵ Mazzawi, Musa (1997), σελ. 247

Λίγες μέρες μετά την κατάκτηση της ανατολικής Ιερουσαλήμ, το Ισραήλ αποφασίζει να επεκτείνει τη νομοθεσία του και σε αυτό το κομμάτι της πόλης. Στόχος του, όπως είχε ανακοινώσει στις 28 Ιουνίου 1967, ήταν να θέσει την Ιερουσαλήμ υπό «τη δικαιοδοσία και διοίκηση του Ισραήλ».⁴⁶ Η επέκταση αυτή έγινε με την εφαρμογή διαφόρων διαταγμάτων, με τα οποία η Ιερουσαλήμ θα περνούσε στη διοικητική σφαίρα του Ισραήλ. Συγκεκριμένα, με την τροποποίηση του διατάγματος για τη νομοθεσία και διοίκηση κατάφερε να επεκτείνει τη δικαιοδοσία του στα νέα εδάφη που κατέλαβε, ενώ στη συνέχεια με την εφαρμογή νέου διατάγματος διεύρυνε την αρμοδιότητα του δημοτικού συμβουλίου της Ιερουσαλήμ, ώστε να συμπεριλάβει και τις νέες περιοχές.⁴⁷ Επιπλέον, το 1967, ψηφίστηκε από το ισραηλινό κοινοβούλιο ένας βασικός Νόμος για την Προστασία των Αγίων Τόπων που θα εφαρμόζονταν σε όλη τη Ιερουσαλήμ.

Εικόνα 1.1. Τα σύνορα της Ιερουσαλήμ 1947-2000

Σε όλες αυτές τις διατάξεις δεν αναφερόταν πουθενά ο όρος προσάρτηση. Πάραυτα, ο ΟΗΕ θεώρησε τις ενέργειες αυτές του Ισραήλ ως απόπειρα αλλαγής του καθεστώτος της Ιερουσαλήμ και γι' αυτό το λόγο εξέδωσε τις αποφάσεις 2253 και 2254, με τις οποίες η Γενική Συνέλευση ζητά από το Ισραήλ να αναιρέσει τα μέτρα που έλαβε και που μπορεί να έχουν επιπτώσεις στο καθεστώς της πόλης. Το Συμβούλιο Ασφαλείας με τη σειρά του, τόνισε το απαράδεκτο της απόκτησης εδαφών με πόλεμο και κάλεσε το Ισραήλ να συμμορφωθεί με τις αρχές του Οργανισμού, όπως

⁴⁶ Cattan, Henry (1988), σελ. 108

⁴⁷ Βλ. Law and Administration Ordinance (Amendment No. 11) Law, 5727-1967, Municipalities Ordinance (Amendment No. 6) Law, 5727-1967

αυτές αναγράφονται στο άρθρο 2 του Χάρτη, αποσύροντας τις ένοπλες δυνάμεις του από τα κατεχόμενα εδάφη και απέχοντας από κάθε αξίωση για τη συγκεκριμένη περιοχή (S/Res/242). Επιπλέον, με νέα απόφαση, χαρακτήρισε τα μέτρα αυτά ως άκυρα και συνεπώς ανίκανα να μεταβάλλουν το καθεστώς της Ιερουσαλήμ (S/Res/252).

Το Ισραήλ ωστόσο, υποστήριξε τη θέση του ισχυριζόμενο ότι η επέκταση της νομοθεσίας του στην Ιερουσαλήμ έγινε προς όφελος των κατοίκων της πόλης.⁴⁸ Στις 10 Ιουλίου του 1967, με επιστολή προς το Γενικό Γραμματέα ο Υπουργός Εξωτερικών του Ισραήλ Abba Eban τόνισε ότι «ο όρος ‘προσάρτηση’... είναι εκτός τόπου» και ότι στο μόνο που αποσκοπούσαν τα μέτρα που έλαβε η ισραηλινή κυβέρνηση ήταν η ένταξη της Ιερουσαλήμ στη διοικητική σφαίρα του Ισραήλ και η προστασία των Αγίων Τόπων (A/6753, S/8052).⁴⁹

Το ζήτημα της επέκτασης της νομοθεσίας απασχόλησε αρκετές φορές και το Ανώτατο Δικαστήριο του Ισραήλ. Στην υπόθεση Ruidi κατά Στρατοδικείου της Χεβρώνας του 1969, η απόφαση που κλήθηκε να λάβει είχε άμεση σχέση με το αν η επέκταση της νομοθεσίας του Ισραήλ στην Ιερουσαλήμ συνιστά προσάρτηση του εδάφους. Ο Ruidi ήταν ένας έμπορος αρχαιοτήτων, ο οποίος μετέφερε το εμπόρευσμά του από τη Χεβρώνα⁵⁰ στην Ανατολική Ιερουσαλήμ. Το γεγονός αυτό αποτέλεσε το έναυσμα για την εναπόθεση κατηγοριών εις βάρος του από το Στρατοδικείο της Χεβρώνας, με την αιτιολογία ότι κάνει συναλλαγές με μια ξένη χώρα, παίρνοντας ως δεδομένο ότι η Ανατολική Ιερουσαλήμ ανήκει πλέον στο Ισραήλ. Αν και το Δικαστήριο απέφυγε να αποφασίσει αν η Ανατολική Ιερουσαλήμ ανήκει ή όχι στο Ισραήλ, ο Δικαστής Vitkon απέρριψε το επιχείρημα του αναπληρωτή Γενικού Εισαγγελέα ότι η επέκταση της νομοθεσίας συνιστά προσάρτηση του εδάφους.⁵¹

Αρκετοί αναλυτές, στηριζόμενοι στην εξέταση των νομικών κειμένων, θεωρούν ότι το Ισραήλ δεν έχει προσαρτήσει την Ανατολική Ιερουσαλήμ. Ο Yoram Dinstein για παράδειγμα, θεωρεί τους άραβες υπερβολικούς που θέτουν ζήτημα προσάρτησης, διότι, κατά την άποψή του, οι ενέργειες του Ισραήλ δεν συνιστούν προσάρτηση των κατεχόμενων εδαφών. Την άποψη αυτή, φαίνεται να ενστερνίζεται

⁴⁸ Lustick, Ian S. (1997)

⁴⁹ Mazzawi, Musa (1997), σελ. 250

⁵⁰ Πόλη της Δυτικής Όχθης, 30 χλμ νότια της Ιερουσαλήμ.

⁵¹ Lustick, Ian S. (1997)

και ο Ian Lustick, όπως φαίνεται μέσα από το άρθρο του Has Israel annexed East Jerusalem?.⁵²

Η αλήθεια είναι ότι το Ισραήλ υπήρξε πολύ προσεχτικό στη χρήση της ορολογίας του σχετικά με την επέκταση της νομοθεσίας του, διότι γνώριζε ότι η μονομερής προσάρτηση εδάφους με πόλεμο δεν αναγνωρίζεται από το διεθνές δίκαιο. Για το λόγο αυτό, όταν ανακοίνωσε την πρόθεσή του, αναφέρθηκε σε επέκταση της ‘δικαιοδοσίας’ και ‘διοίκησης’ του κράτους.⁵³ Σύμφωνα όμως με τον Henry Cattán, η χρήση των συγκεκριμένων όρων στη διακήρυξη αποτελούσαν μια προσπάθεια του Ισραήλ να παραπλανήσει την κοινή γνώμη, πείθοντας τη διεθνή κοινότητα ότι μια τέτοια ενέργεια δεν θα είχε καμία πολιτική σημασία.⁵⁴

Σε κάθε περίπτωση όμως, η Ιερουσαλήμ αποτελεί κατεχόμενο έδαφος και το Ισραήλ δεσμεύεται από τους κανόνες του Δικαίου Κατοχής. Η θέση του Ισραήλ βέβαια, είναι ότι το μόνο Δίκαιο Κατοχής που ισχύει στα εδάφη που κατέχει είναι ο Κανονισμός της Χάγης του 1907, ενώ αρνείται την εφαρμογή της 4^{ης} Σύμβασης της Γενεύης.⁵⁵ Ακόμη όμως κι έτσι, η επέκταση της νομοθεσίας του κατόχου στο κατεχόμενο έδαφος υπερβαίνει τις αρμοδιότητες που προβλέπονται γι’ αυτόν από τον Κανονισμό της Χάγης. Το άρθρο 43 του εν λόγω Κανονισμού, προβλέπει ότι, από τη στιγμή που η νόμιμη εξουσία έχει περάσει στα χέρια του κατόχου, ο τελευταίος υποχρεούται να σεβαστεί τους προϋπάρχοντες νόμους, εκτός αν υπάρχουν κωλύματα. Στην περίπτωση βέβαια της Ιερουσαλήμ, ανακύπτουν δύο ζητήματα: πρώτον, η κατοχή της από το Ισραήλ δεν είναι σύντομη, όπως οι περισσότερες περιπτώσεις κατοχής, αλλά ισχύει μέχρι σήμερα, και δεύτερον, η Ιορδανία, υπό τον έλεγχο της οποίας βρισκόταν η Ιερουσαλήμ μέχρι το 1967, δεν είχε νόμιμο τίτλο κυριαρχίας στο έδαφος αυτό.

Η παρατεταμένη κατοχή είναι μια ιδιαίτερη περίπτωση, διότι παλαιότερα δεν συνηθίζονταν, μιας και η κατοχή λειτουργούσε ως «διαπραγματευτικό χαρτί» για την κατέχουσα δύναμη και έληγε με την υπογραφή της συνθήκης ειρήνης με το αντίπαλο μέρος. Γι’ αυτό το λόγο άλλωστε, στον Κανονισμό της Χάγης (1907) δεν υπάρχει

⁵² Ibid

⁵³ Bishara, Marwan (2002), *Palestine/Israel: Peace or Apartheid, Occupation Terrorism and the Future*, Zed Books Ltd, New York, σελ. 103

⁵⁴ Cattán, Henry (1988), σελ. 108

⁵⁵ Από το 1977 και μετά καταψηφίζει όλες τις αποφάσεις της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ, σχετικά με την εφαρμογή της 4^{ης} Σύμβασης της Γενεύης του 1949 στα κατεχόμενα εδάφη. Βλ. ενδεικτικά GA Res 32/5 (1977), GA Res 38/79B (1983), GA Res 43/58B (1988), GA Res 46/47A-G (1991), GA Res 57/127 (2002), GA Res 68/83 (2013).

καμία πρόβλεψη για ανάλογη περίπτωση. Αντιθέτως, η 4^η Σύμβαση της Γενεύης (1949) στο άρθρο 6§3 προβλέπει ότι θα συνεχίσει να ισχύει για ένα χρόνο μετά το πέρας των στρατιωτικών επιχειρήσεων και στη συνέχεια, η Κατέχουσα Δύναμη θα δεσμεύεται μόνο από ορισμένα άρθρα.⁵⁶ Σύμφωνα όμως με τον Adam Roberts, η διάταξη αυτή έχει μικρή σημασία, διότι πρώτον, στην περίπτωση των κατεχόμενων από το Ισραήλ εδαφών, επομένως και της ανατολικής Ιερουσαλήμ, δεν μπορούμε να πούμε με σιγουριά πότε και αν τελείωσαν οι στρατιωτικές επιχειρήσεις και δεύτερον, το Ισραήλ δεν χρησιμοποίησε ποτέ το εν λόγω άρθρο ως επιχείρημα για τη μη εφαρμογή της Σύμβασης.⁵⁷

Ακόμα όμως και αν μπορούσαμε να βασιστούμε σε αυτό το άρθρο, δεν μας βοηθά να βγάλουμε κάποιο συμπέρασμα σχετικά με τις εξουσίες του Κατόχου σε παρατεταμένη κατοχή. Τα Ανώτατο Δικαστήριο του Ισραήλ απεφάνθη, σχετικά με αυτό το ζήτημα, ότι όσο παρατείνεται η κατοχή, τόσο απαραίτητη είναι η υιοθέτηση νόμων και η λήψη μέτρων από την Κατέχουσα Δύναμη, προκειμένου να ανταποκριθεί στις μεταβαλλόμενες ανάγκες του πληθυσμού της κατεχόμενης περιοχής.⁵⁸ Ο Eyal Benvenisti, ο οποίος ασχολήθηκε με το ζήτημα της παρατεταμένης κατοχής, αν και συμφωνεί ότι υπάρχουν ανάγκες που πρέπει να καλυφθούν, θεωρεί ότι για να γίνει αυτό δε σημαίνει ότι είναι απαραίτητη η επέκταση των αρμοδιοτήτων του κατόχου. Αντιθέτως, υποστηρίζει ότι για την εκπλήρωση του σκοπού αυτού, θα μπορούσε να συμμετέχει η έκπτωτη κυβέρνηση ή, στην περίπτωση της Ιερουσαλήμ, που δεν υπήρχε πιο πριν νόμιμος κυρίαρχος, ο πληθυσμός του κατεχόμενου εδάφους.⁵⁹ Ο Adam Roberts από την άλλη, παραθέτει μια διαφορετική άποψη. Παρομοιάζει την παρατεταμένη κατοχή με την κατοχή σε περίοδο ειρήνης και ισχυρίζεται ότι σε αυτές τις περιπτώσεις, οι αρμοδιότητες της Κατέχουσας Δύναμης περιορίζονται αρκετά σε σύγκριση με τις αντίστοιχες αρμοδιότητες σε περίπτωση εμπόλεμης κατοχής.⁶⁰

Η παλαιστινιακή πλευρά δεν έχει υιοθετήσει κάποια ξεκάθαρη θέση ως προς τις αρμοδιότητες του Ισραήλ. Θεωρεί την κατοχή των παλαιστινιακών εδαφών παράνομη, ένας όρος που έχει χρησιμοποιηθεί και σε ορισμένες αποφάσεις των

⁵⁶ Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. Geneva, 12 August 1949, <http://www.icrc.org/ihl/INTRO/380>, τελευταία πρόσβαση 06/07/2014

⁵⁷ Roberts, Adam (1990), 'Prolonged Military Occupation: The Israeli-Occupied Territories Since 1967', *The American Journal of International Law*, Vol. 84, No. 1, pp 44-103, American Society of International Law, <http://www.jstor.org/stable/2203016>, τελευταία πρόσβαση 02/09/2014, σελ. 55

⁵⁸ Benvenisti, Eyal (1993), *The International Law of Occupation*, Princeton University Press, New Jersey, σελ. 146

⁵⁹ Ibid, σελ. 147

⁶⁰ Roberts, Adam (1990), σελ. 52

Ηνωμένων Εθνών,⁶¹ και δεν πιστεύει ότι το Ισραήλ μπορεί να επωφεληθεί από την εφαρμογή του Δικαίου Κατοχής. Ωστόσο, η διεθνής κοινότητα δεν φαίνεται να θεωρεί την κατοχή παράνομη, αλλά ακόμη κι αν συνέβαινε αυτό, το Δίκαιο Κατοχής εφαρμόζεται σε κάθε περίπτωση.⁶²

Συμπεραίνουμε λοιπόν, ότι η επέκταση της νομοθεσίας του Ισραήλ στην Ανατολική Ιερουσαλήμ δεν επιτρέπεται. Το έδαφος αυτό είναι κατεχόμενο και το Ισραήλ δεσμεύεται τόσο από τον Κανονισμό της Χάγης του 1907, όσο και από την 4^η Σύμβαση της Γενεύης του 1949. Οι ισχυρισμοί του, ότι η Σύμβαση της Γενεύης δεν εφαρμόζεται στα εδάφη που έχει καταλάβει, δεν έχουν τη σύμφωνη γνώμη της διεθνούς κοινότητας. Εξάλλου, το Ισραήλ δεν έχει χρησιμοποιήσει κάποια πειστική επιχειρηματολογία για υποστηρίξει τη θέση του αυτή. Φρόντισε όμως, να προβεί σε άλλες ενέργειες προκειμένου να δικαιολογήσει την επέκταση της νομοθεσίας του, με τη δημιουργία εβραϊκών εποικισμών στο έδαφος της Ανατολικής Ιερουσαλήμ.

1.3.2.1. Οι εποικισμοί και η επέκταση της νομοθεσίας

Οι εβραϊκοί εποικισμοί αποτελούν ένα σημαντικό ζήτημα όσον αφορά το καθεστώς της Ιερουσαλήμ, διότι θεωρούνται ως μία ακόμη απόπειρα του Ισραήλ να επεκτείνουν την εδαφική κυριαρχία τους. Η πολιτική αυτή, που είχε ξεκινήσει ήδη από το 1948, αλλά εντάθηκε μετά το 1967, θεωρήθηκε ως μια από τις προσπάθειες του Ισραήλ να επεκτείνει τα σύνορα του εβραϊκού κράτους. Σύμφωνα με την άποψη του Hodgkins, όπως αυτή παρατίθεται από τον Ardi Imseis στο άρθρο Facts on the Ground: An examination of Israeli municipal policy in East Jerusalem, στόχος της δημοτικής πολιτικής του Kollek (τότε δημάρχου της Ιερουσαλήμ) ήταν «να αποκόψει την Ιερουσαλήμ από την υπόλοιπη Δυτική Όχθη, ώστε να μπορέσει να την προσαρτήσει πιο εύκολα στο κράτος του Ισραήλ».⁶³

Οι απόψεις αυτές ενισχύονταν από τα νομοθετικά και διοικητικά μέτρα του Ισραήλ που είχαν ως αποτέλεσμα την κατάσχεση αραβικών περιουσιών, την απαλλοτρίωση εδαφών και τη δημιουργία νέων οικοδομημάτων στα οποία μεταφέρονταν ο εβραϊκός πληθυσμός. Πολλοί από τους νόμους, σχετικά με τις αραβικές περιουσίες, είχαν θεσπιστεί ήδη από το 1948, ο πιο χαρακτηριστικός από

⁶¹ GA Res 32/20 (1977), GA Res 33/29 (1978)

⁶² Roberts, Adam (1990), σελ. 67

⁶³ Imseis, Ardi (2000), 'Facts on the Ground: An Examination of Israeli Municipal Policy in East Jerusalem', American University International Law Review, Vol. 15, No. 5, σελ. 1047

τους οποίους είναι ο νόμος για όσους ήταν απόντες από την ιδιοκτησία τους (Absentee Property Law), ο οποίος προέβλεπε πως αν κάποιος άραβας άφηνε το χωριό του προκειμένου να ζητήσει καταφύγιο σε άλλη πόλη ή χωριό, η περιουσία του κατάσχονταν από την ισραηλινή κυβέρνηση. Πέραν αυτού, υπήρχαν επίσης οι κανονισμοί του 1949 για τις ζώνες ασφαλείας, βάσει των οποίων έδιωχναν τους άραβες από τις περιοχές τους. Επιπρόσθετα, υπήρχαν ο νόμοι για την ακαλλιέργγητη γη (1949), για την απαλλοτρίωση εδαφών (1950), για την κατάσχεση περιουσιών που είχαν χτιστεί μετά το 1953 (1953), και ο περιοριστικός νόμος (1958), σύμφωνα με τον οποίο, αν κάποιος άραβας δεν μπορούσε να αποδείξει τη συνεχή του παρουσία στο έδαφος που διεκδικούσε, τότε η περιουσία του περνούσε στο ισραηλινό κράτος.

Όλοι αυτοί οι νόμοι ευνόησαν την πολιτική των εποικισμών που εφάρμοσε το Ισραήλ, καθώς σ' αυτή τη γη, που κατασχέθηκε ή απαλλοτριώθηκε από την ισραηλινή κυβέρνηση, χτίστηκαν οι εβραϊκοί συνοικισμοί. Η κατάσχεση και η απαλλοτρίωση που συντελέστηκε αποτελούσε όμως παράνομη ενέργεια και σε αυτό συμφώνησε και το Ανώτατο Δικαστήριο του Ισραήλ, που στην υπόθεση Elon Moreh, απεφάνθη ότι η κυβέρνηση έχει δικαίωμα να κατάσχει γη μόνο για λόγους ασφαλείας και μόνο για περιορισμένο χρονικό διάστημα.⁶⁴ Πάραυτα, το 1967 είχαν χτιστεί μέσα και γύρω από τα σύνορα της ανατολικής Ιερουσαλήμ 15 συνοικισμοί, οι οποίοι μάλιστα είχαν τοποθετηθεί σε στρατηγικές θέσεις στα προάστια της πόλης ώστε να την αποκόπτουν από τη Δυτική Όχθη.⁶⁵ Σήμερα, υπολογίζεται ότι ζουν στην Ανατολική Ιερουσαλήμ 200,000 ισραηλινοί έποικοι, ενώ το Φεβρουάριο του 2014, η ισραηλινή κυβέρνηση ενέκρινε την κατασκευή 558 νέων κατοικιών στους εβραϊκούς συνοικισμούς.⁶⁶

Η δημιουργία εποικισμών είχε ως επακόλουθο την επέκταση της ισραηλινής νομοθεσία σε αυτούς. Αυτό έγινε είτε μέσω του συστήματος εξωεδαφικής εφαρμογής του ισραηλινού νόμου στους ισραηλινούς πολίτες που διέμεναν στους συνοικισμούς που είχαν δημιουργηθεί, είτε μέσω της υιοθέτησης νόμων για τους συνοικισμούς από την ισραηλινή στρατιωτική κυβέρνηση.⁶⁷

Μέσω της δημιουργίας συνοικισμών και της μεταφοράς πληθυσμού σε αυτούς, το Ισραήλ είχε καταφέρει να διαμορφώσει ισραηλινούς θύλακες τους οποίους μπορούσε πιο εύκολα να προσαρτήσει στο έδαφός του. Σε μία υπόθεση του Ανώτατου

⁶⁴ Cattan, Henry (1988), σελ. 202

⁶⁵ Imseis, Ardi (2000), σελ. 1053

⁶⁶ 'Israel approves 558 East Jerusalem settlements' (2014), BBC News, Middle East, 5 February, <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-26056608>, τελευταία πρόσβαση 10/09/2014

⁶⁷ Benvenisti, Eyal (1993), σελ. 135

Δικαστηρίου, στην οποία είχε αμφισβητηθεί η ικανότητα της ισραηλινής κυβέρνησης να εφαρμόζει τη νομοθεσία της στους εποικισμούς βάσει του δικαίου κατοχής, απεδείχθη ότι το Δικαστήριο δεν θεωρεί την επέκταση της διοικητικής σφαίρας του Ισραήλ στην Ιερουσαλήμ το ίδιο με την επέκταση της ισραηλινής νομοθεσίας στους εποικισμούς. Στην απόφαση που έλαβε, υποστήριξε ότι η επέκταση της ισραηλινής νομοθεσίας στους εβραϊκούς συνοικισμούς δεν παραβιάζει το άρθρο 43 του Κανονισμού της Χάγης ούτε υπερβαίνει τα δικαιώματα που έχει ένας κάτοχος στα κατεχόμενα εδάφη, διότι το δίκαιο της κατοχής δεν αφορά την επέκταση της νομοθεσίας στους πολίτες του κατόχου που βρίσκονται στην κατεχόμενη περιοχή.⁶⁸

Βάσει λοιπόν αυτής της απόφασης, το Ισραήλ θεώρησε ότι έχει νόμιμο δικαίωμα να επεκτείνει τη νομοθεσία του στους ισραηλινούς πολίτες που κατοικούσαν στην Ιερουσαλήμ και συνέχισε την οικοδόμηση συνοικισμών, ασκώντας με αυτόν τον τρόπο *de facto* έλεγχο σε όλο και μεγαλύτερες περιοχές στην Ανατολική Ιερουσαλήμ. Αξίζει να σημειωθεί, ότι μέσα σε 23 χρόνια η εβραϊκή συνοικία στην Ανατολική Ιερουσαλήμ είχε πενταπλασιαστεί.⁶⁹ Η νομιμότητα όμως της επέκτασης της νομοθεσίας στους ισραηλινούς εποικισμούς πρέπει να εξεταστεί σχετικά με το κατά πόσο το Ισραήλ είχε δικαίωμα να δημιουργήσει συνοικισμούς και να μεταφέρει τον πληθυσμό του σε αυτούς.

1.3.2.2. Οι εποικισμοί και οι τριβές με την 4η Σύμβαση της Γενεύης

Οι ισραηλινοί εποικισμοί κατηγορήθηκαν πολλές φορές ότι έχουν ως στόχο την επιβολή εβραϊκού χαρακτήρα στην Ιερουσαλήμ. Ήδη η εφαρμογή της νομοθεσίας περί απαλλοτριώσεων και κατασχέσεων δημιούργησε προβλήματα στον αραβικό πληθυσμό της περιοχής. Ο Rashid Khalidi θεωρεί τις ενέργειες αυτές ως την πρώτη συμβολική κίνηση του Ισραήλ για την επιβολή της εβραϊκής κυριαρχίας στην Ιερουσαλήμ.⁷⁰ Η πραγματικότητα ήταν πως αυτή η πολιτική της ισραηλινής κυβέρνησης είχε ως αποτέλεσμα τον ξεριζωμό ενός μεγάλου αριθμού αράβων από τα σπίτια και τη γη τους. Ο Edward W. Said παρομοίασε την πολιτική αυτή με την

⁶⁸ Benvenisti, Eyal (1993), σελ. 137

⁶⁹ Khalidi, Rashid (1992), 'The Future of Arab Jerusalem', *British Journal of Middle Eastern Studies*, Vol. 19, No. 2, pp. 133-143, Taylor & Francis, Ltd., <http://www.jstor.org/stable/195696>, τελευταία πρόσβαση 07/05/2014, σελ. 141

⁷⁰ Ibid, σελ. 140

πολιτική του apartheid που εφαρμόζονταν στη Νότια Αφρική, προκειμένου να εκτοπίσουν τους μαύρους από τις πόλεις.⁷¹

Πέραν όμως από τις επιπτώσεις που έχουν στο δημογραφικό και φυσικό χαρακτήρα της Ιερουσαλήμ, οι εποικισμοί αντίκεινται στην 4η Σύμβαση της Γενεύης για την Προστασία των Αμάχων σε καιρό πολέμου του 1949, καθώς και στον Κανονισμό της Χάγης του 1907. Κατ' αρχάς, σύμφωνα με το άρθρο 47 της 4ης Σύμβασης της Γενεύης, οι κάτοικοι μιας κατεχόμενης περιοχής απολαμβάνουν όλα τα προνόμια που προβλέπονται από την εν λόγω Σύμβαση, ανεξαρτήτως αν ο κάτοχος της περιοχής έχει προχωρήσει σε μερική ή ολική προσάρτηση του εδάφους που κατέχει. Επομένως, κι αν ακόμη θεωρήσουμε ότι η επέκταση της νομοθεσίας του Ισραήλ στην Ανατολική Ιερουσαλήμ αποτελεί de facto προσάρτηση, αυτό δεν απαλλάσσει την ισραηλινή κυβέρνηση από τις υποχρεώσεις που προκύπτουν από τη Σύμβαση.

Έχοντας λοιπόν αυτό ως δεδομένο, διαπιστώνουμε ότι το Ισραήλ με τη μεταφορά του πληθυσμού του στους συνοικισμούς, που έχει χτίσει στα κατεχόμενα εδάφη, παραβιάζει το άρθρο 49 της Σύμβασης, στην παράγραφο 6 του οποίου απαγορεύεται ρητά η απέλαση ή η μεταφορά μέρος του πληθυσμού του κατόχου στα κατεχόμενα εδάφη. Η θέση του Ισραήλ βέβαια, είναι ότι δεν υπάρχει καμία παραβίαση από τη στιγμή που οι πολίτες του μεταφέρονται οικειοθελώς στις ισραηλινές εγκαταστάσεις που υπάρχουν στα κατεχόμενα, και η ισραηλινή κυβέρνηση δεν θα μπορούσε να αναλάβει ευθύνη για την εθελοντική μεταφορά τους.⁷² Ωστόσο, μπορεί το Ισραήλ να μην αναγκάζει τη μεταφορά των πολιτών του, την ενθαρρύνει όμως με την παροχή οικονομικών κινήτρων, που στόχο έχουν να προσελκύσουν τους Εβραίους στην κατεχόμενη περιοχή.⁷³

Υπάρχουν βέβαια, και ορισμένοι αναλυτές που θεωρούν ότι το Ισραήλ δεν παραβιάζει τη Σύμβαση. Οι Mallison παραθέτουν για παράδειγμα την άποψη του Blum,⁷⁴ ο οποίος υποστηρίζει ότι το άρθρο 49(6) παραβιάζεται μόνο στην περίπτωση που οι εγκαταστάσεις που έχουν δημιουργηθεί έχουν ως αποτέλεσμα τον ξεριζωμό του πληθυσμού. Την άποψή του αυτή, τη στηρίζει στην ερμηνεία του άρθρου 49, στην

⁷¹ Said, Edward W. (1995), 'Projecting Jerusalem', *Journal of Palestine Studies*, Vol. 25, No. 1, pp. 5-14, University of California Press, <http://www.jstor.org/stable/2538100>, τελευταία πρόσβαση 06/05/2014, σελ. 6

⁷² Benvenisti, Eyal (1993), σελ. 140

⁷³ Imseis, Ardi (2000), σελ. 1054

⁷⁴ Mallison, W.T., Jr & Mallison, S. V. (1986), σελ. 18

οποία αναφέρεται ότι η παράγραφος 6 έχει ως στόχο να αποτρέψει μια πρακτική που χρησιμοποιούνταν από τους Ναζί την περίοδο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Επομένως, κατά τον Blum, η μόνη περίπτωση στην οποία εφαρμόζεται το άρθρο είναι όταν χρησιμοποιείται μία πρακτική ανάλογη με εκείνη των Ναζί. Οι Mallison παραθέτουν επίσης, τις απόψεις δύο ακόμη καθηγητών, του Eugene V. Rostow και του Julius Stone. Ο Stone μάλιστα, δίνει μια άλλη ερμηνεία των υποχρεώσεων του Ισραήλ, υποστηρίζοντας ότι στην πραγματικότητα, το ζήτημα που ανακύπτει είναι το «αν η Ισραηλινή κυβέρνηση έχει κάποια υποχρέωση, σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, να χρησιμοποιήσει βία προκειμένου να αποτρέψει την εθελοντική μετακίνηση του πληθυσμού», και καταλήγει στο ότι γι' αυτό το θέμα δεν είναι αρμόδιο το 49(6).⁷⁵

Ωστόσο, αν βασιστούμε στην ερμηνεία του άρθρου 49, θα διαπιστώσουμε ότι το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει ο Blum δεν έχει βάση, διότι στην ερμηνεία του άρθρου, πρώτον δεν υπάρχει κάτι που να περιορίζει την εφαρμογή του μόνο σε μία περίπτωση⁷⁶ και δεύτερον, τονίζεται ότι στην παράγραφο 6 του άρθρου, οι όροι 'απέλαση' και 'μεταφορά' αφορούν αποκλειστικά τον πληθυσμό του κατόχου, σε αντίθεση με τις υπόλοιπες παραγράφους που αφορούν τον πληθυσμό του κατεχόμενου εδάφους. Όσον αφορά την ερμηνεία του Stone, είναι προφανές ότι δεν θεωρεί το Ισραήλ υπεύθυνο για τη μετακίνηση του πληθυσμού του στο κατεχόμενο έδαφος, όμως με αυτή τη λογική φαίνεται να αγνοεί τα οικονομικά κίνητρα, με τα οποία η ισραηλινή κυβέρνηση προσπαθεί να δελεάσει τους πολίτες της.

Σε όλα αυτά πρέπει να προστεθεί και το γεγονός ότι οι εποικισμοί αποτελούν έγκλημα πολέμου. Στο άρθρο 8 του Καταστατικού της Ρώμης ορίζεται ως έγκλημα πολέμου και η «μεταφορά, άμεση ή έμμεση, από την Κατέχουσα Δύναμη του άμαχου πληθυσμού της στο έδαφος που κατέχει, ή η απέλαση ή μεταφορά μέρους ή ολόκληρου του πληθυσμού του κατεχόμενου εδάφους μέσα ή έξω από το έδαφος αυτό». Ειδοποιός διαφορά μεταξύ του άρθρου 49(6) της 4ης Σύμβασης της Γενεύης και του άρθρου 8 του Καταστατικού του Ποινικού Δικαστηρίου είναι ότι το τελευταίο επισημαίνει ότι η μεταφορά του πληθυσμού από την κατέχουσα δύναμη μπορεί να είναι, όχι μόνο άμεση, αλλά και έμμεση, κάτι που καταρρίπτει το επιχείρημα του Ισραήλ ότι δεν έχει ευθύνη για την μετακίνηση του πληθυσμού του προς την Ανατολική Ιερουσαλήμ. Βέβαια, το Ισραήλ δεν είναι μέρος στο Καταστατικό της Ρώμης, καθώς, αν και υπέγραψε τη Σύμβαση το 2000, δύο χρόνια αργότερα πήρε

⁷⁵ Mallison, W.T., Jr & Mallison, S. V. (1986), σελ. 20

⁷⁶ Ibid, σελ. 19

πίσω την υπογραφή του, δηλώνοντας ότι δεν επιθυμεί να γίνει μέρος της Σύμβασης και ότι συνεπώς καμία νομική υποχρέωση δεν προκύπτει από την υπογραφή του.⁷⁷ Αυτό όμως δεν συμβαίνει στην περίπτωση της 4ης Σύμβασης της Γενεύης, την οποία υπέγραψε και επικύρωσε, χωρίς να θέσει κάποια επιφύλαξη όσον αφορά το άρθρο 49.

Η πολιτική αυτή του Ισραήλ, που σήμερα ολοένα και επεκτείνεται, είχε ξεκινήσει ήδη από τα πρώτα χρόνια της παρουσίας των εβραίων στην Παλαιστίνη. Οι Mallison αναφέρουν ότι την περίοδο της Κοινωνίας των Εθνών, οι Σιωνιστές βασίστηκαν στους εβραϊκούς συνοικισμούς για να δημιουργήσουν το Εθνικό Σπίτι, καταφέροντας με αυτό τον τρόπο, να αλλάξουν το δημογραφικό χαρακτήρα της Ιερουσαλήμ.⁷⁸ Η πολιτική των εποικισμών μπορεί να έχει και σήμερα αρνητικές συνέπειες, τόσο στο δημογραφικό χαρακτήρα όσο και στο φυσικό περιβάλλον της πόλης. Επιπλέον, αν οι Σιωνιστές χρησιμοποίησαν τους εποικισμούς για να υποστηρίξουν το εβραϊκό κράτος που σκόπευαν να δημιουργήσουν, μπορεί και η σύγχρονη ισραηλινή κυβέρνηση να εκμεταλλευτεί αυτούς τους ισραηλινούς θύλακες για να προσαρτήσει την Ανατολική Ιερουσαλήμ. Σε κάθε περίπτωση πάντως, η Ιερουσαλήμ αποτελεί κατεχόμενο έδαφος και πρέπει να γίνει σεβαστή από το κράτος που την κατέχει.

1.3.2.3. Η ανακήρυξη της Ιερουσαλήμ σε πρωτεύουσα και η στάση της διεθνούς κοινότητας

Όλη αυτή η παραφιλολογία της ισραηλινής κυβέρνησης ότι δεν είχε καμία πρόθεση να προσαρτήσει την Ανατολική Ιερουσαλήμ, μέσω της επέκτασης της ισραηλινής νομοθεσίας, διαψεύστηκε με το Νόμο που υιοθέτησε το 1980, με τον οποίο ανακήρυξε ολόκληρη την Ιερουσαλήμ ως την ενοποιημένη πρωτεύουσα του ισραηλινού κράτους. Στο Νόμο φυσικά, δεν γίνεται καμία αναφορά στον όρο προσάρτηση, αλλά είναι εμφανές το γεγονός ότι το Ισραήλ θέλησε να επεκτείνει την κυριαρχία του στην περιοχή. Όταν το 1990, το Συμβούλιο Ασφαλείας υιοθέτησε την απόφαση 672, σχετικά με τις επιθέσεις που είχαν γίνει από ισραηλινούς σε παλαιστίνιους στο Όρος του Ναού και εξουσιοδότησε γι' αυτό το λόγο, μια αποστολή έρευνας, η ισραηλινή κυβέρνηση απάντησε με γράμμα της προς το Γενικό Γραμματέα,

⁷⁷ UN Treaty Collection, Chapter XVIII Penal Matters, Rome Statute of the International Criminal Court, https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-10&chapter=18&lang=en, τελευταία πρόσβαση 18/07/2014

⁷⁸ Mallison, W.T., Jr & Mallison, S. V. (1986), σελ. 21

ότι «η Ιερουσαλήμ είναι η κυρίαρχη πρωτεύουσα του Κράτους του Ισραήλ» και τα Ηνωμένα Έθνη δεν έχουν κανένα δικαίωμα να επέμβουν σε ζητήματα που την αφορούν, όπως δεν επεμβαίνουν σε πιο σοβαρά ζητήματα άλλων χωρών.⁷⁹

Τα Ηνωμένα Έθνη από την αρχή όμως, αντιμετώπιζαν τις ενέργειες αυτές του Ισραήλ ως απόπειρες αλλαγής του καθεστώτος της Ιερουσαλήμ και καλούσαν το Ισραήλ να τερματίσει την παρατεταμένη κατοχή στην περιοχή. Η θέση τους αυτή, βασιζόταν και στη μεγάλη σημασία που είχε για τη διεθνή κοινότητα η διασφάλιση της ελεύθερης πρόσβασης και της προστασίας των Αγίων Τόπων, η οποία επαναλαμβανόταν στις αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας. Το 1980, λίγο πριν τη θέσπιση του Νόμου, το Συμβούλιο Ασφαλείας είχε υιοθετήσει την απόφαση 476 στην οποία επέμενε στη θέση του, ότι το Ισραήλ είναι Κατέχουσα Δύναμη και θα πρέπει να συμμορφωθεί με τις αποφάσεις του ΟΗΕ. Μετά την έγκριση του Νόμου από το Ισραηλινό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο Ασφαλείας υιοθετεί μια νέα απόφαση με την οποία καταδικάζει την ενέργεια αυτή του Ισραήλ και εκφράζει την ανησυχία του για τις επιπτώσεις που μπορεί να έχει ο εν λόγω νόμος στο καθεστώς της Ιερουσαλήμ. Επιπλέον, επιβεβαιώνει ότι η ενέργεια αυτή παραβιάζει το διεθνές δίκαιο και την 4^η Σύμβαση της Γενεύης, ενώ καλεί όσα κράτη έχουν τις διπλωματικές τους αποστολές στην Ιερουσαλήμ, να τις αποσύρουν (SC/RES/478).

Τα κράτη ανταποκρίθηκαν στο κάλεσμα αυτό το Συμβουλίου Ασφαλείας και απέσυραν τις διπλωματικές τους αποστολές από το έδαφος της Ιερουσαλήμ. Σήμερα, οι περισσότερες από αυτές είναι εγκατεστημένες στο Τελ Αβίβ, και οι υπόλοιπες σε άλλες πόλεις του Ισραήλ. Το Βασικό Νόμο του 1980 αρνήθηκαν να αναγνωρίσουν και οι ΗΠΑ, η εξωτερική πολιτική των οποίων, μέχρι και σήμερα, δεν δέχεται την Ιερουσαλήμ ως πρωτεύουσα του Ισραήλ. Όταν το 2013, ο πρόεδρος των ΗΠΑ Barack Obama ταξίδεψε στη Μέση Ανατολή, το πρόγραμμα των επισκέψεων που πραγματοποίησε περιλάμβανε και την Ιερουσαλήμ, χωρίς ωστόσο να την εντάσσει σε κάποια χώρα. Οι δηλώσεις του προέδρου Netanyahu, στην κοινή συνέντευξη τύπου που έδωσε με τον πρόεδρο Obama, όταν εκείνος έφτασε στην Ιερουσαλήμ, δεν βρήκαν καμία ανταπόκριση. Ο αμερικανός πρόεδρος απέφυγε να σχολιάσει τον χαρακτηρισμό της Ιερουσαλήμ ως «αρχαίας πρωτεύουσας» του Ισραήλ, ενώ δεν έκανε καμία δήλωση που θα ερχόταν σε αντίθεση με τη χρόνια θέση της αμερικανικής

⁷⁹ S/21919 (1990), Report Submitted To The Security Council By The Secretary-General In Accordance With Resolution 672,
<http://unispal.un.org/unispal.nsf/0/9263164df83b145f85256bce00715567?OpenDocument>, τελευταία πρόσβαση 18/07/2014

εξωτερικής πολιτικής, σύμφωνα με την οποία δεν αναγνωρίζεται καθεστώς κυριαρχίας σε κανένα κράτος.⁸⁰

Το μόνο μειονέκτημα στις αποφάσεις του ΟΗΕ είναι ότι έχει ξεχαστεί το *corpus separatum*, που προβλεπόταν στην 181(II), διότι δεν γίνεται καμία αναφορά σε αυτό, ούτε στις αποφάσεις της Γενικής Συνέλευσης, ούτε σε εκείνες του Συμβουλίου Ασφαλείας. Αυτό όμως, δεν σημαίνει ότι δεν αναγνωρίζει ένα ξεχωριστό καθεστώς για την Ιερουσαλήμ. Πέρα από το γεγονός ότι οι αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας αναφέρονται στο Ισραήλ ως κατέχουσα δύναμη, η απόφαση 476 κάνει αναφορά στο 'ειδικό καθεστώς' της Ιερουσαλήμ και για το λόγο αυτό χαρακτηρίζει τα μέτρα, τα οποία έχει λάβει το Ισραήλ, κενά και άκυρα.

Επομένως, θα μπορούσαμε να συμπεράνουμε ότι, για τα Ηνωμένα Έθνη, η υιοθέτηση του Βασικού Νόμου του 1980, παρόλο που αποτελεί κίνδυνο για το καθεστώς της Ιερουσαλήμ, ουσιαστικά δεν επιφέρει κάποια αλλαγή σε αυτό. Την ίδια άποψη ενστερνίζεται και ο Eyal Benvenisti, ο οποίος θεωρεί ότι με το Νόμο του 1980, το Ισραήλ εξέφρασε την πρόθεση του να κυριαρχήσει στην Ιερουσαλήμ, χωρίς αυτό να επιφέρει κάποια νομική αλλαγή στο καθεστώς της πόλης.⁸¹ Ο Henry Cattán, από την άλλη πλευρά, υποστηρίζει ότι δεν υπάρχει κάποια αρχή που να ακυρώνει μια απόφαση της Γενικής Συνέλευσης σε περίπτωση που αυτή δεν εφαρμοστεί ή παραβιαστεί. Συνεπώς, η μη εφαρμογή της 181(II), όσον αφορά τη διεθνοποίηση της Ιερουσαλήμ δε συνιστά λόγο κατάργησής της.⁸²

1.3.2.4. Η οικοδόμηση του τείχους

Το 2000, οι νέες συγκρούσεις που ξέσπασαν μεταξύ ισραηλινών και παλαιστίνιων γέννησαν νέες ανησυχίες στα Ηνωμένα Έθνη τόσο για την ακεραιότητα των Αγίων Τόπων όσο και για το καθεστώς της Ιερουσαλήμ. Αφορμή για την εκδήλωση της δεύτερης *intifada* μεταξύ των δύο λαών, ήταν η επίσκεψη του Ariel Sharon στο Όρος του Ναού, γεγονός που υπέδειξε για άλλη μια φορά την ανάγκη εξασφάλισης δικαιωμάτων και εγγυήσεων για τον τόπο αυτό. Εξαιτίας των σφοδρών επιθέσεων που συντελέστηκαν κατά τη διάρκεια της *intifada*, το Κοινοβούλιο του

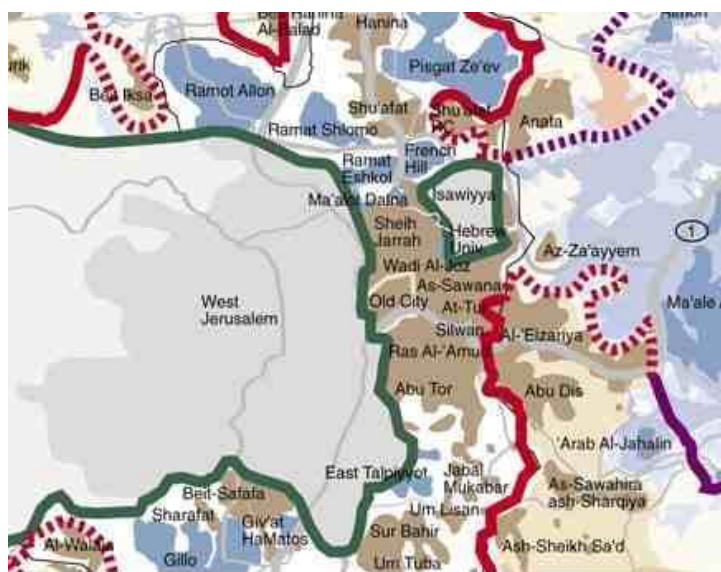
⁸⁰ Goodenough, Patrick (2013), 'Jerusalem: 'Eternal City', Says Obama; 'Ancient Capital', Says Netanyahu', *CNS News*, 20 March, <http://cnsnews.com/news/article/jerusalem-eternal-city-says-obama-ancient-capital-says-netanyahu>, τελευταία πρόσβαση 20/08/2014

⁸¹ Benvenisti, Eyal (1993), σελ. 113

⁸² Cattán, Henry (1981), σελ. 9

Ισραήλ ενέκρινε, το 2002, την κατασκευή ενός 'φράχτη ασφαλείας', που αποσκοπούσε στην αποτροπή των τρομοκρατικών επιθέσεων των παλαιστινίων προς το έδαφος του Ισραήλ. Το αντίκτυπο, όμως, που είχε στη ζωή των αράβων ήταν μεγαλύτερο από εκείνο που είχε στη ζωή των εβραίων. Αν και προσέφερε μια αίσθηση ασφάλειας για τους ισραηλινούς, για τους άραβες πολίτες ο φράχτης αυτός αποτέλεσε το «Τείχος» που τους απέκοπτε από την υπόλοιπη πόλη.⁸³

Από τον τρόπο που χτίστηκε το τείχος ήταν εμφανής η πρόθεση των ισραηλινών να αποκόψουν τους παλαιστίνιους από την Ιερουσαλήμ. Το τείχος περιέκλειε στο εσωτερικό του όλες τις νέες ισραηλινές συνοικίες, ενώ άφηνε απ' έξω τέσσερις αραβικές: τη Ras Khamis, τον καταυλισμό προσφύγων στο Shuafat, τη Ras Shehade, και Dahiyet al-Salam.⁸⁴ Από την εξωτερική πλευρά του Τείχους αφέθηκαν επίσης το αραβικό Πανεπιστήμιο Al-Quds, η συνοικία Abu Dis και το Παλαιστινιακό Κοινοβούλιο.

Εικόνα 1.2. Με πράσινη γραμμή απεικονίζεται η γραμμή εκεχειρίας και με κόκκινη το "τείχος" που κατασκεύασε το Ισραήλ.

Όλες αυτές οι ενέργειες έρχονταν σε

αντίθεση με την ενοποιημένη Ιερουσαλήμ, την οποία είχε προκηρύξει το Ισραήλ το 1967. Προφανώς όμως, η ενοποιημένη πρωτεύουσα του Ισραήλ, η οποία είχε ανακηρυχθεί με το Νόμο του 1980, δεν περιελάμβανε τους άραβες κατοίκους της, αλλά ήταν μία αποκλειστικά εβραϊκή πόλη. Το διαφορετικό τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζονται οι κάτοικοι της Ιερουσαλήμ που βρίσκονται μέσα στο τείχος από αυτούς που βρίσκονται έξω από αυτό, επεσήμανε και το Διεθνές Δικαστήριο στη Γνωμοδότηση που εξέδωσε για τις νομικές συνέπειες της κατασκευής του τείχους.

⁸³ Shlay, Anne B. & Rosen, Gillad (2010), 'Making Place: The Shifting Green Line and the Development of "Greater" Metropolitan Jerusalem', American Sociological Association, City & Community, Vol. 9, No. 4, σελ. 373

⁸⁴ Gradstein, Linda (2014), 'A no-man's land between Jerusalem and Ramallah', *The Media Line*, 28 May, http://www.themedialine.org/news/news_detail.asp?NewsID=40097, τελευταία πρόσβαση 07/06/2014

Στις περιοχές που είναι αποκλεισμένες από το Τείχος, πολλές φορές, δεν τους παρέχονται βασικές υπηρεσίες, όπως η επαρκής ύδρευση, παρόλο που πληρώνουν κανονικά τους φόρους τους.⁸⁵ Επιπλέον, η περιοχή μεταξύ της 'Πράσινης Γραμμής', που τραβήχτηκε μετά τις Συμφωνίες Εκεχειρίας του 1949 μεταξύ του Ισραήλ και των γειτονικών του κρατών, και του τείχους θεωρείται 'κλειστή περιοχή' και οι κάτοικοί της δεν μπορούσαν να παραμείνουν εκεί, ενώ η διέλευση από την περιοχή αυτή είναι δυνατή μόνο με ειδικές άδειες που εκδίδονται από τις ισραηλινές αρχές και για περιορισμένο χρονικό διάστημα. Τα μέτρα αυτά βέβαια ίσχυσαν μόνο για τους άραβες κατοίκους της περιοχής, ενώ στους εβραίους επιτράπη να παραμείνουν στην περιοχή και να μετακινούνται σε αυτή ελεύθερα, χωρίς ειδικές άδειες.⁸⁶

Το διαφορετικό καθεστώς, που εφαρμόστηκε απέναντι στους άραβες και τους εβραίους κατοίκους της Ιερουσαλήμ, δεν μπορεί παρά να θεωρηθεί ως μια προσπάθεια προσάρτησης της Ανατολικής Ιερουσαλήμ στο ισραηλινό κράτος. Ο αποκλεισμός των αράβων κατοίκων δημιουργούσε τις κατάλληλες συνθήκες για τη διευκόλυνση της προσάρτησης, όπως ακριβώς συνέβη και με τους εποικισμούς. Η θέση του Ισραήλ βέβαια ήταν ότι το τείχος αποτελεί έναν φράχτη ασφαλείας και δεν αποσκοπεί στην προσάρτηση εδάφους. Το 2003, ο Μόνιμος Αντιπρόσωπος του Ισραήλ στα Ηνωμένα Έθνη δήλωνε στη Γενική Συνέλευση ότι: «Ο φράχτης δεν αποτελεί σύνορο και δεν έχει καμία πολιτική σημασία. Δεν αλλάζει το νομικό καθεστώς του εδάφους με κανένα τρόπο».⁸⁷ Η άποψη του Διεθνούς Δικαστηρίου όμως, ήταν ότι το Τείχος διαμορφώνει ένα νέο διοικητικό καθεστώς στην περιοχή, και αυτό έχει ποικίλες συνέπειες ως προς τα δικαιώματα των κατοίκων της Ιερουσαλήμ, συμπεριλαμβανομένου και της ελεύθερης πρόσβασης στην ανατολική πλευρά, όπου βρίσκεται η Παλιά Πόλη και οι περισσότεροι Άγιοι Τόποι.

1.3.3. Η στάση της διεθνούς κοινότητας σχετικά με το καθεστώς της Ιερουσαλήμ

⁸⁵ Ο. π. Gradstein, Linda (2014)

⁸⁶ Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, International Court of Justice Advisory Opinion, 09/07/2004, General List No. 131, <http://www.un.int/wcm/webdav/site/palestine/shared/documents/advisoryopinion.pdf>, τελευταία πρόσβαση 19/06/2014 §85

⁸⁷ Ibid §116

Όταν το 1947, η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ υιοθέτησε την απόφαση 181(II), η πλειοψηφία της διεθνούς κοινότητας είχε ταχθεί υπέρ της διεθνοποίησης της Ιερουσαλήμ. Η εγκαθίδρυση ενός ειδικού καθεστώτος, που θα επιβλέπονταν από τα Ηνωμένα Έθνη είχε γίνει αποδεκτή τόσο από τις ΗΠΑ, όσο και από το Ισραήλ, ενώ σύμφωνα με τον Silvio Ferrari, ορισμένα ευρωπαϊκά κράτη πίστευαν ότι η εγκαθίδρυση αυτού του καθεστώτος θα τους έδινε την ευκαιρία να ασκήσουν τον έλεγχο στην Μέση Ανατολή. Επρόκειτο κυρίως για μεγάλα κράτη, όπως για παράδειγμα η Γαλλία, η οποία είχε θρησκευτικά και πολιτικά συμφέροντα στην περιοχή και έβλεπε τον ΟΗΕ ως ένα μέσο, το οποίο θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει για την εκπλήρωση των συμφερόντων της.⁸⁸ Τα μόνα κράτη που δεν υποστήριζαν την πρόταση των Ηνωμένων Εθνών ήταν τα αραβικά.

Οι δύο πόλεμοι που ακολούθησαν όμως άλλαξαν τα δεδομένα. Ήδη από το 1948, το Ισραήλ παραμέρισε την αρχική του θέση περί διεθνοποίησης και κράτησε αδιάλλακτη στάση απέναντι στο ζήτημα της Ιερουσαλήμ. Απέρριπτε κάθε διαπραγμάτευση για την εφαρμογή ενός ειδικού καθεστώτος στο δυτικό τμήμα της πόλης, το οποίο πλέον θεωρούσε δικό του έδαφος, ενώ μέχρι το 1967, η μόνη συζήτηση για διεθνοποίηση αφορούσε την Παλιά Πόλη, η οποία τότε βρισκόταν υπό τον έλεγχο της Ιορδανίας. Το θρησκευτικό συναίσθημα των εβραίων, οι οποίοι πλέον ένιωθαν ότι βρίσκονταν στη γη των προγόνων τους, σε συνδυασμό με την «έλλειψη αυτοπεποίθησης» των Ηνωμένων Εθνών, τα οποία δεν έλαβαν κανένα δραστικό μέτρο για την παραβίαση της απόφασης, παρόλο που θεωρούσαν την κατοχή της Ιερουσαλήμ παράνομη, ενθάρρυναν την εν λόγω στάση του Ισραήλ.⁸⁹ Μετά το 1967, που το Ισραήλ επεκτάθηκε και στην Ανατολική Ιερουσαλήμ, επιχείρησε να προσαρτήσει παράνομα ολόκληρη την πόλη, και μέχρι σήμερα αποφεύγει να προσχωρήσει σε διαπραγματεύσεις σχετικά με αυτό το ζήτημα.

Από την άλλη πλευρά, τα αραβικά κράτη, που αρχικά δεν είχαν αποδεχτεί την απόφαση της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών για την Παλαιστίνη, από το 1948 και μετά, τάχθηκαν υπέρ όλων εκείνων των αποφάσεων της Γενικής Συνέλευσης που καταδίκάζαν τις ενέργειες του Ισραήλ στην Ιερουσαλήμ και τα υπόλοιπα κατεχόμενα εδάφη, παρόλο που οι εν λόγω αποφάσεις στηρίζονταν σε όσα προέβλεπε

⁸⁸ Ferrari, Silvio (1984), 'The Holy See and the Postwar Palestine Issue: The Internationalization of Jerusalem and the Protection of the Holy Places', *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, Vol. 60, No. 2, pp. 261-283, Wiley, <http://www.jstor.org/stable/2619049>, τελευταία πρόσβαση 07/05/2014, σελ. 265

⁸⁹ Ibid, σελ. 274

η 181(II).⁹⁰ Τα αραβικά κράτη όμως, φαίνεται ότι υποστήριζαν τις αποφάσεις των Ηνωμένων Εθνών, ως μέσο για τον τερματισμό του ελέγχου του Ισραήλ στην Ιερουσαλήμ, εμμένοντας κατά τα άλλα στη θέση τους ότι η Ιερουσαλήμ πρέπει να γίνει η πρωτεύουσα του Παλαιστινιακού κράτους. Στην 3^η Ισλαμική Συνδιάσκεψη Κορυφής που πραγματοποιήθηκε τον Ιανουάριο του 1981 στη Μέκκα και είχε ως κεντρικό θέμα την Παλαιστίνη, οι άραβες υποστήριξαν το δικαίωμα κυριαρχίας που έχουν οι Παλαιστίνιοι στην ιερή πόλη, λόγω της ιστορικής τους σύνδεσης με αυτή. Η άποψη αυτή επαναλήφθηκε και στην 6^η Ισλαμική Συνδιάσκεψη Κορυφής, η οποία επεσήμανε τη θέση των μουσουλμανικών κρατών για τη δημιουργία παλαιστινιακού κράτους, με πρωτεύουσα την Ιερουσαλήμ.⁹¹

Οι εξελίξεις στο έδαφος της Ιερουσαλήμ επηρέασαν και τη στάση των υπόλοιπων κρατών. Η προοπτική της διεθνοποίησης, που υποστηρίχτηκε το 1947, συνεχίζει να υπάρχει στο προσκήνιο, ωστόσο μετά το 1967, τα κράτη είναι περισσότερο πρόθυμα να συζητήσουν και εναλλακτικές λύσεις. Οι ΗΠΑ, για παράδειγμα, τη δεκαετία του '50, υποστήριζαν την εγκαθίδρυση του *corpus separatum* και εναντιώνονταν σε κάθε ενέργεια που στόχευε στην ανακήρυξη της Ιερουσαλήμ σε πρωτεύουσα ενός από τα δύο κράτη, του Ισραήλ ή της Ιορδανίας. Ως ένδειξη διαμαρτυρίας μάλιστα για τις ενέργειες του Ισραήλ, αρνήθηκαν να μεταφέρουν την πρεσβεία τους στην πόλη της Ιερουσαλήμ.⁹² Πάραυτα, λίγα χρόνια αργότερα, η αμερικανική εξωτερική πολιτική δεν αναφερόταν στο *corpus separatum*. Το 1982, ο πρόεδρος Reagan, σε μια ομιλία του προς το κοινό, αναφερόμενος στην Ιερουσαλήμ, δήλωσε ότι δεν στηρίζει την προσάρτηση από το Ισραήλ ή τον μόνιμο έλεγχο του στο έδαφος της πόλης, αλλά θεωρεί ότι το ζήτημα του καθεστώτος πρέπει να επιλυθεί μέσω των διαπραγματεύσεων.⁹³ Παρόλο που η θέση των ΗΠΑ δεν κλίνει πλέον προς την εφαρμογή της απόφασης 181(II), αξίζει να σημειωθεί ότι, ενώ οι ΗΠΑ είναι σύμμαχος του Ισραήλ, αρνείται μέχρι σήμερα να αναγνωρίσει την Ιερουσαλήμ ως ισραηλινό έδαφος και πρωτεύουσα του κράτους του.

⁹⁰ *Question of Palestine: Legal Aspects...*, σελ. 420

⁹¹ Βλ. Final Communiqué of the Third Islamic Summit Conference (1981) και Final Communiqué of the Sixth Islamic Summit Conference (1991)

⁹² Mazzawi, Musa (1997), σελ. 245

⁹³ 'The Status of Jerusalem', United Nations (1997), Prepared for, and under the guidance of the Committee, the Committee on the Exercise of the Inalienable Rights of the Palestinian People, Division for Palestinian Rights, <http://unispal.un.org/unispal.nsf/796f8bc05ec4f30885256cef0073cf3a/533b4714451b48bf0525651b00488d02?OpenDocument>, τελευταία πρόσβαση 03/09/2014

Μια παρεμφερή στάση, σχετικά με το καθεστώς, κράτησαν και τα ευρωπαϊκά κράτη. Το 1980, τα εννέα τότε μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης υπέγραψαν τη Διακήρυξη της Βενετίας⁹⁴, με την οποία διακήρυτταν την πρόθεσή τους να μην αναγνωρίσουν καμία μονομερή ενέργεια που θα στόχευε στην αλλαγή του καθεστώτος της Ιερουσαλήμ, ενώ υπογράμμιζαν τη σημασία που έχει η ελεύθερη πρόσβαση όλων στους Αγίους Τόπους. Στα χρόνια που ακολούθησαν, η Ευρωπαϊκή Ένωση ασχολήθηκε αρκετές φορές με το ζήτημα της Ιερουσαλήμ, εμμένοντας στη θέση της και μη αναγνωρίζοντας την προσάρτηση της πόλης από το Ισραήλ. Στις νέες αποφάσεις που υιοθέτησε,⁹⁵ υποστήριξε ότι η λύση για το ζήτημα της Ιερουσαλήμ μπορεί να προκύψει μόνο μετά από διαπραγματεύσεις μεταξύ των δύο μερών και ότι η καλύτερη λύση θα ήταν να γίνει η πόλη αυτή πρωτεύουσα δύο κρατών, του κράτους του Ισραήλ και του ανεξάρτητου Παλαιστινιακού κράτους.

Όσον αφορά την Ελλάδα, ανέκαθεν υποστήριζε τη διεθνοποίηση της Ιερουσαλήμ. Μολονότι, αρχικά είχε καταψηφίσει την απόφαση 181(II) της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ, το έκανε για να προσφέρει την υποστήριξή της προς τους Άραβες και όχι γιατί διαφωνούσε με τα όσα προέβλεπε η απόφαση για την Ιερουσαλήμ. Εξάλλου, η ελληνορθόδοξη Εκκλησία έχει δικαιώματα στους Αγίους Τόπους και η Ελλάδα πίστευε ότι η εγκαθίδρυση ενός διεθνούς καθεστώτος θα εξυπηρετούσε τα εν λόγω δικαιώματα και θα εξασφάλιζε την πρόσβαση των ελλήνων προσκυνητών στους χριστιανικούς Αγίους Τόπους.⁹⁶

Πέρα όμως από τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και τα υπόλοιπα ευρωπαϊκά κράτη αρνήθηκαν να αναγνωρίσουν τις μονομερείς ενέργειες του Ισραήλ, διαφοροποίησαν ωστόσο τη θέση τους, όσον αφορά την επίλυση του ζητήματος. Η Ελβετία για παράδειγμα, υποστήριζε τη δημιουργία ενός *corpus separatum*, όπως προέβλεπε η απόφαση 181(II), και δεν άλλαξε τη στάση της αυτή ούτε μετά το 1967⁹⁷. Από την άλλη πλευρά, η Σοβιετική Ένωση, υπέρμαχος και αυτή της διεθνοποίησης της Ιερουσαλήμ, τάχθηκε με το μέρος των αράβων στη διαμάχη για το καθεστώς. Σε

⁹⁴ Venice Declaration (1980), http://eeas.europa.eu/mepp/docs/venice_declaration_1980_en.pdf, τελευταία πρόσβαση 03/09/2014

⁹⁵ Βλ. ενδεικτικά Texts adopted by the European Parliament P7_TA(2012)098 και P7_TA(2011)0429

⁹⁶ Σακκάς, Γιάννης Δ. 2012, *Η Ελλάδα, το Κυπριακό και ο Αραβικός Κόσμος 1947-1974, Διπλωματία και Στρατηγική στη Μεσόγειο την εποχή του Ψυχρού Πολέμου*, Πατάκης, Αθήνα, σελ. 48-49

⁹⁷ Βλ. 'Justification for the Inscription on the LWHD: Report of the 6th session of the Committee' (17/01/1983), <http://whc.unesco.org/archive/repcom82.htm#jerusalem>, τελευταία πρόσβαση 20/08/2014 §34

μια ομιλία του το 1982,⁹⁸ σε δείπνο με τον A. N. Mohammed, ο L. Brezhnev δήλωσε ότι η Ανατολική Ιερουσαλήμ πρέπει να αποτελέσει αναπόσπαστο κομμάτι του Παλαιστινιακού κράτους, με εγγυήσεις για την ελεύθερη πρόσβαση στους Αγίους Τόπους των πιστών και των τριών θρησκειών.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η στάση που κράτησε το Βατικανό απέναντι στις εξελίξεις αυτές. Η Αγία Έδρα αρχικά, απέφευγε να πάρει θέση υπέρ της διεθνοποίησης της Ιερουσαλήμ, λόγω των διαφορών που επικρατούσαν στους κόλπους της σχετικά με τη διαίρεση της Παλαιστίνης,⁹⁹ στη συνέχεια όμως, άλλαξε στάση και υποστήριξε ανοιχτά την εγκαθίδρυση ενός διεθνούς καθεστώτος. Η άποψη της Αγίας Έδρας είναι ότι η μόνη λύση για το καθεστώς της Ιερουσαλήμ είναι αυτή που θα βασίζεται στις διεθνείς αποφάσεις και θα εγγυάται τη θρησκευτική ελευθερία και την ελεύθερη πρόσβαση όλων των πιστών στους Αγίους Τόπους, ενώ θα διασφαλίζει τον ιερό χαρακτήρα της πόλης.¹⁰⁰ Μόνο ένα καθεστώς διεθνοποίησης θα μπορούσε να διασφαλίσει την ειρήνη στη Μέση Ανατολή, την προστασία των Αγίων Τόπων και το σεβασμό των θρησκευτικών δικαιωμάτων. Βέβαια, αυτό δε σημαίνει ότι δεν απέβλεπε και σε δικά της συμφέροντα. Η Αγία Έδρα έχει δικαιώματα στους χριστιανικούς Αγίους Τόπους της Ιερουσαλήμ, τα οποία προσπαθεί να διασφαλίσει όσον το δυνατόν καλύτερα. Η πρόθεσή της αυτή έγινε φανερή το 1949, όταν επιχείρησε να «βατικανοποιήσει» την Παλιά Πόλη, γεγονός που συνάντησε τις αντιρρήσεις του Ισραήλ.¹⁰¹

Αν και η θέση της διεθνούς κοινότητας διαφοροποιήθηκε ανάλογα με τις εξελίξεις που διαδραματίστηκαν στο έδαφος της Ιερουσαλήμ, ποτέ δεν αναγνώρισε καμία μονομερή ενέργεια για προσάρτηση της Ιερουσαλήμ. Η πεποίθηση ότι η πόλη αυτή είναι ιδιαίτερη και γι' αυτό πρέπει να έχει κάποιο ειδικό καθεστώς που θα εγγυάται την προστασία των Αγίων Τόπων και την ελεύθερη πρόσβαση, κυριαρχεί στην επιχειρηματολογία όλων των κρατών.

⁹⁸ A/37/457 (1982), Letter dated 17 September 1982 from the Chargé d'Affairs a.i. of the Permanent Mission of the Union of Soviet Socialist Republics to the United Nations addressed to the Secretary-General, <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/52795E073A5079568525628100745892>, τελευταία πρόσβαση 05/09/2014

⁹⁹ Ferrari, Silvio (1984), σελ. 266

¹⁰⁰ Βλ. Basic Agreement Between The Holy See and the Palestinian Liberation Organization (2000), http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/2000/documents/rc_seg-st_20000215_santa-sede-olp_en.html, τελευταία πρόσβαση 05/09/2014

¹⁰¹ Eordegian, Marlen (2003), 'British and Israeli Maintenance of the Status Quo in the Holy Place of Christendom', *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 35, No. 2, pp. 307-328, Cambridge University Press, <http://www.jstor.org/stable/3879622>, τελευταία πρόσβαση 07/05/2014, σελ. 316

Μέρος 2ο: Το καθεστώς των Αγίων Τόπων

2.1. Οι Άγιοι Τόποι και η Ιερουσαλήμ

Αναφέραμε και στο πρώτο μέρος, ότι η όποια προσπάθεια είχε γίνει μέσα στα χρόνια για τη δημιουργία ενός ειδικού καθεστώτος για την Ιερουσαλήμ στόχευε στη διαφύλαξη των Αγίων Τόπων και στην εξασφάλιση του δικαιώματος των πιστών, και των τριών θρησκειών, να έχουν ελεύθερη πρόσβαση σε αυτούς, προκειμένου να ασκήσουν το θρησκευτικό τους δικαίωμα. Η άμεση σύνδεση της Ιερουσαλήμ με τους Αγίους Τόπους είναι αυτό που της προσδίδει έναν ιδιαίτερο χαρακτήρα, που την κάνει να ξεχωρίζει ανάμεσα στις άλλες πόλεις του κόσμου. Σε αυτό βασίστηκε και η απόφαση της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών για τη διεθνοποίηση της πόλης, η οποία παρείχε διεθνείς εγγυήσεις για τους Αγίους Τόπους, με στόχο την αποτροπή των συγκρούσεων που πιθανόν να πυροδοτούνταν, σε περίπτωση που η Ιερουσαλήμ παραχωρούνταν σε έναν από τους δύο λαούς της Παλαιστίνης.

Προκειμένου όμως, να εξετάσουμε την κατάσταση που επικρατεί όσον αφορά τους Αγίους Τόπους και τη διεκδίκηση των δικαιωμάτων πάνω σε αυτούς, πρέπει πρώτα να δούμε ποιοι είναι οι άγιοι Τόποι και ποια η σημασία τους για τις τρεις θρησκείες.

Όταν αναφερόμαστε στους Αγίους Τόπους, εννοούμε όλους εκείνους τους χώρους που έχουν θρησκευτική σημασία για τις θρησκείες. Σύμφωνα με τον Οικουμενικό Κώδικα Δεοντολογίας που ψηφίστηκε πριν λίγα χρόνια, με τη μορφή Διακήρυξης, στους Αγίους Τόπους συμπεριλαμβάνονται χώροι λατρείας, κοιμητήρια, ναοί, μαζί και με τον περιβάλλοντα χώρο τους, όπως αυτός έχει καθοριστεί από τις θρησκευτικές κοινότητες σε συνεργασία με τις δημόσιες αρχές.¹⁰²

Αν και σήμερα αποδεχόμαστε ως Αγίους Τόπους τους ιερούς χώρους και των τριών θρησκειών της Ιερουσαλήμ, παλαιότερα τα πράγματα δεν ήταν τόσο ξεκάθαρα. Ο ορισμός τους διέφερε ανάλογα με τη διοίκηση που υπήρχε στην Ιερουσαλήμ, με αποτέλεσμα κάθε φορά να θεσπίζονται επιπλέον ρυθμίσεις. Πιο συγκεκριμένα, την περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ο σουλτάνος είχε προσδιορίσει ως Αγίους Τόπους μόνο τους θρησκευτικούς χώρους της χριστιανοσύνης για τους οποίους μάλιστα είχε θεσπίσει και ένα ειδικό status quo. Αργότερα, οι Βρετανοί επέκτειναν

¹⁰² Universal Code of Conduct on Holy Sites (2011), <http://www.oslocenter.no/wp-content/uploads/2012/03/CodeOct13Final.pdf>, τελευταία πρόσβαση 06/06/2014, άρθρο 1.

τον οθωμανικό ορισμό προκειμένου να συμπεριλάβουν στην προστασία που παρείχε το status quo και κάποια από τα ιερά των εβραίων και των μουσουλμάνων. Διέκριναν επίσης δύο κατηγορίες ιερών: τους Άγιους Τόπους, στους οποίους «αποδίδεται, λόγω σχεδόν καθολικής παράδοσης, ο σεβασμός όλης της ανθρωπότητας», και τα υπόλοιπα θρησκευτικά κτίρια.¹⁰³

Ο ορισμός που υιοθέτησαν οι Βρετανοί εξυπηρετούσε κυρίως δικαστικά ζητήματα και στόχευε στη διευθέτηση θεμάτων που προέκυπταν σχετικά με κάποιους από τους Αγίους Τόπους των θρησκειών αυτών. Τον βρετανικό ορισμό υιοθέτησε και η Επιτροπή Συνδιαλλαγής των Ηνωμένων Εθνών για την Παλαιστίνη. Ωστόσο, το Ισραήλ τα πρώτα χρόνια μετά το 1948, αν και διεθνώς αποδέχονταν έναν ορισμό που περιλάμβανε τους ιερούς χώρους και των τριών θρησκειών, στην ουσία έκανε διάκριση μεταξύ των Αγίων Τόπων που έχριζαν διεθνούς επίβλεψης, και αναφέρονταν κυρίως στους χριστιανικούς θρησκευτικούς χώρους, και αυτών που προστατεύονταν από το ισραηλινό κράτος. Με άλλα λόγια, είχε υιοθετήσει έναν ορισμό που εξυπηρετούσε τους πολιτικούς σκοπούς του, καθώς δεν ήθελε τον ΟΗΕ να επέμβει στο ζήτημα της Ιερουσαλήμ και προσπαθούσε να στρέψει την προσοχή της διεθνούς κοινότητας προς το ανατολικό τμήμα της πόλης.¹⁰⁴

Για τους πιστούς των τριών θρησκειών όμως, όλοι οι Άγιοι Τόποι έχουν μεγάλη σημασία λόγω των γεγονότων με τα οποία είναι συνδεδεμένοι. Για τους Εβραίους, η Ιερουσαλήμ είναι η πόλη του Δαβίδ, ο τόπος όπου άνθισε το βασίλειο του Ισραήλ και οικοδομήθηκαν οι δύο Ναοί. Γι' αυτούς, ο τάφος του Δαβίδ, ο τάφος της Ραχήλ και το Δυτικό Τείχος ή Τείχος των Δακρύων, που σύμφωνα με τους ίδιους αποτελεί το τελευταίο απομεινάρι του Ναού, είναι από τους πιο ιερούς χώρους. Για τους Χριστιανούς από την άλλη πλευρά, η Ιερουσαλήμ είναι ιερή, διότι εκεί σταυρώθηκε και αναστήθηκε ο Ιησούς και η Εκκλησία του Πανάγιου Τάφου αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά ιερά γι' αυτούς. Τέλος, για τους Μουσουλμάνους η Ιερουσαλήμ είναι η τρίτη πιο ιερή πόλη μετά τη Μέκκα και τη Μεδίνα. Από εκεί ξεκίνησε ο Μωάμεθ το νυχτερινό του ταξίδι προς τον ουρανό και γι' αυτό το λόγο, η Ιερουσαλήμ αποτέλεσε την πρώτη κατεύθυνση προσευχής, τα πρώτα χρόνια του μουσουλμανισμού. Οι Μουσουλμάνοι αποδίδουν στην Ιερουσαλήμ την ιερότητά της αποκαλώντας την Al-Quds (=το ιερό) και εκφράζουν την πίστη τους στα δύο

¹⁰³ Eordegian, Marlen (2003), σελ. 309-310

¹⁰⁴ Ibid, σελ. 313

μουσουλμανικά τεμένη που βρίσκονται στο Haram-esh-Sharif, ή Όρος του Ναού όπως το αποκαλούν οι Εβραίοι.¹⁰⁵

Η σύνδεση των τριών θρησκειών με την πόλη αυτή οδηγεί αναπόφευκτα σε μία μεταξύ τους σύνδεση, γεγονός απόλυτα φυσικό, αφού η μία θρησκεία βασίστηκε πάνω στην άλλη. Ως συνέπεια αυτού, πολλοί από τους θρησκευτικούς χώρους που βρίσκονται στην Ιερουσαλήμ είναι ιεροί για περισσότερες από μία θρησκείες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο τάφος του Δαβίδ. Ο χώρος αυτός, στον οποίο πιστεύουν οι εβραίοι ότι είναι θαμμένος ο πρώτος βασιλιάς του Ισραήλ, θεωρείται επίσης ο τόπος τέλεσης του Μυστικού Δείπνου, ενώ είναι και ένας από τους χώρους προσευχής των Μουσουλμάνων.

Αυτή η στενή σχέση μεταξύ των θρησκειών, αντί να ενώνει τους πιστούς, δημιουργεί εντάσεις μεταξύ τους, που στα πρώτα χρόνια επικεντρώνονταν στο ποιος θα έχει τον έλεγχο των ιερών. Τον 20ο αιώνα όμως με τη διαμάχη μεταξύ ισραηλινών και παλαιστινίων, οι εντάσεις αυτές πήραν μια άλλη διάσταση. Προκειμένου να διαπιστώσουμε κατά πόσο το νομικό καθεστώς της Ιερουσαλήμ έχει αντίκτυπο στους ιερούς της χώρους, πρέπει να εξετάσουμε τα βασικά ζητήματα που σχετίζονται με τους Αγίους Τόπους: τον έλεγχο, την ελεύθερη πρόσβαση και την προστασία των ιερών.

2.2. Ο έλεγχος των θρησκευτικών χώρων

2.2.1. Το status quo των χριστιανικών Αγίων Τόπων

Το ζήτημα του ελέγχου των χριστιανικών Αγίων Τόπων συνήθως αφορούσε ζητήματα κυριότητας και δικαιωμάτων λατρείας και αποτέλεσε αντικείμενο διαμάχης μεταξύ της Ορθόδοξης και Καθολικής Εκκλησίας ουκ ολίγες φορές.¹⁰⁶ Καθώς η Παλαιστίνη βρισκόταν για πολλά χρόνια υπό Οθωμανική κυριαρχία, οι Εκκλησίες θεώρησαν ότι έπρεπε να ασκήσουν προστασία στους πιστούς τους και τα ιερά της Χριστιανοσύνης. Έτσι ξεκίνησε ένας αγώνας διεκδίκησης δικαιωμάτων στην

¹⁰⁵ Prior, Michael (2001), 'Holy Places, Unholy Domination: The Scramble for Jerusalem', *Islamic Studies*, Vol. 40, No. 3/4, Special Issue: Jerusalem, Islamic Research Institute, International Islamic University, Islamabad, <http://www.jstor.org/stable/20837132>, τελευταία πρόσβαση 06/05/2014, σελ. 507-508

¹⁰⁶ A/AC.25/Com.Jer/W.14 (08/04/1949), Holy Places, United Nations Conciliation Commission for Palestine, Committee on Jerusalem Working Paper, UNISPAL, <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/FD455E412ACE30AD0525668E006EF702>, τελευταία πρόσβαση 09/06/2014, part I, a

Ιερουσαλήμ, στον οποίο ενεπλάκησαν και οι Μεγάλες Δυνάμεις της Ευρώπης, οι οποίες εκπροσωπώντας τις Εκκλησίες προσπαθούσαν να εξυπηρετήσουν τα δικά τους συμφέροντα στην περιοχή.¹⁰⁷

Αυτή που παραδοσιακά εκπροσωπούσε τα συμφέροντα της Καθολικής Εκκλησίας ήταν η Γαλλία. Οι σχέσεις που είχε αναπτύξει με την Τουρκική Κυβέρνηση τη βοήθησαν να έχει την επιμέλεια του Λατινικού κλήρου και των ιερών, τουλάχιστον μέχρι τη δεκαετία του 1880, οπότε οι Ιταλοί και οι Γερμανοί διεκδίκησαν και αυτοί δικαιώματα στην περιοχή, σπάζοντας με αυτό τον τρόπο, το μέχρι τότε μονοπώλιο της Γαλλίας. Οι Βρετανοί είχαν επίσης δικαιώματα, τα οποία εκπροσωπούσαν μέσω θρησκευτικών κοινοτήτων που δρούσαν στην περιοχή της Παλαιστίνης. Από την άλλη πλευρά, την Ορθόδοξη Εκκλησία εκπροσωπούσε η Ρωσία, η οποία είχε καταφέρει να αναλάβει την προστασία των Ορθοδόξων μέσω της συνθήκης του Κιουτσούκ Καϊναρτζή, που υπέγραψε με τους Οθωμανούς το 1774.¹⁰⁸

Η προσπάθεια των μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων να εγκαθιδρύσουν τον έλεγχό τους στην Παλαιστίνη, μέσω της προστασίας των πιστών και των ιερών, προκάλεσε αντιπαλότητες μεταξύ των Εκκλησιών και το ξέσπασμα μιας διαμάχης για τα δικαιώματα στην περιοχή. Προκειμένου να θέσει ένα τέλος σε αυτή την κατάσταση, ο σουλτάνος εξέδωσε το 1757 ένα φερμάνι που ρύθμιζε ορισμένα ζητήματα σχετικά με τους χριστιανικούς Αγίους Τόπους, τα οποία είχαν προκύψει από τη σύγκρουση μεταξύ των δύο Εκκλησιών. Οι Εκκλησίες όμως, δεν ήταν ευχαριστημένες ούτε με αυτή τη ρύθμιση. Ειδικά, η Καθολική Εκκλησία συνέχιζε να διεκδικεί περισσότερα δικαιώματα στην περιοχή. Η αλήθεια είναι βέβαια, ότι ο σουλτάνος συνήθιζε να ευνοεί περισσότερο τους Ορθοδόξους, διότι στην επικράτεια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας υπήρχαν πολλοί Χριστιανοί Ορθόδοξοι, που ήταν δικοί του υπήκοοι, σε αντίθεση με τους καθολικούς που ήταν υπήκοοι των ευρωπαϊκών δυνάμεων. Παρόλη όμως την προσπάθεια της Καθολικής Εκκλησίας να αλλάξει αυτές τις ρυθμίσεις, το 1852 ο σουλτάνος Abdul Majid εξέδωσε νέο φερμάνι με το οποίο επιβεβαίωνε εκείνο του 1757.¹⁰⁹

Η διαμάχη που είχε ξεσπάσει ωστόσο, συνεχίστηκε με σοβαρές συνέπειες, αφού αποτέλεσε μία από τις αιτίες του Κριμαϊκού Πολέμου. Με το τέλος του πολέμου αυτού, στη διάρκεια των διαπραγματεύσεων για τη συνθήκη ειρήνης του 1856, οι

¹⁰⁷ *Question of Palestine: Legal Aspects...*, σελ. 423

¹⁰⁸ *Ibid*, σελ. 424

¹⁰⁹ A/AC.25/Com.Jer/W.14 (08/04/1949), part I, a

ευρωπαϊκές δυνάμεις προσπάθησαν να βρουν μια λύση σχετικά με τα ζητήματα των Αγίων Τόπων, χωρίς όμως κανένα αποτέλεσμα. Λίγα χρόνια αργότερα, η συνθήκη ειρήνης του Βερολίνου του 1878, που υπεγράφη μετά τον ρωσοτουρκικό πόλεμο, κατάφερε να συμπεριλάβει στο κείμενο και τις ρυθμίσεις που προβλέπονταν στα δύο φιρμάνια και να τις αναγνωρίσει ως status quo. Με αυτό τον τρόπο η συνθήκη εδραίωσε μια κατάσταση, από την οποία, συμφώνησαν όλα τα μέρη, ότι δεν επιτρέπεται καμία παρέκκλιση.¹¹⁰

Το status quo των Αγίων Τόπων ρύθμιζε ζητήματα που αφορούσαν τα δικαιώματα των χριστιανών πάνω στα δικά τους ιερά, επομένως δεν περιείχε καμία πρόβλεψη για τα ιερά των εβραίων ή των μουσουλμάνων. Τα θέματα, με τα οποία σχετίζονταν, αφορούσαν κυρίως τη διεξαγωγή θρησκευτικών λειτουργιών και πιο συγκεκριμένα, το άναμμα των κεριών και των πολυελαίων, τις ώρες που μπορούν να προσεύχονται οι πιστοί της κάθε θρησκευτικής κοινότητας, ποιος έχει την ευθύνη της αποκατάστασης του ιερού σε περίπτωση ζημίας κ. ά..¹¹¹

Τα ιερά που ενέπιπταν στις ρυθμίσεις του status quo ήταν η Βασιλική του Πανάγιου Τάφου, καθώς και το Μοναστήρι Deir al Sultan που βρίσκεται στην οροφή της, το Ιερό της Ανάβασης στο Όρος των Ελαιών, ο Τάφος της Παρθένου στη Γεσθημανή και η Βασιλική της Γεννήσεως στη Βηθλεέμ. Όλα αυτά τα ιερά μοιράστηκαν μεταξύ τριών κυρίως θρησκευτικών κοινοτήτων: των Καθολικών, των Ορθοδόξων και των Αρμένιων, ενώ κάποια δικαιώματα παραχωρήθηκαν και στους Αβυσσίνιους, τους Κόπτες και τους Σύριους.¹¹²

Πάραυτα, το καθεστώς που δημιουργήθηκε δεν κατάφερε να λύσει όλα τα προβλήματα. Κατ' αρχάς, η λίστα με τους Αγίους Τόπους που βρίσκονταν υπό την προστασία του status quo άφηνε απ' έξω πολλά σημαντικά ιερά για τη Χριστιανοσύνη, όπως την Αίθουσα του Μυστικού Δείπνου, που αποτελεί, μέχρι και σήμερα, αντικείμενο διεκδίκησης και για τις τρεις θρησκείες. Ο κύριος λόγος της απουσίας πολλών ιερών από το καθεστώς που είχε διαμορφωθεί ήταν το γεγονός ότι γι' αυτά τα ιερά υπήρχε αναγνωρισμένο δικαίωμα κατοχής σε κάποια θρησκευτική κοινότητα και οι νέες ρυθμίσεις δεν θα μπορούσαν να αμφισβητήσουν αυτό το δικαίωμα. Ειδικότερα, για την Αίθουσα του Μυστικού Δείπνου, ήταν αδιαμφισβήτητο

¹¹⁰ A/7057 (23/02/1968), σελ. 29

¹¹¹ Emmett, Chad F. (1997), 'The Status Quo Solution for Jerusalem', *Journal of Palestine Studies*, Vol. 26, No. 2, pp.16-28, University of California Press, <http://www.jstor.org/stable/2537780>, τελευταία πρόσβαση 07/05/2014, σελ.21

¹¹² Ibid, σελ. 20

ότι η κυριότητα ανήκε στους Μουσουλμάνους και ότι οι Χριστιανοί δεν είχαν κανένα δικαίωμα τέλεσης λειτουργιών εκεί.¹¹³

Από την άλλη, οι ρυθμίσεις που προβλέπονταν από το status quo, αντί να οδηγήσουν σε μια συνεργασία μεταξύ των θρησκευτικών κοινοτήτων, πολλές φορές είχαν τα αντίθετα αποτελέσματα. Χαρακτηριστική περίπτωση είναι η διαμάχη που ξέσπασε μεταξύ Αβυσσινίων και Κοπτών για το Μοναστήρι Deir al Sultan. Το ιερό αυτό βρισκόταν υπό τον έλεγχο των Αβυσσινίων μέχρι το 1878, όμως μια επιδημία χολέρας, που προκάλεσε το θάνατο σε μεγάλο αριθμό Αιθιοπών, έδωσε την ευκαιρία στους Κόπτες να κάψουν τα έγγραφα που επιβεβαίωναν τον έλεγχο των Αβυσσινίων στο Μοναστήρι και να αναλάβουν αυτοί τη διοίκηση του ιερού. Αυτό όμως, κράτησε μόνο μέχρι το Πάσχα του 1970, που οι Αβυσσίνιοι εμπόδισαν την είσοδο των Κοπτών στο ιερό, αλλάζοντας τις κλειδαριές στα παρεκκλήσια.¹¹⁴ Παρ' όλες τις αδυναμίες του ωστόσο, το status quo εδραίωσε μια κατάσταση, από την οποία, οι Εκκλησίες ειδικά, δεν δέχονταν καμία παρέκκλιση και η οποία έγινε σεβαστή και από τη Βρετανική διοίκηση.

Η πρόθεση των Βρετανών να διατηρήσουν το status quo ante bellum ήταν εμφανής από την αρχή. Όταν ο βρετανός στρατηγός Allenby εισέβαλλε στην Ιερουσαλήμ δήλωσε ότι, λόγω της ιερότητας των εδαφών, «όλα τα μνημεία και οι ιεροί τόποι θα διατηρηθούν και θα προστατευθούν σύμφωνα με τις παραδόσεις των πιστών των τριών θρησκειών».¹¹⁵ Μετά τη λήξη της στρατιωτικής διοίκησης, και την εγκαθίδρυση της πολιτικής διοίκησης, οι Βρετανοί ακολούθησαν τις ρυθμίσεις που προβλέπονταν από την Εντολή που είχε λάβει από την Κοινωνία των Εθνών. Το άρθρο 13 της εν λόγω Εντολής προέβλεπε ότι η Εντολοδόχος Δύναμη θα εξασφάλιζε τα υφιστάμενα δικαιώματα σχετικά με τους Αγίους Τόπους, επιβεβαιώνοντας το στόχο της Βρετανικής Διοίκησης να διατηρήσει τα όποια δικαιώματα και κανονισμούς είχαν διαμορφωθεί την περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Την υποχρέωση που απέρρεε από το συγκεκριμένο άρθρο επανέλαβαν και στο Λευκό Χαρτί που εξέδωσαν το 1939.

Οι Βρετανοί γνώριζαν ότι οποιαδήποτε αλλαγή του status quo θα προκαλούσε τις αντιδράσεις των Εκκλησιών, κάτι με το οποίο είχαν έρθει αντιμέτωποι στο παρελθόν. Το 1922, η απόφαση που έλαβε, βασιζόμενη στο άρθρο 14 της Εντολής, για

¹¹³ A/AC.25/Com.Jer/W.14 (08/04/1949), part I, a

¹¹⁴ Emmett, Chad F. (1997), σελ. 22

¹¹⁵ A/7057 (23/02/1968), σελ. 13

τη δημιουργία Επιτροπής που θα εξέταζε τα δικαιώματα και τις αξιώσεις των θρησκευτικών κοινοτήτων στους Αγίους Τόπους, συνάντησε την αντίδραση της Καθολικής Εκκλησίας.¹¹⁶ Για το λόγο αυτό, όταν το 1930 συνέστησαν την Επιτροπή Έρευνας για το Όρος του Ναού, έσπευσαν να διευκρινίσουν ότι το άρθρο 14 δεν αφορά τους χριστιανικούς Αγίους Τόπους, αλλά εφαρμόζεται μόνο στους Εβραϊκούς και Μουσουλμανικούς.¹¹⁷

Οι Βρετανοί επέκτειναν τη λίστα με τους Αγίους Τόπους που ενέπιπταν στις ρυθμίσεις του status quo και συμπεριέλαβαν δύο ακόμη ιερά της Χριστιανοσύνης: την αίθουσα του Μυστικού Δείπνου και το Σπήλαιο του Γάλακτος.¹¹⁸ Πάραυτα, η διατήρηση του status quo, από την πλευρά της βρετανικής διοίκησης, εξυπηρετούσε περισσότερο δικαστικά ζητήματα. Το 1924, με την Εντολή του Συμβουλίου αποφασίστηκε ότι τα θέματα των Αγίων Τόπων δεν θα ενέπιπταν πλέον στη δικαιοδοσία των πολιτικών δικαστηρίων (άρθρο 2), αλλά στο Βρετανό Ύπατο Αρμοστή (άρθρο 3). Ο τελευταίος θα ήταν αρμόδιος να κρίνει ποιο ζήτημα εμπίπτει στο άρθρο 2, και επομένως δεν μπορεί να επιλυθεί από ένα πολιτικό δικαστήριο, και να αποφασίσει την άμεση αποκατάσταση του status quo.¹¹⁹

Πέρα από τη διατήρηση του status quo την περίοδο της βρετανικής διοίκησης στην Ιερουσαλήμ, αυτό που ενδυναμώνει επίσης την εγκυρότητά του είναι η αναφορά της απόφασης της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ στην διατήρηση των υφιστάμενων δικαιωμάτων, αφήνοντας έτσι να εννοηθεί ότι αποδέχεται την εγκυρότητα του status quo. Εξάλλου, όταν η UNSCOP ζήτησε από τους ηγέτες των θρησκευτικών κοινοτήτων να καθορίσουν τα δικαιώματα τους σχετικά με τους Αγίους Τόπους, ο Αρμένιος, ο Ελληνορθόδοξος και ο Κόπτης Ορθόδοξος Πατριάρχης παρότρυναν τη διατήρηση της κατάστασης που είχε διαμορφώσει το status quo του 1852.¹²⁰

Το Ισραήλ από την πλευρά του, υιοθέτησε το 1948 τη βρετανική Εντολή του Συμβουλίου με Νόμο,¹²¹ δείχνοντας την πρόθεση να διατηρήσει την υφιστάμενη κατάσταση. Όπως και την περίοδο του Συστήματος Εντολών, έτσι και αργότερα το status quo χρησιμοποιήθηκε για τη διευθέτηση δικαστικών ζητημάτων και από το

¹¹⁶ A /AC.25/Com.Jer/W.14 (08/04/1949), part I, a

¹¹⁷ A/7057 (23/02/1968), σελ 30

¹¹⁸ Πρόκειται για το σπήλαιο στο οποίο, σύμφωνα με την παράδοση, κρύφτηκε η Παναγία με το Θείο Βρέφος. Το όνομα του οφείλεται στο γεγονός, όπως πιστεύουν, ότι κατά τη διάρκεια του θηλασμού μια σταγόνα γάλακτος έσταξε στο πάτωμα και άσπρισε όλη τη σπηλιά.

¹¹⁹ Eordegian, Marlen (2003), σελ. 309

¹²⁰ A /AC.25/Com.Jer/W.14 (08/04/1949), part I, a

¹²¹ Section 11, Law and Administration Ordinance (1948)

Ανώτατο Δικαστήριο του Ισραήλ. Το τελευταίο κλήθηκε πολλές φορές να λάβει απόφαση για ζητήματα σχετικά με τους Αγίους Τόπους, διαπιστώνοντας με αυτόν τον τρόπο ότι η Εντολή του Συμβουλίου του 1924 ισχύει μέχρι και σήμερα. Μολονότι όμως, φαίνεται ότι το Ισραήλ συνεχίζει το σύστημα των Βρετανών, υπάρχει μία διαφορά μεταξύ τους: ενώ την περίοδο διοίκησης των Βρετανών, οι ‘μη δικάσιμες’ υποθέσεις ενέπιπταν στη δικαιοδοσία του ύπατου αρμοστή, ο οποίος αποφάσιζε την άμεση επαναφορά του status quo, σήμερα οι ‘μη δικάσιμες’ υποθέσεις εμπίπτουν στη δικαιοδοσία της Κυβέρνησης, η οποία δεν είναι υποχρεωμένη να αποφασίσει την επαναφορά του status quo. Ο Marlen Eordegian, αναλύοντας αυτή την κατάσταση, επισημαίνει ότι είναι λογικό να υπάρχουν διαφορές σε σύγκριση με τη βρετανική περίοδο, διότι σήμερα η κατάσταση είναι περισσότερο πολύπλοκη. Αυτό όμως δεν αναιρεί το γεγονός ότι «η εκχώρηση των υποθέσεων αυτών στην κυβέρνηση οδηγεί στην πολιτικοποίηση του θέματος».¹²² Αυτή η πολιτική διάσταση είναι που οδηγεί συχνά σε συγκρούσεις, ως αποτέλεσμα μιας εκ νέου διεκδίκησης των Αγίων Τόπων, η οποία υποκινείται από τις θέσεις ακροδεξιών πολιτικών της κυβέρνησης. Επιπλέον, η διμερής συμφωνία που υπέγραψε το Ισραήλ με το Βατικανό το 1993¹²³, έδειξε ότι το Ισραήλ δεν απέδιδε στο status quo τη σημασία που είχε στο παρελθόν. Μολονότι, στο άρθρο 4 της εν λόγω συμφωνίας το Ισραήλ δεσμεύεται να διατηρήσει και να σεβαστεί το status quo των χριστιανικών Αγίων Τόπων, στο άρθρο 12 επισημαίνεται ότι τα ζητήματα αυτά θα συνεχίσουν να είναι υπό διαπραγμάτευση, αφήνοντας έτσι περιθώριο για εκ νέου διεκδίκηση του ελέγχου των ιερών.

2.2.2. Εβραϊκοί και Μουσουλμανικοί Άγιοι Τόποι

Την περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, οι εβραϊκοί και μουσουλμανικοί Άγιοι Τόποι δεν απασχόλησαν το σουλτάνο στο βαθμό που τον απασχόλησαν τα ιερά των χριστιανών. Αυτό οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι πριν τον 20ο αιώνα δεν υπήρχε κάποια αξίωση από τους πιστούς των δύο θρησκειών που να προκαλεί συγκρούσεις μεταξύ τους, όπως συνέβαινε στην περίπτωση των χριστιανικών Εκκλησιών. Γι’ αυτό το λόγο, δεν είχε θεσπιστεί για τα ιερά των εβραίων και των μουσουλμάνων ένα status quo με το χαρακτήρα αυτού, που είχε εδραιωθεί για τους

¹²² Eordegian, Marlen (2003), σελ. 321

¹²³ Fundamental Agreement between the Holy See and the State of Israel (1993), http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/archivio/documents/rc_seg-st_19931230_santa-sede-israele_en.html, τελευταία πρόσβαση 24/06/2014

χριστιανικούς Αγίους Τόπους. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι ο σουλτάνος δεν είχε εκδώσει διατάγματα που είτε αφορούσαν τον έλεγχο των συγκεκριμένων χώρων από τις θρησκευτικές κοινότητες, είτε επιβεβαίωναν δικαιώματα των Εβραίων στους τόπους που θεωρούσαν ιερούς.

Το πιο σημαντικό ιερό για τους Εβραίους στην Ιερουσαλήμ αποτελεί το Δυτικό Τείχος ή Τείχος των Δακρύων, το οποίο βρίσκεται στο Όρος του Ναού ή Haram esh-Sharif, στην κορυφή του οποίου δεσπόζουν δύο από τα πιο σημαντικά ιερά στη μουσουλμανική θρησκεία: το τέμενος της Al-Aqsa και ο Θόλος του Βράχου. Για αρκετούς αιώνες, οι εβραίοι προσεύχονταν στο κάτω μέρος του Τείχους και οι μουσουλμάνοι στα ιερά τεμένη τους, χωρίς να έχει υπάρξει κάποια σημαντική αντίδραση για την υφιστάμενη κατάσταση. Από τις αρχές του 20ου αιώνα όμως, η διαμάχη μεταξύ εβραίων και Παλαιστινίων για το έδαφος της Ιερουσαλήμ επεκτάθηκε και στους θρησκευτικούς της χώρους. Αυτή την κατάσταση κλήθηκε να επιλύσει η βρετανική διοίκηση, διερευνώντας τα δικαιώματα και τις αξιώσεις των εν λόγω θρησκευτικών κοινοτήτων για το συγκεκριμένο χώρο.

Σύμφωνα με την παράδοση των Εβραίων, το Δυτικό Τείχος αποτελεί το τελευταίο απομεινάρι του Ναού του Σολομώντα και κατ' επέκταση του Βασιλείου του Ισραήλ. Ο ναός αυτός χτίστηκε και καταστράφηκε τρεις φορές από τους διάφορους κατακτητές που εισέβαλαν στην Ιερουσαλήμ. Όπως αναφέρεται στην Έκθεση της Επιτροπής Έρευνας¹²⁴ που σύστησε η βρετανική διοίκηση το 1930, μετά το διωγμό τους από την Ιερουσαλήμ, την περίοδο του αυτοκράτορα Αδριανού, οι εβραίοι επισκέπτονταν το Τείχος μια φορά το χρόνο για να προσευχηθούν και να κλάψουν στα τελευταία απομεινάρια του Ιερού Ναού τους.

Το Τείχος όμως, θεωρείται ιερό και από τους μουσουλμάνους, οι οποίοι το ονομάζουν Burak esh-Sharif. Όπως αναγράφεται στην ίδια Έκθεση, η παράδοση των μουσουλμάνων θέλει το Μωάμεθ να έδесе το φτερωτό του άλογο στο Τείχος πριν την νυχτερινή του διαδρομή στον ουρανό. Επιπλέον, όλα αυτά τα χρόνια που οι μουσουλμάνοι είχαν εδραιώσει την κυριαρχία τους στην Ιερουσαλήμ, πρώτα με την κατάκτησή της από τους Άραβες και έπειτα από τους Οθωμανούς, κατάφεραν να αποκτήσουν τον έλεγχο του Haram esh-Sharif. Σ' αυτό το συμπέρασμα κατέληξε η βρετανική Επιτροπή Έρευνας, η οποία αποφάσισε ότι η κυριότητα και η κατοχή του Τείχους και του πεζοδρομίου γύρω από αυτό, ανήκουν στους μουσουλμάνους ως

¹²⁴ A/7057 (23/02/1968), σελ. 8

μέρος του Haram esh-Sharif, και το μόνο δικαίωμα που έχουν οι εβραίοι είναι αυτό της επίσκεψης και της προσευχής.

Την απόφαση αυτή επιβεβαίωσε με την Εντολή του Συμβουλίου για την Παλαιστίνη το 1931, με την οποία ρύθμιζε τις λειτουργίες που επιτρέπονταν στους εβραίους και τις υποχρεώσεις από τις οποίες δεσμεύονταν οι μουσουλμάνοι. Για παράδειγμα, στους εβραίους επιτρεπόταν να τοποθετήσουν κοντά στο Τείχος αντικείμενα λατρείας, μετά από συμφωνία με τους μουσουλμάνους, δεν τους επιτρεπόταν όμως να εγκαταστήσουν σκηνές μπροστά από αυτό. Οι μουσουλμάνοι από την άλλη, απαγορευόταν να χτίσουν οτιδήποτε θα εμπόδιζε την πρόσβαση των εβραίων στο Τείχος. Επιπρόσθετα, απαγορευόταν και για τα δύο μέρη η διεξαγωγή πολιτικών ομιλιών μπροστά από το τείχος, φοβούμενοι ίσως οι Βρετανοί τις συγκρούσεις που θα μπορούσαν να ξεσπάσουν από τη σύνδεση της εθνικής ταυτότητας των λαών αυτών με το θρησκευτικό στοιχείο. Επίσης, προβλεπόταν ότι την ευθύνη για οποιαδήποτε επισκευή του Τείχους θα την αναλάμβανε η Παλαιστινιακή διοίκηση, μετά από συνεννόηση με τα δύο μέρη.¹²⁵

Ο έλεγχος του Haram-esh-Sharif από τους Μουσουλμάνους εδραιώθηκε και μέσα από την απόφαση της Γενικής Συνέλευσης για την Παλαιστίνη, καθώς η πρόβλεψη για διασφάλιση των υφιστάμενων δικαιωμάτων ευνοούσε τη διατήρηση του status quo ante bellum. Από το 1948 και μετά, που το ανατολικό τμήμα της Ιερουσαλήμ πέρασε υπό τον έλεγχο της Ιορδανίας, η τελευταία ανέλαβε και τον έλεγχο του Haram-esh-Sharif. Ακόμη και μετά το 1967, που το Ισραήλ κατέλαβε ολόκληρο το έδαφος της Ιερουσαλήμ, η Ιορδανία συνέχιζε να έχει τον έλεγχο του ιερού, κάτι που αναγνωρίστηκε κι από το Ισραήλ στη συνθήκη ειρήνης που υπεγράφη μεταξύ τους το 1994. Στο άρθρο 9 της εν λόγω συνθήκης, το Ισραήλ δηλώνει ότι σέβεται το παρόντα ρόλο της Ιορδανίας όσον αφορά τα μουσουλμανικά ιερά της Ιερουσαλήμ και θα λάβει υπόψη της τον ιστορικό της ρόλο όταν θα διαπραγματευτούν το μόνιμο καθεστώς της πόλης.¹²⁶

Φυσικά, το Δυτικό Τείχος δεν αποτελεί το μοναδικό σημαντικό ιερό για εβραίους και μουσουλμάνους στην Ιερουσαλήμ. Υπάρχουν πολλοί Άγιοι Τόποι που

¹²⁵ Palestine (Western or Wailing Wall) Order in Council (1931), Appendix I of the Report by His Majesty's Government in the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland to the Council of the League of Nations on the Administration of Palestine and Transjordan for the Year 1931, <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/C2567D9C6F6CE5D8052565D9006EFC72>, τελευταία πρόσβαση 12/09/2014

¹²⁶ Treaty of Peace Between The Hashemite Kingdom of Jordan and The State of Israel (26/10/1994), <http://www.kinghussein.gov.jo/peacetreaty.html>, τελευταία πρόσβαση 06/07/2014

είναι ιεροί και για τους δύο και για τους οποίους διεκδικούν δικαιώματα και οι δύο. Ο τάφος της Ραχήλ για παράδειγμα, αποτελεί αντικείμενο διεκδίκησης και των δύο θρησκευτικών κοινοτήτων. Οι Εβραίοι όντας οι κλειδοκράτορες του ιερού διεκδικούν την κατοχή του χώρου, με τους μουσουλμάνους να απαιτούν δικαιώματα, διότι το συγκεκριμένο ιερό βρίσκεται στο μουσουλμανικό νεκροταφείο ανάμεσα στους Προφήτες.¹²⁷ Επιπλέον, στο όρος του Hebron, όπου πιστεύεται ότι είναι θαμμένος ο Αβραάμ, ο γενάρχης και των εβραίων και των αράβων, οι μουσουλμάνοι έχουν χτίσει ένα τζαμί στο οποίο δεν επιτρεπόταν η προσέλευση των εβραίων και μέχρι το 1929, οι τελευταίοι έκαναν τις αφιερώσεις τους στο εξωτερικό τείχος.¹²⁸ Τέλος, όσον αφορά την Αίθουσα του Μυστικού Δείπνου, η οποία όπως είδαμε αποτελεί αντικείμενο διεκδίκησης όχι μόνο για εβραίους και μουσουλμάνους, αλλά και χριστιανούς, η κυριότητά της ανήκει εδώ και πολλά χρόνια στους μουσουλμάνους.¹²⁹

2.2.3. Η διεκδίκηση των Αγίων Τόπων

Τα δικαιώματα που παραχωρήθηκαν με τα φερμάνια του σουλτάνου στη διάρκεια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, αλλά και οι ρυθμίσεις που επιβλήθηκαν από τη βρετανική διοίκηση διαμόρφωσαν μια κατάσταση που μπορεί να χαρακτηρίστηκε ως status quo μέσα από μια συνθήκη, αλλά στην ουσία μετετράπη σε μια υφιστάμενη κατάσταση από τη σημασία που έδωσαν σε αυτό οι θρησκευτικές κοινότητες και οι πιστοί τους. Όλα αυτά τα χρόνια εφαρμογής των ρυθμίσεων που είχαν θεσπιστεί για τους Αγίους Τόπους, σε συνδυασμό και με τις πολιτικές εξελίξεις, που μεγάλωσαν την ανησυχία των κατοίκων της Παλαιστίνης, έκαναν τους πιστούς πιο ευαίσθητους σε οποιαδήποτε αλλαγή αφορούσε τα συγκεκριμένα ζητήματα. Δεν είναι λίγες οι φορές που, οι συγκρούσεις μεταξύ ισραηλινών και παλαιστινίων στο έδαφος της Ιερουσαλήμ, είχαν ως αφορμή ζητήματα σχετικά με τους Αγίους Τόπους. Όταν το 2007 η ισραηλινή κυβέρνηση αποφάσισε την ανακαίνιση της Πύλης Mughrabi, που βρίσκεται στην Παλιά Πόλη και είναι υπό τον έλεγχο των μουσουλμάνων, οι τελευταίοι είδαν αυτή την ενέργεια ως μια προσπάθεια των εβραίων να επιβάλλουν την κυριαρχία τους στο Όρος του Ναού. Ύστερα από εντολή του δημάρχου της Ιερουσαλήμ Uri Lupoliansky, οι εργασίες σταμάτησαν,

¹²⁷ A /AC.25/Com.Jer/W.14 (08/04/1949), part II

¹²⁸ A/7057 (23/02/1968), σελ. 9

¹²⁹ Ibid

ξεσηκώνοντας αυτή τη φορά αντιδράσεις από τους ισραηλινούς, οι οποίοι θεώρησαν ότι με αυτή την απόφαση υποτάσσονται στο μουσουλμανικό εξτρεμισμό.¹³⁰

Αυτή η σύνδεση μεταξύ εθνικής ταυτότητας και θρησκείας, που υπάρχει στους λαούς της Παλαιστίνης, είναι που πυροδοτεί τις διάφορες συγκρούσεις μεταξύ τους. Βέβαια, η διεκδίκηση του ελέγχου των Αγίων Τόπων δεν είναι κάτι που ξεκίνησε τα τελευταία χρόνια. Από πολύ παλιά, τα διάφορα φράγματα του χριστιανισμού ανέγειραν, αξιώσεις σχετικά με τα ιερά που βρίσκονταν στην Ιερουσαλήμ. Μολονότι όμως, αυτή η διαμάχη μεταξύ των Εκκλησιών αφορούσε κυρίως θρησκευτικούς λόγους, οι Μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις, που κινούσαν τα νήματα πίσω από τις Εκκλησίες, προσπαθούσαν, όπως είδαμε, να εξυπηρετήσουν τα δικά τους πολιτικά συμφέροντα. Αυτή η σύνδεση μεταξύ θρησκείας και πολιτικής αντανακλάται και στη διαμάχη των παλαιστινίων και των ισραηλινών για τους Αγίους Τόπους.

Ήδη από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, όταν ξεκίνησε ο αποικισμός των εβραίων στην Παλαιστίνη, αλλά κυρίως μετά το 1967, που ολόκληρη η Ιερουσαλήμ πέρασε υπό τον έλεγχο του Ισραήλ, το status quo των Αγίων Τόπων αμφισβητήθηκε σε μια εκ νέου θρησκευτική και πολιτική διεκδίκηση του ελέγχου των Αγίων Τόπων. Σύμφωνα με τον Rashid Khalidi, το ζήτημα στην Ιερουσαλήμ δεν είναι το δικαίωμα των εβραίων, των μουσουλμάνων ή των χριστιανών να εξασκήσουν την πίστη τους, αλλά «η πεποίθηση μιας ομάδας ότι έχει αποκλειστικά δικαιώματα εις βάρος των άλλων ομάδων, λόγω μιας θρησκευτικά βασισμένης εθνικιστικής αξίωσης για κυριαρχία στην Παλιά Πόλη»¹³¹. Οι δηλώσεις του Abba Eban το 1967, ότι «είναι προσβολή για την ιστορική αλήθεια, να μιλάμε για ισότητα μεταξύ της εβραϊκής σύνδεσης και οποιασδήποτε άλλης» και ότι «η Ιερουσαλήμ είναι τόπος ευλάβειας για χριστιανούς και μουσουλμάνους ως συνέπεια της εβραϊκής ιερότητας» αντικατοπτρίζουν ακριβώς, αυτή την πρόθεση των ισραηλινών για κυριαρχία μέσω της υποτίμησης των άλλων θρησκειών.¹³²

Η συμπεριφορά αυτή προκύπτει εν μέρει και από την άγνοια της μιας θρησκευτικής κοινότητας για τη σημασία που έχουν οι Άγιοι Τόποι για τις υπόλοιπες. Αυτό είχε φανεί και στη διάρκεια της έρευνας που είχε διεξάγει η βρετανική Επιτροπή το 1930. Ένα από τα επιχειρήματα των εβραίων ήταν η αμφίβολη σημασία που

¹³⁰ Rosen, Sharon (2012), 'The importance of interfaith cooperation for the protection of Jerusalem's Holy Sites' in Breger, Marshall J. & Reiter, Yitzhak & Hammer, Leonard (eds), *Sacred Space in Israel and Palestine*, Routledge, New York, σελ. 251

¹³¹ Khalidi, Rashid (1992), σελ. 142

¹³² Cattani, Henry (1988), σελ. 266

φαινόταν να έχει το Δυτικό Τείχος στη μουσουλμανική θρησκεία, αφού η προφορική παράδοση των μουσουλμάνων, σύμφωνα με την οποία ο Μωάμεθ έδωσε το άλογό του στο Τείχος πριν τη νυχτερινή του διαδρομή στον ουρανό, δεν αναγράφεται στο Κοράνι.¹³³ Αμφισβήτηση της θρησκευτικής σημασίας όμως, υπάρχει και από την πλευρά των μουσουλμάνων, οι οποίοι υποτιμούν την αφοσίωση των εβραίων στο Όρος του Ναού. Αυτό που καταφέρνουν όμως αυτές οι αντιλήψεις, σύμφωνα με τον Sharon Rosen είναι να καταλήξουν σε μια προσπάθεια απονομιμοποίησης της θρησκευτικής ταυτότητας της μιας ή της άλλης θρησκευτικής κοινότητας.¹³⁴ Επιπλέον, ευνοούν την ανάληψη ενεργειών που αμφισβητούν το status quo και προκαλούν συγκρούσεις μεταξύ των πιστών.

Η εκδήλωση της πολιτικής διαμάχης στους Αγίους Τόπους είχε ξεκινήσει ήδη από την περίοδο της βρετανικής διοίκησης. Η ενέργεια των εβραίων να τοποθετήσουν το 1928 μία οθόνη μπροστά από το Δυτικό Τείχος θεωρήθηκε από τους μουσουλμάνους ως απόπειρα επιβολής της κυριαρχίας τους στο τέμενος της Al-Aqsa, ενώ τον Αύγουστο του 1929 οι πολιτικές διαδηλώσεις που έλαβαν χώρα μπροστά από το Τείχος και από τις δύο πλευρές κατέληξαν σε πολύνεκρες συγκρούσεις.¹³⁵

Οι εντάσεις που υπήρχαν μετά το 1967 προέκυψαν ως αποτέλεσμα της γενικότερης πολιτικής κατάστασης στην Ιερουσαλήμ. Παρά τις εγγυήσεις του Abba Eban στα Ηνωμένα Έθνη ότι το Ισραήλ δεν έχει καμία αξίωση για τους Αγίους Τόπους και ότι «η πολιτική του ήταν να παραμείνουν οι τόποι αυτοί υπό την ευθύνη όσων τους διατηρούν ιερούς»,¹³⁶ ερχόταν σε αντίθεση με τις ενέργειες που ακολούθησαν. Η σημαντικότερη διαμάχη αφορά φυσικά το Δυτικό Τείχος, που αν και παραμένει μουσουλμανικό Waqf (Al-Awqaf),¹³⁷ το Ισραήλ συνεχίζει να διεκδικεί δικαιώματα αναφορικά με αυτό. Οποιαδήποτε όμως, απόπειρα αλλαγής του status quo πυροδοτεί συγκρούσεις μεταξύ των κοινοτήτων, όπως συνέβη το 2000 με την επίσκεψη του πρωθυπουργού του Ισραήλ Ariel Sharon στο Όρος του Ναού. Οι μουσουλμάνοι θεώρησαν την ενέργεια αυτή ως μια προσπάθεια επιβολής της κυριαρχίας του Ισραήλ στους Αγίους Τόπους και οι συγκρούσεις που ξεκίνησαν

¹³³ A/7057 (23/02/1968), σελ. 15

¹³⁴ Rosen, Sharon (2012), 'The importance of interfaith cooperation for the protection of Jerusalem's Holy Sites' in Breger, Marshall J. & Reiter, Yitzhak & Hammer, Leonard (eds), *Sacred Space in Israel and Palestine*, Routledge, New York, σελ. 257

¹³⁵ *Question of Palestine: Legal Aspects...*, σελ. 411

¹³⁶ Eordegian, Marlen (2003), σελ. 325, υποσημείωση 48

¹³⁷ Waqf: μια ιδιοκτησία που χρησιμοποιείται για θρησκευτικούς ή φιλανθρωπικούς σκοπούς, ή τα έσοδα από τη χρήση μιας ιδιοκτησίας για έναν από τους παραπάνω λόγους.

πυροδότησαν το ξέσπασμα της δεύτερης intifada.¹³⁸ Για τους μουσουλμάνους, ο κίνδυνος που υπάρχει για τους ιερούς τους τόπους πηγάζει από τις «κακόβουλες προθέσεις των ισραηλινών» και τα γεγονότα που έλαβαν χώρα το 2000, κατέδειξαν τους κινδύνους που αναδύονται από την ανάμειξη θρησκείας, πολιτικής και εδάφους.¹³⁹

Η πιο πρόσφατη αμφισβήτηση του status quo από τους ισραηλινούς ήταν η πρόταση ενός νομοσχεδίου το Φεβρουάριο του 2014 που προέβλεπε την εγκαθίδρυση της ισραηλινής κυριαρχίας στο Όρος του Ναού. Το νομοσχέδιο αυτό προτάθηκε στο Ισραηλινό Κοινοβούλιο από τον Moshe Feiglin ένα σκληροπυρηνικό μέλος του κόμματος Likud του Βενιαμίν Νετανιάχου. Αμέσως προκλήθηκαν αντιδράσεις τόσο από τα μέλη του Κοινοβουλίου όσο και από τα αραβικά κράτη. Η πρόεδρος του αριστερού κόμματος Meretz, Zahava Gal-On δήλωσε ότι, αν και είναι σύμφωνη με την άποψη ότι οι Εβραίοι πρέπει να έχουν δικαίωμα προσευχής στο Όρος του Ναού, οι οποιοσδήποτε ρυθμίσεις θα πρέπει να γίνουν σε συμφωνία με τους μουσουλμάνους.¹⁴⁰ Το νομοσχέδιο τελικά δεν ψηφίστηκε, ωστόσο η ισραηλινή αστυνομία αναγκάστηκε να συγκρουστεί με τους μουσουλμάνους που διαμαρτύρονταν στον ιερό χώρο.¹⁴¹ Η πρόταση του νομοσχεδίου ωστόσο, δεν ήταν κάτι ξαφνικό, καθώς οι ισραηλινοί προσπαθούν συνεχώς να αποκτήσουν περισσότερα δικαιώματα στον ιερό αυτό χώρο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το γεγονός ότι πολλοί εβραίοι επισκέπτονται το Όρος του Ναού και προσεύχονται εκεί προσποιούμενοι ότι μιλούν στο κινητό, αγνοώντας τις ρυθμίσεις του status quo.¹⁴²

Μολονότι οι ενέργειες αυτές είναι απόρροια των αντιλήψεων εξτρεμιστικών στοιχείων, αυτό δε σημαίνει ότι δεν δημιουργούν προβλήματα, όχι μόνο όσον αφορά τους μουσουλμανικούς Αγίους Τόπους αλλά και τους χριστιανικούς. Το ίδιο πρόσωπο του κόμματος Likud που είχε προτείνει το νομοσχέδιο, τον Ιούνιο του 2014, την ημέρα του Αγίου Πνεύματος, είχε παρακινήσει μια διαμαρτυρία εβραίων στο ιερό της Αίθουσας του Μυστικού Δείπνου, την ώρα που προσεύχονταν εκεί οι χριστιανοί. Το ιερό αυτό που για τους χριστιανούς θεωρείται ο χώρος όπου είχε τελεστεί το Μυστικό

¹³⁸ Rosen, Sharon (2012), σελ. 255-256

¹³⁹ Ibid.

¹⁴⁰ 'Knesset discusses Temple Mount Sovereignty Bill' (2014), Israel, Diplomacy & Defense, *i24news*, 25 February, <http://www.i24news.tv/en/news/israel/diplomacy-defense/140225-police-disperse-temple-mountain-rioters>, τελευταία πρόσβαση 11/10/2014

¹⁴¹ 'Constant Competition' (2014), Jerusalem, *The Economist*, 1 March, <http://www.economist.com/news/middle-east-and-africa/21597967-israel-doing-too-little-protect-muslim-heritage-sites-constant-competition>, τελευταία πρόσβαση 11/06/2014

¹⁴² Ibid

Δείπνο και από όπου ανελήφθη στους ουρανούς ο Ιησούς είναι επίσης για τους εβραίους ο τόπος ταφής του βασιλιά Δαβίδ. Αν και οι χριστιανοί έχουν δικαίωμα να προσεύχονται εκεί δυο φορές το χρόνο, οι εβραίοι το θεωρούν «βλασφημία» και γι' αυτό συγκεντρώθηκαν έξω από τον ιερό χώρο εμποδίζοντας τους χριστιανούς να ασκήσουν το θρησκευτικό τους δικαίωμα.¹⁴³

2.3. Το δικαίωμα ελεύθερης πρόσβασης στους ιερούς χώρους

Είναι εύκολο να κατανοήσουμε τη σημασία της ελεύθερης πρόσβασης των πιστών στους Αγίους Τόπους, αν αναλογιστούμε το λόγο για τον οποίο η Ιερουσαλήμ προσελκύει το ενδιαφέρον του συνόλου σχεδόν της διεθνούς κοινότητας. Ο ιδιαίτερος χαρακτήρας της πόλης αυτής απορρέει ακριβώς από το γεγονός ότι στο έδαφός της βρίσκονται οι Άγιοι Τόποι τριών θρησκειών και για να διασφαλισθεί η θρησκευτική ελευθερία των πιστών είναι απαραίτητη η διασφάλιση του δικαιώματος της ελεύθερης πρόσβασης.

Την περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, οι σουλτάνοι είχαν αναγνωρίσει το σημαντικό ρόλο που διαδραμάτιζε η Ιερουσαλήμ για τις τρεις θρησκείες και γι' αυτό το λόγο είχαν θεσπίσει διάφορους κανόνες που ρύθμιζαν την ελεύθερη πρόσβαση των πιστών στους ιερούς της χώρους.¹⁴⁴ Στα ίδια βήματα προσπάθησε να κινηθεί και η Κοινωνία των Εθνών εγγυώμενη την ελεύθερη πρόσβαση στο άρθρο 13 της βρετανικής Εντολής. Για όσο καιρό, η Ιερουσαλήμ βρισκόταν υπό βρετανική διοίκηση, η ελεύθερη πρόσβαση ήταν διασφαλισμένη και τα μόνα εμπόδια που προέκυπταν ήταν από τις ρυθμίσεις του status quo. Σε πολλούς ναούς ή μνημεία, παρόλο που θεωρούνταν ιερά από περισσότερες από μία θρησκείες, η πρόσβαση σε αυτά δεν ήταν εφικτή για όλους.

Μολονότι, η υφιστάμενη κατάσταση δημιουργούσε κάποιες εντάσεις, στο σύνολό της είχε γίνει αποδεκτή από τους πιστούς και δεν υπήρχαν περαιτέρω εμπόδια στην άσκηση της θρησκευτικής λατρείας. Από το 1948 και μετά όμως, τα δεδομένα άλλαξαν και τα κράτη που έθεσαν υπό τον έλεγχό τους την Ιερουσαλήμ δημιούργησαν δυσκολίες όσον αφορά τη θρησκευτική ελευθερία. Αρχικά η Ιορδανία, η οποία ήταν η πρώτη που κατέλαβε την Ανατολική Ιερουσαλήμ, όπου βρίσκεται η πλειονότητα των

¹⁴³ 'Radical Jews protest at holy Jerusalem site' (2014), Israel, Society, *i24news*, 10 June, <http://www.i24news.tv/en/news/israel/society/140610-radical-jews-protest-at-holy-jerusalem-site>, τελευταία πρόσβαση 12/06/2014

¹⁴⁴ Mazzawi, Musa (1997), σελ. 240

Αγίων Τόπων, απαγόρευσε την πρόσβαση σε εβραίους πιστούς καθώς και σε χριστιανούς και μουσουλμάνους κατοίκους του Ισραήλ.¹⁴⁵

Η πρακτική αυτή δεν ήταν καινούρια, καθώς και στο παρελθόν οι εβραίοι είχαν αντιμετωπίσει προβλήματα με την πρόσβασή τους στους Αγίους Τόπους, από τον εκάστοτε άρχοντα που είχε την εξουσία στην Ιερουσαλήμ. Με το διάταγμα που είχε εκδώσει ο Ρωμαίος Αυτοκράτορας Αδριανός, με το οποίο απαγόρευε την είσοδο των εβραίων στην Ιερουσαλήμ, είχε ουσιαστικά αφαιρέσει από αυτούς το δικαίωμα πρόσβασης στο Δυτικό Τείχος και στους υπόλοιπους ιερούς χώρους που βρίσκονταν εκεί. Γι' αυτό το λόγο, οι εβραίοι για αρκετά χρόνια πήγαιναν στο Όρος των Ελαιών και προσεύχονταν, κοιτάζοντας από μακριά τα συντρίμια του Ναού τους που είχε καταστραφεί.¹⁴⁶

Απέναντι στην πολιτική της Ιορδανίας ωστόσο, το Ισραήλ δεν έμεινε αμέτοχο, αλλά πρότεινε στα Ηνωμένα Έθνη τη δημιουργία ενός ειδικού καθεστώτος, βασική μέριμνα του οποίου θα ήταν, μεταξύ άλλων, και η επιτήρηση της ελεύθερης πρόσβασης και προσευχής.¹⁴⁷ Το Ισραήλ υποστήριζε την ελεύθερη πρόσβαση για όλους, γιατί με αυτό τον τρόπο θα μπορούσε να διασφαλίσει το δικαίωμα των εβραίων να προσεύχονται στο Δυτικό Τείχος. Όταν το 1967, έθεσε υπό τον έλεγχό του την Ιερουσαλήμ, το Ισραήλ φρόντισε να συμπεριλάβει το δικαίωμα της ελεύθερης πρόσβασης και στο Νόμο του 1967 για την προστασία των Αγίων Τόπων και στη Διακήρυξη της Ιερουσαλήμ ως πρωτεύουσα του κράτους του, λίγα χρόνια αργότερα. Μάλιστα, στο Νόμο του 1967, προβλέπεται ότι όποιος παρακωλύσει την ελεύθερη πρόσβαση μελών διαφορετικής θρησκείας, θα τιμωρηθεί με ποινή φυλάκισης πέντε ετών.

Όλες αυτές οι εγγυήσεις όμως, καθώς και τα όσα διακήρυτταν οι Σιωνιστές ότι θα προστατέψουν τη θρησκευτική ελευθερία αποδείχθηκαν ψευδή.¹⁴⁸ Μετά το 1967, το Ισραήλ δεν έδειξε την ίδια προθυμία που είχε δείξει στο παρελθόν για τη διασφάλιση της ελεύθερης πρόσβασης σε όλους. Σύμφωνα με την άποψη του Raouf Nazmi, αυτό που κατάφεραν να εξασφαλίσουν οι Ισραηλινοί είναι ο ελεύθερος τουρισμός, ο οποίος δεν έχει καμία σχέση με την ελεύθερη άσκηση της πίστης στους

¹⁴⁵ Siegman, Henry (1990), 'Jordan Can Ill Afford To Criticize Israel's Record on Jerusalem', The New York Times Archives, (9 May), <http://www.nytimes.com/1990/05/19/opinion/1-jordan-can-ill-afford-to-criticize-israel-s-record-on-jerusalem-686390.html>, τελευταία πρόσβαση 01/08/2014

¹⁴⁶ A/7057 (23/02/1968), σελ. 11

¹⁴⁷ Efrat, Elisha (2000), 'Jerusalem: Partition Plans for a Holy City' in Karsh, Efraim (ed), *Israel: The First Hundred Years, Volume II From War to Peace?*, Frank Cass, London, Portland, Or, σελ. 242

¹⁴⁸ *Question of Palestine: Legal Aspects...*, σελ. 422

χώρους λατρείας.¹⁴⁹ Με την πολιτική που ακολούθησε το Ισραήλ, όχι μόνο δεν φρόντισε να εξασφαλίσει την ελεύθερη πρόσβαση, αλλά εμφάνισε και εμπόδια στους πιστούς της χριστιανικής και μουσουλμανικής θρησκείας. Σύμφωνα με μια Έκθεση που υπέβαλλε η Ιορδανία στην UNESCO το 2013, το Ισραήλ εμπόδιζε την πρόσβαση στο Όρος του Ναού των μουσουλμάνων, που είτε ήθελαν να προσευχηθούν είτε να δουλέψουν στο μέρος αυτό.¹⁵⁰

Η κατάσταση στην Ιερουσαλήμ επιδεινώθηκε ιδιαίτερα μετά την οικοδόμηση του τείχους ασφαλείας από το Ισραήλ και την ανακήρυξη της ζώνης μεταξύ τείχους και πράσινης γραμμής ως ‘κλειστή περιοχή’.¹⁵¹ Η Γνωμοδότηση του Διεθνούς Δικαστηρίου αναφέρεται με σαφήνεια στα εμπόδια που θέτει το υφιστάμενο σύστημα στην πρόσβαση στη ζώνη αυτή εξαιτίας της ανάγκης ειδικών αδειών, με τις οποίες πρέπει να είναι εφοδιασμένοι οι μουσουλμάνοι κάτοικοι της Ιερουσαλήμ.¹⁵² Επιπλέον, και από τις δύο πλευρές της περιοχής αυτής υπάρχουν σημεία ελέγχου από τα οποία πρέπει να περάσουν οι πιστοί που επιθυμούν να εισέλθουν στην Παλιά Πόλη και να προσευχηθούν στα ιερά τους.

Αυτές οι ρυθμίσεις όμως, λειτουργούν εις βάρος της ανεμπόδιστης πρόσβασης στους Αγίους Τόπους. Για τους μουσουλμάνους τα μέτρα αυτά είναι αυξημένα, αλλά είναι και χριστιανοί αυτοί που ταλαιπωρούνται κάθε φορά που επιθυμούν να έχουν πρόσβαση στα ιερά τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιας περίπτωσης ήταν η άρνηση εισόδου στο Πανάγιο Τάφο του απεσταλμένου του ΟΗΕ Robert Serry, το Πάσχα του 2014. Ο ίδιος δήλωσε ότι παρά τις διαβεβαιώσεις που έλαβαν από τις ισραηλινές αρχές για την απρόσκοπτη πρόσβασή τους στο Ναό, προκειμένου να παρευρεθούν στην τελετουργία του Ιερού Φωτός, η ισραηλινή αστυνομία έκλεισε όλες τις πύλες της Παλιάς Πόλης, αφήνοντας απ’ έξω δημοσιογράφους, χριστιανούς προσκυνητές, που είχαν φτάσει στην Ιερουσαλήμ από διάφορα μέρη του κόσμου, καθώς και τουρίστες.¹⁵³

Μεγάλο μειονέκτημα της ελεύθερης πρόσβασης είναι ότι δεν συμπεριλαμβανόταν στο status quo. Οι ρυθμίσεις που υπήρχαν την περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας δεν έχαιραν διεθνούς αναγνώρισης και αυτό δεν

¹⁴⁹ Βλ. υποσημείωση 148

¹⁵⁰ SoC Report 2013

¹⁵¹ Βλ. Εικόνα 1.2.

¹⁵² Βλ. παραπάνω ενότητα 1.3.2.4.

¹⁵³ ‘UN Mideast Peace envoy denied entry to Holy Fire ceremony’ (2014), Ma’an News Agency, 19 April, <http://www.maannews.net/eng/ViewDetails.aspx?ID=691343>, τελευταία πρόσβαση 07/08/2014

ευνοούσε τη μετέπειτα διατήρησή τους.¹⁵⁴ Επιπλέον, αξίζει να σημειωθεί ότι, μολονότι το Ισραήλ προβλέπει την ελεύθερη πρόσβαση για όλους τους πιστούς, δεν αναγνωρίζει το προσκύνημα ως νομικό δικαίωμα.¹⁵⁵ Η μόνη φορά που αναγνώρισε τη σημασία του προσκυνήματος και τα θετικά του χαρακτηριστικά ήταν στην Ενδιάμεση Συμφωνία που υπέγραψε με το Βατικανό. Σύμφωνα όμως με τους Bregier και Idinopoulos, η συμφωνία αυτή δεν δημιουργεί έννομα αποτελέσματα ούτε προσφέρει διεθνείς εγγυήσεις.¹⁵⁶

Ωστόσο, η ελεύθερη πρόσβαση είναι άμεσα συνδεδεμένη με την ελεύθερη άσκηση της θρησκευτικής λατρείας. Εξάλλου, η θρησκευτική ελευθερία είναι ένα κατοχυρωμένο δικαίωμα που συμπεριλαμβάνεται και στη Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα από την οποία δεσμεύεται και το Ισραήλ. Η απουσία όμως αυτής της διάταξης από την ισραηλινή νομοθεσία δημιουργεί εμπόδια στην ελεύθερη άσκηση της θρησκευτικής λατρείας. Χαρακτηριστικό είναι ότι μέχρι το 1981, το Ισραήλ απαιτούσε οι ξεναγοί των προσκυνητών να έχουν ειδικές άδειες που παραχωρούνταν από το ισραηλινό κράτος.¹⁵⁷ Η κατάσταση αυτή άλλαξε όταν την ξενάγηση ανέλαβαν οι ιερείς των πιστών με την σύμφωνη γνώμη του Ισραήλ, παράυτα διάφορα άλλα προβλήματα συνεχίζονται μέχρι και σήμερα.

Με την παρεμπόδιση της ελεύθερης πρόσβασης όμως, το Ισραήλ δεν αντιβαίνει μόνο στις εσωτερικές τους διατάξεις αλλά και στις διεθνείς του υποχρεώσεις, καθώς η ελεύθερη πρόσβαση προβλέπεται από μία σειρά διεθνών κειμένων από τα οποία δεσμεύεται και το Ισραήλ. Στη Γνωμοδότηση του Διεθνούς Δικαστηρίου για τις Νομικές Συνέπειες από την Οικοδόμηση του Τείχους, αναφέρονται όλα αυτά τα κείμενα.¹⁵⁸ Στο άρθρο 13 της Εντολής της Κοινωνίας των Εθνών προβλεπόταν πέρα από τη διατήρηση των υφιστάμενων δικαιωμάτων και η εξασφάλιση της ελεύθερης πρόσβασης στους Αγίους Τόπους. Κάτι ανάλογο προέβλεπε και η απόφαση 181(II), η οποία εξασφάλιζε την ελεύθερη πρόσβαση στους Αγίους Τόπους και σε οποιαδήποτε θρησκευτικό χώρο, καθώς και την ελευθερία της θρησκευτικής λατρείας. Το Ισραήλ, δεσμεύεται τόσο από την απόφαση της Γενικής Συνέλευσης, την οποία είχε αποδεχτεί, όσο και από τη Συμφωνία Εκεχειρίας που υπεγράφη το 1949 μεταξύ Ισραήλ και αραβικών κρατών και στην οποία προβλεπόταν

¹⁵⁴ Mazzawi, Musa (1997), σελ. 240

¹⁵⁵ Bregier, Marshall J. & Idinopoulos, Thomas A. (1998), σελ. 22

¹⁵⁶ Ibid, υποσημείωση 26

¹⁵⁷ Ibid

¹⁵⁸ Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, §128-129

μεταξύ άλλων ότι το κάθε μέρος υποχρεούται να παρέχει ελεύθερη πρόσβαση στους Αγίους Τόπους, που είχε υπό τον έλεγχό του. Η διάταξη αυτή επαναβεβαιώθηκε και στη Συνθήκη Ειρήνης του 1994 μεταξύ Ισραήλ και Ιορδανίας, με την οποία και τα δύο κράτη δεσμεύονται να επιτρέψουν την ελεύθερη πρόσβαση «στους χώρους θρησκευτικής και ιστορικής σημασίας».

Η ελεύθερη πρόσβαση είναι σημαντική για τη διατήρηση του χαρακτήρα της Ιερουσαλήμ. Τα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, παίρνοντας ξεκάθαρη θέση απέναντι στη διεθνοποίηση της πόλης, υποστήριξαν τη σημασία που έχει η ελεύθερη πρόσβαση μέσω της Διακήρυξης της Βενετίας, η οποία διακήρυττε ότι το καθεστώς της Ιερουσαλήμ θα πρέπει να είναι ικανό να εξασφαλίσει την ελεύθερη πρόσβαση στους Αγίους Τόπους. Σε όλα αυτά τα κείμενα μπορούμε να προσθέσουμε και το Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, το άρθρο 12 του οποίου προβλέπει ότι «ο καθένας μέσα στο έδαφος ενός κράτους, έχει το δικαίωμα, μέσα στο έδαφος αυτό, της ελεύθερης μετακίνησης». Αν και το άρθρο αυτό δεν αναφέρεται αποκλειστικά στους Αγίους Τόπους, μπορεί να χρησιμοποιηθεί και σε αυτή την περίπτωση, σύμφωνα με τη Γνωμοδότηση του Διεθνούς Δικαστηρίου. Εξάλλου, τα προβλήματα που δημιουργεί το Ισραήλ στην ελεύθερη πρόσβαση σχετίζονται άμεσα και με την ελεύθερη μετακίνηση στο έδαφός του, ιδίως μετά την οικοδόμηση του τείχους και τη δημιουργία της «κλειστής περιοχής».

2.4. Προστασία των Αγίων Τόπων

2.4.1. Η ανάγκη διαφύλαξης του φυσικού χώρου των Αγίων Τόπων

Η ανάγκη διαφύλαξης και προστασίας των Αγίων Τόπων δεν αφορά μόνο τους ναούς και τα υπόλοιπα ιερά των τριών θρησκειών, αλλά και το φυσικό χώρο που τους περιβάλλει. Η πολιτική κατάσταση στην οποία έχει περιέλθει η Ιερουσαλήμ θέτει σε κίνδυνο την ακεραιότητα του φυσικού χαρακτήρα της Ιερουσαλήμ είτε λόγω των ενεργειών της ισραηλινής κυβέρνησης είτε ως απόρροια της διαμάχης μεταξύ Ισραηλινών και Παλαιστινίων. Σε κάθε περίπτωση, το Ισραήλ έχει ξεκάθαρη ευθύνη για την αποτροπή ή τον περιορισμό αυτών των ενεργειών, όπως είχαν και οι προηγούμενες κυβερνήσεις.

Ποτέ πριν το 1948, δεν είχε αμφισβητηθεί η ανάγκη διατήρησης του φυσικού χώρου της Ιερουσαλήμ. Τόσο κατά την οθωμανική όσο και κατά την βρετανική περίοδο είχαν θεσπιστεί κανόνες, ώστε ο ιερός χώρος της Ιερουσαλήμ να μην

επηρεαστεί από τις ενέργειες της εκάστοτε κυβέρνησης. Αν και η περίοδος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας έχει χαρακτηριστεί πολλές φορές ως σκοτεινή για την Παλαιστίνη, η άποψη του Mim Kemal Oke είναι ότι ο χαρακτηρισμός αυτός δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Τουλάχιστον, η Ιερουσαλήμ επωφελήθηκε από τις ενέργειες των Οθωμανών, διότι γι' αυτούς η Ιερουσαλήμ αποτελούσε μια πόλη με διεθνές κύρος, η οποία προσέλκυε προσκυνητές από όλο τον κόσμο και γι' αυτό το λόγο το θεωρούσαν ευθύνη τους να διατηρήσουν την πόλη σε «παραδειγματική τάξη».¹⁵⁹

Ακόμη και μετά τη διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, η μέριμνα για την προστασία του φυσικού χαρακτήρα της πόλης ήταν παρούσα και στα επόμενα χρόνια. Ήδη, πριν από την εγκατάσταση της βρετανικής διοίκησης στην Παλαιστίνη, είχε δημιουργηθεί στην Ιερουσαλήμ η Pro-Jerusalem Society. Επρόκειτο για μια κοινότητα αποτελούμενη από αντιπροσώπους των διαφόρων εθνικών κοινοτήτων που ζούσαν στην Ιερουσαλήμ, η οποία ιδρύθηκε το 1918 και κράτησε για οχτώ χρόνια. Στόχος της ήταν η γενική ευημερία της πόλης, ενώ έδινε ιδιαίτερη έμφαση στη διατήρηση των αρχαιοτήτων. Η Pro-Jerusalem Society επιδίωκε τη διατήρηση του χαρακτήρα της Βιβλικής Ιερουσαλήμ και των χαρακτηριστικών που είχε από το 19^ο αιώνα και το κύριο κίνητρο των ενεργειών της ήταν η θρησκεία.¹⁶⁰

Με την εγκατάσταση στην Ιερουσαλήμ της βρετανικής διοίκησης και του Συστήματος Εντολών, η διατήρηση και προστασία των Αγίων Τόπων αποτέλεσαν κεντρική πτυχή της πολιτικής τους. Οι Βρετανοί θεωρούσαν ότι οι Οθωμανοί δεν έδειξαν το απαραίτητο ενδιαφέρον ως προς την προστασία των Αγίων Τόπων και απέναντι σε αυτή την υποτιθέμενη αμέλεια, θέλησαν να προβάλλουν μια πολιτική η οποία θα ενθάρρυνε τον πολυπολιτισμικό χαρακτήρα της Ιερουσαλήμ.¹⁶¹ Η Εντολή της Κοινωνίας των Εθνών ανέθετε την ευθύνη για όλα τα θέματα που αφορούσαν τους Αγίους Τόπους στη βρετανική κυβέρνηση. Μολονότι, η Εντολή δεν προβλέπει ξεκάθαρα την προστασία των Αγίων Τόπων, οι Βρετανοί ανέλαβαν τις απαραίτητες

¹⁵⁹ *Question of Palestine: Legal Aspects...*, σελ. 423

¹⁶⁰ Βλ. Jerusalem 1918-1920, Records of the Pro-Jerusalem Council during the period of the British Military Administration, http://archive.org/stream/jerusalembeingre00proj/jerusalembeingre00proj_djvu.txt, τελευταία πρόσβαση 10/09/2014

¹⁶¹ Pullan, Wendy and Gwiazda, Maximilian (2010), 'The Development of Modern Sacred Geography: Jerusalem's Holy Basin', *Conflict in Cities and the Contested State*, Electronic Working Paper Series, No. 19, Department of Architecture University of Cambridge, http://www.conflictincities.org/PDFs/Working%20paper19_2010.pdf, τελευταία πρόσβαση 07/05/2014, σελ. 12

ενέργειες για να διατηρήσουν «την ατμόσφαιρα της πόλης». Για το λόγο αυτό σχεδίασαν δύο ζώνες γύρω από την Παλιά Πόλη, όπου στην εσωτερική δεν επιτρέπονταν καμία κατασκευή, ενώ στην εξωτερική επιτρέπονταν σε περιορισμένο βαθμό, ενώ οι ενέργειες για οποιαδήποτε επανόρθωση που θα χρειαζόταν σε κάποιο από τα ιερά, θα έπρεπε να έχουν άδεια από τη βρετανική κυβέρνηση. Με αυτό τον τρόπο, η βρετανική κυβέρνηση θέλησε να διατηρήσει την Ιερή Λεκάνη της Ιερουσαλήμ, η οποία και γεωγραφικά αλλά και πολιτιστικά αποτελεί το κέντρο της πόλης.¹⁶²

Μετά τη βρετανική διοίκηση, την ευθύνη των Αγίων Τόπων ανέλαβε ο ΟΗΕ, ο οποίος με την απόφαση 181(II) της Γενικής Συνέλευσης έδωσε μεγάλη σημασία στην προστασία των Αγίων Τόπων. Ήδη από την αρχή της απόφασης, αναφέρεται στην ανάγκη διαφύλαξης των θρησκευτικών χώρων και του ιερού τους χαρακτήρα, κάτι που επαναλαμβάνει και στη συνέχεια, όταν αναλύει το διεθνές καθεστώς της Ιερουσαλήμ. Το διεθνές καθεστώς στόχευε, μεταξύ άλλων, και στην προστασία των Αγίων Τόπων, η παραβίαση όμως της απόφασης της Γενικής Συνέλευσης είχε ως αποτέλεσμα να τεθεί σε κίνδυνο η ακεραιότητά τους. Αυτό που προσπάθησε να αποφύγει ο ΟΗΕ δεν κατέστη δυνατό και οι Άγιοι Τόποι υπέφεραν αρκετές καταστροφές τα χρόνια που ακολούθησαν.

2.4.2. Η κατάσταση των Αγίων Τόπων υπό την ισραηλινή κυβέρνηση

Οι ρυθμίσεις που υιοθέτησαν οι κυβερνήσεις πριν το 1945, αλλά και οι εγγυήσεις που έδινε ο ΟΗΕ, καταδεικνύουν τη μεγάλη σημασία που είχε για τη διεθνή κοινότητα η προστασία των ιερών. Οι Άγιοι Τόποι αποτελούσαν πάντοτε το επίκεντρο των καθεστώτων που προτείνονταν για την Ιερουσαλήμ και η επικρατούσα θέση της διεθνούς κοινότητας είναι ότι, οποιαδήποτε λύση βρεθεί θα πρέπει να εξασφαλίζει την προστασία αυτών.

Μολονότι, το Ισραήλ, όταν κατέλαβε την Ιερουσαλήμ, εγγυήθηκε και αυτό με τη σειρά του να διαφυλάξει τους Άγιους Τόπους, τα ζητήματα που έχουν ανακύψει, ιδιαίτερα από το 1967 και μετά, διαψεύδουν τις εν λόγω εγγυήσεις. Ήδη από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα όμως, υπήρχε μια αμφισβήτηση ως προς την ικανότητα των εβραίων να διασφαλίσουν την προστασία των ιερών χώρων. Ακριβώς γι' αυτό το λόγο, η

¹⁶² Pullan, Wendy and Gwiazda, Maximilian (2010), σελ. 13

Συνδιάσκεψη του Παρισιού είχε ορίσει την Επιτροπή King-Crane, στην οποία ανέθεσε τη διασφάλιση των απαραίτητων εγγυήσεων για τους θρησκευτικούς χώρους της Παλαιστίνης. Η ανησυχία της Επιτροπής ήταν ότι, οι εβραίοι δεν θα μπορέσουν να εγγυηθούν την προστασία του συνόλου των Αγίων Τόπων, λόγω της απέχθειας που ένιωθαν για τα ιερά των χριστιανών και των μουσουλμάνων, και γι' αυτό το λόγο, αναλάμβανε να διασφαλίσει αυτή τα συμφέροντα και των τριών θρησκειών στην Παλαιστίνη.¹⁶³

Το 1948, με την ίδρυση του κράτους του Ισραήλ και τη διαίρεση της Ιερουσαλήμ, οι Άγιοι Τόποι πέρασαν υπό τον έλεγχο των δυνάμεων που κατέλαβαν την πόλη. Με τη Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας, το Ισραήλ διακήρυξε, μεταξύ άλλων, και την πρόθεσή του να διασφαλίσει την προστασία των Αγίων Τόπων και να τηρήσει τις αρχές των Ηνωμένων Εθνών.¹⁶⁴ Αντιθέτως, η Ιορδανία, τους πρώτους μήνες μετά την κατάληψη της Ανατολικής Ιερουσαλήμ, πολιόρκησε την πόλη και κατέστρεψε πολλούς από τους εβραϊκούς θρησκευτικούς χώρους. Σύμφωνα με ένα γράμμα¹⁶⁵ του Ισραήλ προς τον Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ, ο απολογισμός των καταστροφών που προκάλεσε η Ιορδανία ήταν μεγάλος, καθώς λεηλάτησαν σπίτια και χώρους λατρείας, καταστρέφοντας την Εβραϊκή Συνοικία και το Κοιμητήριο στο Όρος των Ελαιών, ενώ πολλές από τις Συναγωγές χρησιμοποιούνταν ως κοτέτσια και στάβλοι.

Το 1967, το Ισραήλ επανέλαβε την πρόθεση του να προστατέψει τους Αγίους Τόπους με τη θέσπιση του Νόμου του 1967 και λίγα χρόνια αργότερα το Νόμο για την προστασία των αρχαιοτήτων.¹⁶⁶ Αρχικά, υπεύθυνος για οποιαδήποτε παραβίαση ή βεβήλωση των ιερών ήταν ο Υπουργός Θρησκευτικών Υποθέσεων, ενώ στη συνέχεια που το υπουργείο αυτό διαλύθηκε, την ευθύνη για τη διασφάλιση της προστασίας των Αγίων Τόπων ανέλαβε ο πρωθυπουργός.¹⁶⁷

¹⁶³ Cattani, Henry (1988), σελ. 265

¹⁶⁴ The Declaration of the Establishment of the State of Israel (14 May 1948), <http://www.mfa.gov.il/mfa/foreignpolicy/peace/guide/pages/declaration%20of%20establishment%20of%20state%20of%20israel.aspx>, τελευταία πρόσβαση 12/09/2014

¹⁶⁵ S/8439 (Also issued under the symbol A/7061) (05/03/1968), Letter dated 5 March 1968 from the permanent representative of Israel to the United Nations addressed to the Secretary – General, UNISPAL, <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/A8138AD15B0FCAC385256B920059DEBF>, τελευταία πρόσβαση 09/06/2014

¹⁶⁶ Protection of Holy Places Law 5727 (1967) και The Antiquities Law (1978)

¹⁶⁷ Dumper, Michael and Larkin, Craig (2012),

‘The politics of heritage and the limitations of international agency in contested cities: a study of the role of UNESCO in Jerusalem's Old City’, *Review of International Studies*, 38, pp. 25-52, <https://ore.exeter.ac.uk/repository/bitstream/handle/10871/9777/politics%20of%20heritage.pdf?sequence=2>, τελευταία πρόσβαση 07/05/2014 σελ. 30

Η άμεση δραστηριοποίηση του Ισραήλ για τη θέσπιση νόμων συνδέεται και με τις καταστροφές που είχαν υποστεί τα εβραϊκά ιερά την περίοδο του ιορδανικού ελέγχου. Ωστόσο, το ζήτημα στην Ιερουσαλήμ δεν είναι μόνο η προστασία των εβραϊκών θρησκευτικών χώρων, αλλά και εκείνων των χριστιανών και των μουσουλμάνων. Από το 1967 και μετά, η Ιορδανία δεν έχει σταματήσει να καταγγέλλει ότι, με τις ενέργειές του, το Ισραήλ στοχεύει στην αλλαγή του αραβικού χαρακτήρα της πόλης. Το γεγονός ότι οι Άραβες ζούσαν σ' αυτή τη γη για πολλούς αιώνες είχε ως αποτέλεσμα η Ιερουσαλήμ να έχει πολλά αραβικά στοιχεία. Από τη στιγμή που η Ιερουσαλήμ περιήλθε υπό τον έλεγχο του Ισραήλ, πολλοί θεωρούν ότι αυτό επιχειρεί να επιβάλλει έναν εβραϊκό χαρακτήρα έναντι του αραβικού.¹⁶⁸

Καθώς η προστασία των Αγίων Τόπων δεν αφορά μόνο τη διατήρηση των ιερών αλλά και του φυσικού χώρου που τους περιβάλλει, η παραβίαση της ακεραιότητας των θρησκευτικών χώρων προκαλείται τόσο από επιθέσεις και βεβηλώσεις των ιερών, όσο και από ενέργειες που αλλάζουν το τοπίο και δίνουν έναν διαφορετικό χαρακτήρα σε αυτό. Σε κάθε περίπτωση πάντως το Ισραήλ, ως κάτοχος της περιοχής αυτής έχει την ευθύνη, όπως και οι προηγούμενες κυβερνήσεις, να διασφαλίσει τους ιερούς χώρους των θρησκειών, είτε απέχοντας από ενέργειες που απειλούν την ακεραιότητά τους και θέτουν σε κίνδυνο το φυσικό τοπίο, είτε λαμβάνοντας τα απαραίτητα μέτρα για την προστασία των ιερών από βεβηλώσεις και βανδαλισμούς που προκαλούν εξτρεμιστικά στοιχεία, ως απόρροια της διαμάχης που επικρατεί στην πόλη μεταξύ ισραηλινών και παλαιστινίων.

2.4.2.1. Οι δραστηριότητες της ισραηλινής κυβέρνησης στον ιερό χώρο

Παρά τη θέσπιση νόμων και την καταγγελία των ιορδανικών ενεργειών στους Αγίους Τόπους, οι ενέργειες του Ισραήλ, το 1967, αντικατόπτριζαν ακριβώς τις ενέργειες στις οποίες είχε προβεί η Ιορδανία τις πρώτες μέρες μετά την κατάληψη της ανατολικής Ιερουσαλήμ. Μέσα στους πρώτους μήνες της κατάληψης της πόλης, το Ισραήλ προχώρησε στη κατεδάφιση της μαροκινής συνοικίας Mughrabi, με σκοπό την κατασκευή χώρου στάθμευσης μπροστά από το Δυτικό Τείχος.¹⁶⁹ Η συνοικία αυτή αποτελούσε μουσουλμανικό Waqf¹⁷⁰ και βρισκόταν υπό την προστασία και τον

¹⁶⁸ Khalidi, Rashid (1992), σελ. 133

¹⁶⁹ Cattani, Henry (1988), σελ. 256

¹⁷⁰ Βλ. υποσημείωση 137

έλεγχο των μουσουλμάνων, καθώς φιλοξενούσε μαροκινούς προσκυνητές που πήγαιναν για να προσευχηθούν στους Αγίους Τόπους. Πέρα όμως από τις εν λόγω καταστροφές, τα ισραηλινά στρατεύματα προχώρησαν επίσης στην κατεδάφιση μεγάλου μέρους του νεκροταφείου της Mamilla, με το ίδιο σκεπτικό που είχαν και στην προηγούμενη περίπτωση.

Η Ιορδανία φοβόταν ότι οι ενέργειες αυτές του Ισραήλ στόχευαν στη διεκδίκηση των χώρων αυτών που μέχρι τότε βρίσκονταν υπό τον μουσουλμανικό έλεγχο. Εξάλλου, οι μουσουλμάνοι πάντα φοβόντουσαν ότι οι εβραίοι θα εκμεταλλευτούν την ανοχή τους για να επιβάλλουν τη δική τους κυριαρχία και γι' αυτό αντιδρούσαν, κάθε φορά που οι εβραίοι προσπαθούσαν να επεκτείνουν τα δικαιώματά τους στα διάφορα ιερά. Στην Έκθεση της Επιτροπής του 1930, οι μουσουλμάνοι είχαν αντιδράσει στην προσπάθεια των εβραίων να τους επιτραπεί να φέρνουν καρέκλες μπροστά από το Δυτικό Τείχος, με το φόβο ότι μια μέρα «οι καρέκλες θα μετατραπούν σε παγκάκια, τα παγκάκια σε μόνιμες κατασκευές», με αποτέλεσμα στη συνέχεια να εγείρουν νομική αξίωση πάνω στο χώρο.¹⁷¹ Για το λόγο αυτό, ο αντιπρόσωπος της Ιορδανίας στον ΟΗΕ κατήγγειλε τις ενέργειες του Ισραήλ με επιστολή του προς το Γενικό Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών (S/8427). Η απάντηση του Ισραήλ ήταν ότι οι ενέργειές του αποσκοπούσαν στην αναβάθμιση της περιοχής, την οποία η Ιορδανία είχε μετατρέψει σε φτωχογειτονιά, και ότι οποιαδήποτε μέτρο έλαβε ήταν με τη συναίνεση των κατοίκων της συνοικίας (S/8439).

Γενικότερα, το Ισραήλ συνήθιζε να υπερασπίζεται την πολιτική του, απέναντι στις θέσεις της Ιορδανίας και των άλλων αραβικών κρατών, με το να επιτίθεται στις πρακτικές που ακολουθούσε η Ιορδανία την περίοδο 1948-1967. Οι καταστροφές όμως διάφορων χώρων για την κατασκευή νέων οικοδομημάτων συνεχίστηκε. Το 1968, το Υπουργείο Εσωτερικών έδωσε άδεια για τη δημιουργία ενός πάρκου γύρω από τα τείχη της Παλιάς Πόλης, παρά την κριτική που δέχτηκε.¹⁷² Επιπλέον, οι ισραηλινές δυνάμεις κατέλαβαν το al-Madrassa al-Tankiziyya, το οποίο διατήρησαν μεν ανέπαφο, αλλά το μετέτρεψαν σε στρατηγείο.¹⁷³ Βλέποντας αυτά η Ιορδανία κατηγορούσε το Ισραήλ ότι έχει σχέδιο αλλαγής του χαρακτήρα της πόλης με τη

¹⁷¹ S/8427 (23/02/1968), Letter of the Permanent Representative of Jordan to the Secretary General, UNISPAL, <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/D3F11CD6E456490C85256259004D6547>, τελευταία πρόσβαση 09/06/2014

¹⁷² Pullan, Wendy and Gwiazda, Maximilian (2010), σελ. 19

¹⁷³ Khalidi, Rashid (1992), σελ. 142

διεξαγωγή δραστηριοτήτων τις οποίες χαρακτηρίζει ως διοικητικά μέτρα ή προγράμματα ανάπτυξης.¹⁷⁴ Το ζήτημα είναι ότι μέχρι σήμερα το Ισραήλ προχωρεί σε ενέργειες που μεταβάλλουν το χαρακτήρα της Ιερουσαλήμ. Για παράδειγμα το 2013, η Ιορδανία κατηγόρησε την ισραηλινή κυβέρνηση για τη μετατροπή των πυλών της Παλιάς Πόλης σε τεχνητά πάρκα.¹⁷⁵

Αυτό που επιβάρυνε την κατάσταση είναι επίσης και η συνεχής οικοδόμηση κατοικιών μέσα και γύρω από την Παλιά Πόλη, που έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο φυσικό τοπίο των Αγίων Τόπων. Αν και η Ισραηλινή Αρχή για τις Αρχαιότητες απαιτεί άδεια για τη οικοδόμηση κατοικιών στην Παλιά Πόλη, οι περισσότερες οικοδομικές δραστηριότητες γίνονται χωρίς αυτή. Επιπλέον, ο αποκλεισμός των αράβων σε ορισμένες περιοχές, σε συνδυασμό με την αύξηση τους πληθυσμού τους, έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία πυκνοκατοικημένων περιοχών και συνεπώς την οικοδόμηση όλο και περισσότερων κτιρίων.¹⁷⁶ Τέλος, η οικοδόμηση του προστατευτικού τείχους, το 2002, απέκοψε εκατοντάδες πολιτιστικά αξιοθέατα μεταξύ τους και διαχώρισε την Ιερουσαλήμ από τη Βηθλεέμ.¹⁷⁷

2.4.2.2. Αρχαιολογικές ανασκαφές

Ένα άλλο στοιχείο που θέτει σε κίνδυνο τον πολιτιστικό και ιστορικό χαρακτήρα της Ιερουσαλήμ είναι οι αρχαιολογικές ανασκαφές που διεξάγει το Ισραήλ στο υπέδαφος της Παλιάς Πόλης. Τα έργα αυτά που ξεκίνησαν το 1967 και συνεχίζονται μέχρι σήμερα, προκαλούν ζημιές στα κτίρια που βρίσκονται στο έδαφος και απειλούν την ακεραιότητα των περιοχών που βρίσκονται κάτω και γύρω από το Haram-esh-Sharif, σύμφωνα με τις Εκθέσεις της Επιτροπής της UNESCO.¹⁷⁸

Οι περισσότερες ανασκαφές λαμβάνουν χώρα στις αραβικές συνοικίες, διότι είναι οι πιο παλιές στην Ιερουσαλήμ και συνεπώς εκεί βρίσκονται τα περισσότερα αρχαιολογικά ευρήματα. Με αυτό το σκεπτικό, το Ισραήλ επιχείρησε να αιτιολογήσει τις ενέργειές του και να αποδείξει ότι δεν αποσκοπεί στην επιβολή ενός εβραϊκού

¹⁷⁴ S/8427 (23/02/1968)

¹⁷⁵ SoC Report 2013

¹⁷⁶ SoC Report 2006

¹⁷⁷ Rjoob, Ahmed A. (2009), 'The Impact of Israeli Occupation on The Conservation of Cultural Heritage Sites in the Occupied Palestinian Territories: The Case of 'Salvage Excavations'', *Conservation and MGMT of Arch. Sites*, Vol. 11, Nos. 3-4, p. 214-235, file:///C:/Users/user/Downloads/The_impact_of_Israeli_on_Heritage-libre.pdf, τελευταία πρόσβαση 28/06/2014, σελ. 229

¹⁷⁸ Βλ. SoC Report 2006 και 2013

χαρακτήρα στην περιοχή.¹⁷⁹ Αυτό όμως ίσως ισχύει περισσότερο για τη Δυτική Όχθη, και όχι για την Ανατολική Ιερουσαλήμ. Σύμφωνα με τους Greenberg και Keinan, την πρώτη δεκαετία της κατοχής της Ιερουσαλήμ από το Ισραήλ, οι αρχαιολογικές ανασκαφές συνδέονταν άμεσα με τα οικοδομικά πρόγραμμα της κυβέρνησης. Το Εργατικό κόμμα που ήταν εκείνη την περίοδο στην κυβέρνηση στόχευε στην ανάδειξη μιας ενοποιημένης Ιερουσαλήμ, με το Ισραήλ ως το νόμιμο κυρίαρχο, γεγονός που οδήγησε σε μια έξαρση αρχαιολογικών ανασκαφών. Η ίδια πολιτική ακολουθήθηκε και στις αρχές της δεκαετίας του '90, με σκοπό την ενδυνάμωση της θέσεως του Ισραήλ ενόψει των διαπραγματεύσεων που θα λάμβαναν χώρα για το Παλαιστινιακό ζήτημα, αλλά και λόγω του μεγάλου αριθμού εβραίων μεταναστών που έρχονταν από τη Ρωσία.¹⁸⁰

Η αρχαιολογία αποτέλεσε εργαλείο των Σιωνιστών ήδη από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, όταν προσπαθούσαν να εδραιώσουν τη θέση τους στην Παλαιστίνη.¹⁸¹ Οι αρχαιολογικές ανασκαφές που αναλαμβάνουν σήμερα οι ισραηλινές αρχές αποτελούν, σύμφωνα με τους Dumper και Larkin, «μια πρόφαση για την αναδημιουργία του ιστορικού τοπίου της Ιερουσαλήμ, εις βάρος των Παλαιστίνιων κατοίκων». Για το Ισραήλ η ενδυνάμωση του εβραϊκού στοιχείου στην Ιερουσαλήμ είναι σημαντική για τη νομιμοποίηση της εβραϊκής ιστορικής πλευράς και τη δικαιολόγηση του παρόντος καθεστώτος του ισραηλινού ελέγχου και της πολιτικής κυριαρχίας.¹⁸²

Οι αρχαιολογικές ανασκαφές στην Ιερουσαλήμ αντιβαίνουν τόσο στις ρυθμίσεις που προβλέπει η Σύμβαση της Χάγης του 1954 για την Προστασία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς σε Περίοδο Ένοπλης Σύρραξης, όσο και σε όσα προβλέπει η Σύσταση της UNESCO του 1956 για τις αρχαιολογικές ανασκαφές. Η αδυναμία της Σύμβασης της Χάγης είναι ότι προβλέπει γενικώς την προστασία, το σεβασμό και τη διασφάλιση της πολιτιστικής κληρονομιάς σε περίοδο κατοχής, και δεν περιέχει καμία διάταξη, που να αναφέρεται ειδικά στις αρχαιολογικές ανασκαφές. Από την άλλη πλευρά, η σύσταση της UNESCO απαγορεύει ρητά την διεξαγωγή αρχαιολογικών ανασκαφών σε κατεχόμενο έδαφος από την κατέχουσα κυβέρνηση, ενώ ακόμη και σε

¹⁷⁹ Greenberg, Raphael & Keinan, Adi (2007), 'The Present Past of the Israeli-Palestinian Conflict: Israeli Archaeology in the West Bank and East Jerusalem Since 1967', *The S. Daniel Abraham Center for International and Regional Studies*, Research Papers No. 1, July, http://www.tau.ac.il/humanities/abraham/publications/israeli_archaeology.pdf, τελευταία πρόσβαση 28/06/2014, σελ. 21

¹⁸⁰ Ibid, σελ. 25

¹⁸¹ Rjoob, Ahmed A. (2009), σελ. 217

¹⁸² Dumper, Michael and Larkin, Craig (2012), σελ. 29

περίπτωση που κατά τύχη βρεθούν αρχαιολογικά ευρήματα, προβλέπει ότι αυτά θα πρέπει να προστατευθούν και να παραδοθούν στις αρμόδιες αρχές μετά τη λήξη των εχθροπραξιών (άρθρο 32).

Το Ισραήλ από την πλευρά του υποστηρίζει ότι, από τη στιγμή που η Σύμβαση της Χάγης δεν απαγορεύει ρητά τις αρχαιολογικές ανασκαφές και η Σύσταση της UNESCO δεν παράγει έννομα αποτελέσματα, δεν δεσμεύεται νομικά από κάποιο διεθνές κείμενο.¹⁸³ Επιπλέον, ισχυρίζεται ότι οι αρχαιολογικές ανασκαφές που διενεργεί συνιστούν έργα διάσωσης των αρχαιολογικών μνημείων που βρίσκονται στο υπέδαφος της Παλιάς Πόλης και επομένως είναι απαραίτητη η διεξαγωγή τους.¹⁸⁴ Με τον όρο 'έργα διάσωσης', το Ισραήλ στοχεύει στις δυσμενείς συνθήκες που επικρατούν στα εδάφη όπου βρίσκονται τα αρχαιολογικά μνημεία. Επειδή, οι περισσότερες αρχαιολογικές τοποθεσίες βρίσκονται σε πυκνοκατοικημένες περιοχές, ο πληθυσμός στις οποίες αυξάνεται με ολοένα και πιο γρήγορους ρυθμούς, είναι απαραίτητο αυτά τα μνημεία να βρεθούν και να διασφαλιστούν.¹⁸⁵ Το Ισραήλ στηρίζεται στο γεγονός ότι στο διεθνές δίκαιο επιτρέπονται οι 'ανασκαφές διάσωσης' και σε συνδυασμό με το άρθρο 5§2 της Σύμβασης της Χάγης, σύμφωνα με το οποίο η κατέχουσα δύναμη μπορεί να αναλάβει τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς σε περίπτωση αδυναμίας των αρμόδιων εθνικών αρχών, ακολουθεί τη δική του πολιτική και προβαίνει σε ενέργειες που αντίκεινται στις ρυθμίσεις που υπάρχουν για περιπτώσεις κατοχής, ενώ, σύμφωνα με τις Εκθέσεις της Ιορδανίας προς την UNESCO, θέτει σε κίνδυνο την ακεραιότητα των αραβικών κατοικιών που βρίσκονται στην περιοχή. Σήμερα, βρίσκονται σε εξέλιξη πάνω από εκατό αρχαιολογικές ανασκαφές στην Ανατολική Ιερουσαλήμ, οι οποίες διενεργούνται γύρω από τα Τείχη της Παλιάς Πόλης.¹⁸⁶

2.4.2.3. Βεβηλώσεις και βανδαλισμοί

Οι βεβηλώσεις και οι βανδαλισμοί των ιερών είναι όλες αυτές οι επιθέσεις που στοχεύουν στους θρησκευτικούς χώρους, καθώς και οι ενέργειες που δεν αποδίδουν τον έπαινον σεβασμό σε αυτούς. Συνήθως, οι βεβηλώσεις και οι βανδαλισμοί των χώρων αυτών είναι χαρακτηριστικό εξτρεμιστικών ομάδων και τρομοκρατών, αυτό

¹⁸³ Rjoob, Ahmed A. (2009), σελ. 217

¹⁸⁴ Βλ. SoC Report 2013

¹⁸⁵ Greenberg, Raphael & Keinan, Adi (2007), σελ. 21

¹⁸⁶ SoC Report 2014

όμως δε σημαίνει ότι κι οι ίδιες οι ισραηλινές αρχές με ενέργειές τους ή παραλείψεις δεν οδηγούνται στη βεβήλωση των ιερών. Ο τάφος του Δαβίδ, λόγω της σημασία που έχει και για τις τρεις θρησκείες, είναι ένα από τα ιερά της Ιερουσαλήμ που έχουν υποστεί αρκετές ζημιές κατά καιρούς. Μολονότι, η κυριότητά του ανήκει στους μουσουλμάνους, οι εβραίοι εκμεταλλεύονται τα δικαιώματα που έχουν, προκειμένου να έχουν λόγο πάνω στο ιερό και να μπορούν να διενεργούν ανακαινίσεις. Το Μάρτιο του 2014, οι ισραηλινοί, με τη δικαιολογία ότι ήθελαν να καθαρίσουν το ιερό, αφαίρεσαν από την πρόσοψή του τα πλακάκια που υπήρχαν εκεί, προκαλώντας μεγάλη ζημιά σε ένα ιερό που είχε τη συγκεκριμένη μορφή από την περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.¹⁸⁷

Ωστόσο ο μεγαλύτερος κίνδυνος για τους θρησκευτικούς χώρους προέρχεται από τις επιθέσεις των εξτρεμιστικών ομάδων, και των δύο πλευρών, που εκτονώνουν τις πολιτικές τους πεποιθήσεις βανδαλίζοντας τα ιερά των αντιπάλων τους. Χαρακτηριστικό είναι το περιστατικό του 1969¹⁸⁸, όταν οι εβραίοι έβαλαν φωτιά στο τέμενος της Al-Aqsa, ενώ δεν είναι λίγες οι φορές που έχουν επιτεθεί και σε άλλα μουσουλμανικά τεμένη και νεκροταφεία. Ανάλογα γεγονότα βέβαια, έχουν προκληθεί και από την πλευρά των Παλαιστίνιων, οι οποίοι με κάθε ευκαιρία επιτίθενται με μολότοφ στις εβραϊκές συναγωγές, ή βεβηλώνουν τα εβραϊκά ιερά με graffiti. Τα περιστατικά αυτά έφτασαν στο απόγειο τους κατά τη διάρκεια της δεύτερης intifada, με τις επιθέσεις να εξαπολύονται προς τα ιερά και από τις δύο πλευρές. Το 2000, εν μέσω των επιθέσεων, οι Παλαιστίνιοι έβαλαν φωτιά στον τάφο του Ιωσήφ και έβαψαν το θόλο του με πράσινο χρώμα.¹⁸⁹

Σε αυτά τα περιστατικά συγκαταλέγονται και οι λεγόμενες ‘επιθέσεις-τίμημα’ (price tag attacks), οι οποίες ευθύνονται για μεγάλο μέρος των βεβηλώσεων των χριστιανικών και μουσουλμανικών ιερών. Πρόκειται για βανδαλισμούς που υποκινούνται από νεαρούς ισραηλινούς εξτρεμιστές, οι οποίοι ισχυρίζονται ότι θα απαιτούν κάποιο αντίτιμο κάθε φορά που η ισραηλινή κυβέρνηση θα κάνει κάποια παραχώρηση στους Παλαιστίνιους.¹⁹⁰ Οι βεβηλώσεις που προκαλούνται από τις συγκεκριμένες επιθέσεις είναι αποτέλεσμα της χρόνιας διαμάχης μεταξύ ισραηλινών

¹⁸⁷ Ο. π. ‘Constant Competition’ (2014)

¹⁸⁸ Cattan, Henry (1988), σελ. 262

¹⁸⁹ Ο. π. ‘Constant Competition’ (2014)

¹⁹⁰ Gradstein, Linda (2013), ‘Clerics work to stop attacks on religious sites in Jerusalem’, *The Media Line*, 11 June, <http://www.jpost.com/National-News/Clerics-work-to-stop-attacks-on-religious-sites-in-Jerusalem-330750>, τελευταία πρόσβαση 06/06/2014

και παλαιστινίων και «εδραιώνουν αρχαία μίση που εμπνέουν επιθέσεις εκδίκησης».¹⁹¹ Το ζήτημα είναι ότι τέτοιου είδους ενέργειες μπορούν εύκολα να μετατραπούν σε σύρραξη μεγαλύτερης έκτασης και έντασης, όπως συνέβη το 2000 με το ξέσπασμα της δεύτερης intifada.

Κι αν η βεβήλωση των ιερών είναι αποτέλεσμα της διαμάχης μεταξύ ισραηλινών και παλαιστινίων, αυτό δεν σημαίνει ότι τα χριστιανικά ιερά παραμένουν άθικτα. Από τις αρχές του 2014 μέχρι σήμερα έχουν καταγραφεί ήδη πέντε επιθέσεις σε χριστιανικές εκκλησίες. Πιο συγκεκριμένα, το Μάιο του 2014, στην ορθόδοξη εκκλησία του Αγίου Γεωργίου, που βρίσκεται κοντά σε εβραϊκή συνοικία, βρέθηκαν graffiti που έγραφαν: «Τίμημα... ο Βασιλιάς Δαβίδ για τους εβραίους... ο Ιησούς είναι σκουπίδι», ενώ λίγες μέρες πιο πριν στη ρωμαιοκαθολική εκκλησία της Παναγίας είχαν σχεδιάσει σε graffiti το σύνθημα: «Θάνατος στους άραβες και τους χριστιανούς και σε όσους μισούν το Ισραήλ».¹⁹² Πέρα όμως από τους σύγχρονους βανδαλισμούς υπήρχαν και στο παρελθόν ανάλογες επιθέσεις με το βανδαλισμό εκκλησιαστικής περιουσίας το 1969, την ανατίναξη εκκλησιών το 1980 κ. ά..¹⁹³

Το γεγονός ότι οι επιθέσεις-τίμημα προκαλούνται από εξτρεμιστές και τρομοκράτες δεν μειώνει την ευθύνη του Ισραήλ απέναντι στην προστασία των Αγίων Τόπων, διότι αν η κυβέρνηση δεν λαβαίνει τα απαραίτητα μέτρα για την τιμωρία των ενόχων, το μόνο που πετυχαίνει είναι να ενθαρρύνει τη συνέχιση τέτοιων ενεργειών. Εξάλλου δεν είναι πλέον μόνο οι εξτρεμιστές που υποκινούν τέτοιες ενέργειες. Όπως έγραφε το 1984 στη Herald Tribune ο David Shipler «η επιθυμία για κατεδάφιση των τζαμιών και οικοδόμηση εβραϊκού ναού έχει περάσει από τους εξτρεμιστές σε δεξιές πολιτικές ομάδες».¹⁹⁴ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι ενέργειες του δεξιού βουλευτή του κόμματος Likud που αναφέρθηκαν παραπάνω.

Πάραυτα, το Ισραήλ καταλαβαίνει ότι η Ιερουσαλήμ είναι μια πόλη που προσελκύει το διεθνές ενδιαφέρον και δεν θα μπορούσε η διεθνής κοινότητα να μείνει αμέτοχη στα όσα συμβαίνουν σχετικά με τους Αγίους Τόπους. Η Naomi Tsur, αντιδήμαρχος της Ιερουσαλήμ για την περίοδο 2008-2013, είχε δηλώσει τα εξής για τη σημασία της Ιερουσαλήμ: «Το πώς διευθύνουμε τους εαυτούς μας και τους Αγίους

¹⁹¹ Ganot, Steve (2013), 'Holy Sites, under attack', *Israel Hayom*, 10 November, http://www.israelhayom.com/site/newsletter_opinion.php?id=6265, τελευταία πρόσβαση 07/06/2014

¹⁹² 'Jerusalem church defaced in a new 'price tag' attack' (2014), Israel, *i24news*, 9 May, <http://www.i24news.tv/en/news/israel/140509-jerusalem-church-defaced-in-new-price-tag-attack>, τελευταία πρόσβαση 12/06/2014

¹⁹³ Cattani, Henry (1988), σελ. 263

¹⁹⁴ Ibid, σελ. 264

Τόπους στο Ισραήλ έχει συνέπειες για όλο τον κόσμο και για τις θρησκευτικές κοινότητες όλου του κόσμου, που βλέπουν την Ιερουσαλήμ ως ένα σημαντικό πνευματικό προορισμό».¹⁹⁵ Για το λόγο αυτό, το Ισραήλ αναλαμβάνει κάποιες ενέργειες αποκατάστασης των ιερών, σκεπτόμενοι την υπόληψη του κράτους τους. Στην πραγματικότητα όμως, οι ενέργειες αυτές είναι ελάχιστες σε σύγκριση με τις προγραμματισμένες¹⁹⁶ και οι βεβηλώσεις και οι βανδαλισμοί παραμένουν μέχρι σήμερα ένα έντονο πρόβλημα.

2.4.3. Ο ρόλος της UNESCO

Η UNESCO, ως ο οργανισμός των ΗΕ για την προστασία και διαφύλαξη του πολιτισμού, δεν έμεινε αμέτοχη στις παραβιάσεις των διεθνών συμβάσεων στις οποίες προέβη το Ισραήλ, πολλές από τις οποίες είναι υπό την επίβλεψή της. Τα γεγονότα του 1967 και οι καταστροφές που προκλήθηκαν στους Αγίους Τόπους από τις ενέργειες του Ισραήλ, έδωσαν στην UNESCO το έναυσμα να επικαλεστεί για πρώτη φορά τη Σύμβαση της Χάγης του 1954 και να καταδικάσει τις αρχαιολογικές ανασκαφές που είχε διενεργήσει το Ισραήλ στην περιοχή. Μάλιστα είχε στείλει εκπροσώπους της να ερευνήσουν τις καταστροφές που είχαν προκληθεί στο Όρος του Ναού και σε άλλες περιοχές, ενώ σε συνεργασία με το Συμβούλιο Ασφαλείας ζήτησε την άμεση παύση των δραστηριοτήτων. Βέβαια οι περισσότεροι ανεξάρτητοι παρατηρητές θεώρησαν τότε, ότι οι κατηγορίες αυτές στόχευαν στην περαιτέρω καταδίκη του Ισραήλ και δεν ανταποκρίνονταν στην πραγματικότητα.¹⁹⁷

Η επίβλεψη της Σύμβασης της Χάγης και της Σύστασης του 1956, έδωσε στην UNESCO την ευκαιρία να βρίσκεται σε συνεχή ενημέρωση για την κατάσταση που επικρατεί στην Ιερουσαλήμ. Με τις αποφάσεις της, κατηγόρησε επανειλημμένα το Ισραήλ ότι παραβιάζει τους στόχους του οργανισμού, όπως αυτοί ορίζονται στο Καταστατικό του και ζητούσε από αυτό να απέχει από τις αρχαιολογικές ανασκαφές που είχαν ως αποτέλεσμα την αλλαγή του πολιτιστικού και ιστορικού χαρακτήρα της πόλης. Στην απόφαση για την Ιερουσαλήμ που έλαβε η Γενική Συνέλευση της UNESCO στις 20 Νοεμβρίου του 1974, επεσήμανε την αποτυχία του Ισραήλ να

¹⁹⁵ Ο.π. Gradstein, Linda (2013)

¹⁹⁶ Ο. π. 'Constant Competition' (2014)

¹⁹⁷ Breger, Marshall J. & Idinopoulos, Thomas A. (1998), σελ. 21-22

συμμορφωθεί με τις προηγούμενες αποφάσεις της και υπογραμμίζει την ανάγκη για μια πιο έντονη παρουσία της UNESCO στην περιοχή.¹⁹⁸

Από το συνολικό έργο της UNESCO όσον αφορά την Ιερουσαλήμ και τους Αγίους Τόπους, αυτό που έχει μεγάλη σημασία είναι η ένταξη της Παλιάς Πόλης στη λίστα των Μνημείων Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς και αργότερα στη λίστα των μνημείων που βρίσκονται σε κίνδυνο. Η κίνηση αυτή αποτελεί ένα ακόμα βήμα προς την αναγνώριση της σημασίας που έχει ο τόπος αυτός για ολόκληρη την ανθρωπότητα και την ανάγκη λήψης μέτρων από τη διεθνή κοινότητα.

2.4.3.1. Η Παλιά Πόλη ως Μνημείο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Οι καταστροφές που είχαν συντελεστεί στα ιερά των τριών θρησκειών μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα, έκαναν επιτακτική την ανάγκη για τη λήψη περισσότερων μέτρων. Αυτή που πήρε την πρωτοβουλία και έκρουσε τον κώδωνα του κινδύνου στην UNESCO ήταν η Ιορδανία, η οποία το 1980 πρότεινε στον Οργανισμό να εντάξει την Παλιά Πόλη της Ιερουσαλήμ και τα Τείχη της στη Λίστα με τα Μνημεία Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Η UNESCO έλαβε υπ' όψιν της τις ανησυχίες που εκφράστηκαν και η αρμόδια επιτροπή, αναλογιζόμενη «τις παγκόσμιες αξίες που αντιπροσωπεύει η Παλιά Πόλη από θρησκευτική, ιστορική, αρχιτεκτονική και καλλιτεχνική άποψη», δέχτηκε να εξετάσει την πρόταση του Χασεμιτικού Βασιλείου της Ιορδανίας.¹⁹⁹

Η πρόταση της Ιορδανίας ήταν απόρροια μιας προσπάθειας που είχε ξεκινήσει από το 1967 και στόχευε στην ενδυνάμωση του ρόλου της UNESCO στην περιοχή. Η πρόταση της είχε επίσης τη στήριξη του Διεθνούς Συμβουλίου Μνημείων και Τοποθεσιών (ICOMOS), το οποίο είχε προτείνει να ενταχθούν στη Λίστα, πέρα από την Παλιά Πόλη και μνημεία που βρίσκονται έξω από τα τείχη αυτής, όπως το Όρος

¹⁹⁸ 44. General Conference of UNESCO Resolution on Protection of Cultural Property in Jerusalem, (20 November 1974), Israeli Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mfa.gov.il/mfa/foreignpolicy/mfadocuments/yearbook2/pages/44%20general%20conference%20of%20unesco%20resolution%20on%20prot.aspx>, τελευταία πρόσβαση 12/09/2014

¹⁹⁹ Consideration of Item 4 of the agenda: Nominations to the World Heritage List (the Old City of Jerusalem and its Walls), Committee Decisions, CONF 016 V.16, 29/09/1980, <http://whc.unesco.org/en/decisions/5208>, τελευταία πρόσβαση 21/06/2014

των Ελαιών, την Κολυμβήθρα του Σιλοάν, τον Τάφο του Δαβίδ, το σπίτι του Καϊάφα κ. ά..²⁰⁰

Η υποψηφιότητα της Παλιάς Πόλης εξετάστηκε στις 30 Σεπτεμβρίου του 1981 από την αρμόδια επιτροπή. Στη συζήτηση θέλησε να συμμετάσχει και το Ισραήλ με αντιπρόσωπο, κάτι που υποστήριζαν και οι ΗΠΑ, βασιζόμενοι στο γεγονός ότι το Ισραήλ ασκεί τη διοίκηση και τον de facto έλεγχο στην περιοχή. Ο πρόεδρος της επιτροπής όμως, αρνήθηκε την πρόταση για συμμετοχή του Ισραήλ, αιτιολογώντας την απόφασή του με το γεγονός ότι το Ισραήλ δεν αποτελεί μέλος της Σύμβασης για την Παγκόσμια Κληρονομιά. Από την πλευρά της, η Ιορδανία ζήτησε να εξεταστεί η υποψηφιότητα στα πλαίσια της μοναδικής αξίας που έχει η Ιερουσαλήμ και υποστήριξε ότι η πρόταση αυτή έγινε στα πλαίσια της αρμοδιότητάς της ως κράτος-μέλος της Σύμβασης, χωρίς να έχει πολιτικές αξιώσεις.

Γενικά, τα κράτη ήταν υπέρ της ανακήρυξης της Παλιάς Πόλης σε Μνημείο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Οι μόνες επιφυλάξεις που προήλθαν από κάποια κράτη αφορούσαν το κατά πόσο η Ιορδανία είχε νόμιμο δικαίωμα να προτείνει την υποψηφιότητα της Παλιάς Πόλης. Σ' αυτές τις ανησυχίες, η Επιτροπή καθυσάχασε τα κράτη, εξηγώντας ότι το άρθρο 11(3) της Σύμβασης προβλέπει ότι σε περίπτωση που ένα μνημείο βρίσκεται σε έδαφος που διεκδικείται από περισσότερα από ένα κράτη, η ένταξη του μνημείου στη Λίστα δεν θα προκαταλάβει τα δικαιώματα των μερών. Πάραυτα, τα κράτη επέμεναν ώστε να μην υπάρξει καμία αναγνώριση, σιωπηρή ή σαφής, της κυριαρχίας κανενός κράτους, που να μπορεί να συσχετιστεί με την εγγραφή του μνημείου στη Λίστα. Το θέμα αυτό αποτέλεσε την αιτία που η Ελβετία απείχε από την ψηφοφορία. Στη δήλωσή που έκανε, εξήγησε ότι ο λόγος της αποχής της ήταν η πεποίθησή της ότι η Ιερουσαλήμ δεν ανήκει ούτε στην Ιορδανία ούτε στο Ισραήλ, αλλά αποτελεί *corpus separatum*, όπως προβλεπόταν από την απόφαση 181(II) της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών και δε συμφωνεί με την Επιτροπή που δεν λαμβάνει υπόψη της τις νομικές συνέπειες του ζητήματος.

Τελικά, η Επιτροπή έκρινε ότι η εγγραφή της Παλιάς Πόλης στη Λίστα δεν θα είχε καμία συνέπεια στο νομικό καθεστώς της Ιερουσαλήμ και αποφάσισε να τη συμπεριλάβει στα Μνημεία Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς, χωρίς ωστόσο να την τοποθετήσει κάτω από κάποιο κράτος. Λαμβάνοντας υπόψη της τις ανησυχίες των κρατών που έλαβαν μέρος στη συζήτηση, σχετικά με την αναγνώριση της κυριαρχίας,

²⁰⁰ Advisory Body Evaluation, April 1981, http://whc.unesco.org/archive/advisory_body_evaluation/148.pdf, τελευταία πρόσβαση 21/06/2014

η Επιτροπή αποφάσισε να φαίνεται στη Λίστα ότι η Παλιά Πόλη βρίσκεται στο έδαφος της Ιερουσαλήμ και όχι κάποιου κράτους.²⁰¹

Η Επιτροπή όμως δεν περιορίστηκε σε αυτό, αλλά ενέταξε την Παλιά Πόλη και στη λίστα των Μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς που βρίσκονται σε κίνδυνο. Η πρόταση ήρθε και πάλι από την Ιορδανία, δύο χρόνια μετά την απόφαση ένταξης στη λίστα Παγκόσμιας Κληρονομιάς. Και αυτή τη φορά, η Ιορδανία είχε την υποστήριξη του ICOMOS, το οποίο ενθάρρυνε την πρόταση αυτή λόγω «της σοβαρής καταστροφής που έχει προκληθεί από την ταχύτατη αστικοποίηση» και της έλλειψης δυνατότητας αποστολής ειδικών για την εξέταση των απειλών. Επίσης, το ICOMOS στήριξε την άποψή του στο γεγονός ότι Παλιά Πόλη πληροί τα κριτήρια του ‘διαπιστωμένου κινδύνου’ και του ‘ενδεχόμενου κινδύνου’, όπου ‘διαπιστωμένος κίνδυνος’ υφίσταται όταν υπάρχει απώλεια ιστορικής αυθεντικότητας ή πολιτιστικής σημασίας, ενώ ‘ενδεχόμενος κίνδυνος’ όταν υπάρχει είτε τροποποίηση του νομικού καθεστώτος με επιπτώσεις στην προστασία των πολιτιστικών αγαθών, είτε έλλειψη πολιτικής διαφύλαξης, είτε απειλητικές επιπτώσεις της πολεοδομίας.

Οι ενστάσεις από τα κράτη δεν έλειψαν ούτε αυτή τη φορά. Οι ΗΠΑ ενίσταντο διότι η Ιορδανία δεν είχε δικαιοδοσία στην Ιερουσαλήμ και η ιδιοκτησία που τίθεται ως υποψήφια πρέπει να βρίσκεται στο έδαφος του κράτους που την προτείνει. Η Επιτροπή ωστόσο, είχε επιλύσει αυτό το ζήτημα στην προηγούμενη συνεδρίαση. Εξάλλου, τα κράτη δεν συμμερίζονταν την άποψη των ΗΠΑ, αλλά υποστήριζαν ότι οποιαδήποτε απειλή έχει επίπτωση στην αυθεντικότητα και τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της πόλης. Έτσι, η Επιτροπή, το Δεκέμβριο του 1982, ενέταξε την Παλιά Πόλη και στη Λίστα των Μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς που βρίσκονται σε κίνδυνο (LWHD).²⁰² Αν και η απόφαση για την ένταξη της Παλιάς Πόλης στη LWHD ελήφθη αρκετά χρόνια πριν, η UNESCO κρίνει, μέσα από τις εκθέσεις της Επιτροπής, ότι ακόμη υφίστανται οι απειλές που την οδήγησαν να λάβει αυτή την απόφαση, επομένως μέχρι και σήμερα η Παλιά Πόλη παραμένει στη λίστα.

Η Επιτροπή κάθε χρόνο συντάσσει εκθέσεις για την κατάσταση που επικρατεί στην Ιερουσαλήμ, οι οποίες βασίζονται στις πληροφορίες που συγκεντρώνονται από το Κέντρο Παγκόσμιας Κληρονομιάς και τις αποστολές των ειδικών. Από το 2007 και μετά, το Ισραήλ άρχισε να στέλνει και τις δικές του Εκθέσεις στο Κέντρο Παγκόσμιας

²⁰¹ Βλ. Report of the 1st Extraordinary Session of the Committee, §7, 9, 13, 15

²⁰² Βλ. Justification for Inscription on the List of World Heritage in Danger, 1982: Report of the 6th session of the Committee, 17/01/1983, [CLT – 82/CH/CONF.015/8]

Κληρονομιάς, σχετικά με τα έργα που διεξήγαγε στην Παλιά Πόλη και γύρω από αυτή. Η Επιτροπή ενθάρρυνε τα ενδιαφερόμενα μέρη να στέλνουν τις Εκθέσεις τους ώστε να συμβάλλουν στη σύσταση της Έκθεσης της Επιτροπής με την παροχή πληροφοριών. Το 2008 απηύθυνε αίτημα πέρα από το Ισραήλ, στην Ιορδανία και την Παλαιστίνη. Το μόνο που κατέθεσε την Έκθεσή του ήταν το Ισραήλ. Η Ιορδανία ξεκίνησε να αποστέλλει Εκθέσεις το 2009. Τα στοιχεία που έφταναν στην Επιτροπή από αυτές τις δύο χώρες ήταν αντιφατικά, με την Ιορδανία από τη μια πλευρά, να καταγγέλει τις ενέργειες του Ισραήλ και από την άλλη το Ισραήλ να προσπαθεί να εξηγήσει το λόγο που προβαίνει στις συγκεκριμένες ενέργειες. Το 2014, πήρε μέρος και η Παλαιστίνη στη διαδικασία και για πρώτη φορά κατατέθηκε, πέρα από την Έκθεση της μόνιμης αντιπροσωπείας του Ισραήλ, κοινή Έκθεση των αντιπροσωπειών της Ιορδανίας και της Παλαιστίνης.

Η Επιτροπή της UNESCO λαμβάνει υπόψη της όλα τα στοιχεία που συγκεντρώνει τόσο από τις Εκθέσεις των κρατών όσο και από ειδικούς απεσταλμένους της και αναλαμβάνει δράσεις για την προστασία της Παλιάς Πόλης. Δύο είναι τα σημαντικότερα έργα που έχει αναλάβει: το Action Plan και τα έργα για την Πύλη Mughrabi. Το Action Plan ξεκίνησε το 2005 και στόχευε στην αποκατάσταση εκκλησιών, συναγωγών, ισλαμικών σχολείων, καθώς και στην εκπαίδευση στις τοπικές τέχνες, πολιτιστικές δραστηριότητες κ. ά.. Το πρόγραμμα αυτό δεν αναφερόταν στο πολιτικό πλαίσιο και δεν λάμβανε υπόψη τα νομικά ζητήματα που προέκυπταν από τον έλεγχο των Αγίων Τόπων. Σκοπός του ήταν να επικεντρωθεί στην διατήρηση της αυθεντικότητας της Ιερουσαλήμ και όχι στην επίλυση των πολιτικών ζητημάτων.²⁰³

Αντίθετα, η δράση στην Πύλη Mughrabi είχε άμεση σχέση με τα ζητήματα ελέγχου των ιερών. Η Πύλη αυτή αποτελεί μία από τις Πύλες ανάβασης στο Όρος του Ναού και αυτή που χρησιμοποιούν κυρίως οι μουσουλμάνοι, διότι βρίσκεται από την πλευρά της μουσουλμανικής συνοικίας. Το 2007, το Ισραήλ ανακοίνωσε ότι θα προέβαινε σε έργα για την αποκατάσταση της Πύλης, η οποία ήταν ετοιμόρροπη, προκαλώντας με αυτό τον τρόπο τις αντιδράσεις των αράβων. Η UNESCO κάλεσε το Ισραήλ να σταματήσει τις εκσκαφές και να υιοθετήσει ένα πιο μετριοπαθές σχέδιο για την αποκατάσταση της Πύλης, που θα έχει τη σύμφωνη γνώμη όλων. Στα πλαίσια αυτά, η UNESCO ανέλαβε δύο δράσεις: από τη μια πλευρά ανέπτυξε έναν μηχανισμό

²⁰³ Dumper, Michael and Larkin, Craig (2012), σελ. 39

επιθεώρησης των δραστηριοτήτων του Ισραήλ και από την άλλη έπαιξε μεσολαβητικό ρόλο μεταξύ των μερών για την εύρεση κάποιας λύσης.²⁰⁴

Πέρα από αυτά τα δύο μεγάλα έργα, η UNESCO ανέλαβε και άλλα μικρότερα στην Παλιά Πόλη, εύρισκε όμως συνεχώς εμπόδια από την πλευρά του Ισραήλ και δεν μπορούσε να αναπτύξει πλήρως ενεργό ρόλο στην περιοχή. Το Ισραήλ από την αρχή είχε αντιδράσει ως προς την ένταξη της Παλιάς Πόλης στη λίστα με τα Μνημεία Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Δεν αναγνώριζε την πρωτοβουλία της Ιορδανίας να προτείνει στην UNESCO την υποψηφιότητα της Παλιάς Πόλης, διότι πιστεύει ότι η προστασία της Παλιάς Πόλης είναι αποκλειστικά δική του ευθύνη, όπως προκύπτει και μέσα από το νόμο περί Προστασίας των Αγίων Τόπων που είχε θεσπίσει το 1967. Σύμφωνα με τους Dumper και Larkin, το Ισραήλ φοβάται να επιτρέψει στην UNESCO να έχει έναν πιο ενεργό ρόλο στην περιοχή, γιατί κάτι τέτοιο θα σήμαινε ότι η ήδη αμφισβητούμενη δικαιοδοσία του πάνω στην πόλη θα έχανε κάθε αξία.²⁰⁵ Επιπλέον, πρόβλημα αποτελούσε και το γεγονός ότι για αρκετά χρόνια το Ισραήλ δεν ήταν μέλος της Σύμβασης για την Προστασία της Παγκόσμιας Κληρονομιάς. Το 1999 υπέγραψε τη Σύμβαση, χωρίς όμως να την επικυρώσει.

Οι σχέσεις Ισραήλ και UNESCO δεν είχαν ξεκινήσει με τις καλύτερες προϋποθέσεις, όμως, από το 1970 και μετά, χάρη στις διαμεσολαβητικές ικανότητες του Ειδικού Αντιπροσώπου του Γενικού Διευθυντή της UNESCO Raymond Lemaire, το Ισραήλ συμμετείχε περισσότερο στη διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς της Παλιάς Πόλης, επιτρέποντας παράλληλα στον οργανισμό να έχει έναν ενεργότερο ρόλο στην περιοχή.²⁰⁶ Ωστόσο, μέχρι και σήμερα, η UNESCO συνεχίζει να συναντά εμπόδια στο έδαφος του Ισραήλ, λόγω της απροθυμίας του τελευταίου να δεχτεί οποιαδήποτε ενέργεια που θα υπονόμει τα σχέδιά του για μια εβραϊκή Ιερουσαλήμ.²⁰⁷ Κατά συνέπεια, ο οργανισμός εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη βούληση του Ισραήλ, γεγονός που έχει αρνητικές επιπτώσεις στην εκπλήρωση του έργου του.

²⁰⁴ Βλ. Report of the Technical Mission to the Old City of Jerusalem (27 February – 2 March 2007), http://www.unesco.org/bpi/pdf/jerusalem_report_en.pdf, τελευταία πρόσβαση 11/09/2014

²⁰⁵ Dumper, Michael and Larkin, Craig (2012), σελ. 32

²⁰⁶ Βλ. Synoptic Report on Developments in the Safeguarding of the Monumental Heritage of Jerusalem from 1971 to 1987, 127th Session of the Executive Board of UNESCO (1987), 24C/15, <http://unispal.un.org/unispal.nsf/eed216406b50bf6485256ce10072f637/bf2aa72ea4fd8fec852563df005f420d?OpenDocument>, τελευταία πρόσβαση 11/09/2014

²⁰⁷ Dumper, Michael and Larkin, Craig (2012), σελ. 51

2.5. Προς ένα διεθνές καθεστώς προστασίας υπό το φως της αρχής της Κοινής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας;

Τα θέματα που προκύπτουν σχετικά με την προστασία των Αγίων Τόπων και την ελεύθερη πρόσβαση σε αυτούς, γεννούν το ερώτημα του κατά πόσο το νομικό καθεστώς που έχει διαμορφωθεί σήμερα στην Ιερουσαλήμ μπορεί να εξασφαλίσει τα βασικά χαρακτηριστικά που κάνουν την πόλη αυτή ιδιαίτερη. Από τη μια πλευρά τα συμφέροντα των Εκκλησιών και των θρησκευτικών κοινοτήτων, οι οποίες δεν διαπραγματεύονται τα δικαιώματα ελέγχου που τους έχει παραχωρήσει το status quo, και από την άλλη το αβέβαιο νομικό καθεστώς που έχει διαμορφωθεί μετά την κατάληψη της Ιερουσαλήμ από το Ισραήλ, κάνουν επιτακτική την ανάγκη για την εξεύρεση ενός σχεδίου που θα εγγυάται τη διατήρηση των Αγίων Τόπων και θρησκευτικών δικαιωμάτων.

Η θρησκευτική διαμάχη για τους Αγίους Τόπους ξεκίνησε πολλά χρόνια πριν, η κατάσταση όμως περιπλέχθηκε ακόμα περισσότερο μετά το 1967 όταν η Ιερουσαλήμ τέθηκε υπό τον έλεγχο του Ισραήλ. Οι διάφοροι λαοί που κατέκτησαν την Ιερουσαλήμ, προσπάθησαν να επιβάλλουν την κυριαρχία τους στους Αγίους Τόπους, οι εβραίοι όμως δεν ήταν ένας τυχαίος λαός, είχαν και αυτοί δικαιώματα στους Αγίους Τόπους, όπως είχαν οι χριστιανοί και οι μουσουλμάνοι. Η πολιτική υπεροχή μιας κοινότητας δημιούργησε ανησυχίες στις υπόλοιπες, οι οποίες φοβόντουσαν ότι με αυτόν τον τρόπο διακυβεύονται τα δικαιώματά τους. Επιπλέον, το 1967 οι συνθήκες ήταν διαφορετικές διότι υπήρχε ένα status quo που έπρεπε να διατηρηθεί και μία απόφαση των Ηνωμένων Εθνών, η οποία είχε παραβιαστεί και η οποία προέβλεπε ένα διεθνές καθεστώς.

Το Ισραήλ δεν είναι ο νόμιμος κυρίαρχος της Ιερουσαλήμ, αλλά πολύ πιθανόν να μην υπήρχε όλη αυτή η συζήτηση γύρω από τους Αγίους Τόπους, αν το Ισραήλ είχε καταφέρει να διασφαλίσει όσα είχε εγγυηθεί. Η διαμάχη όμως μεταξύ ισραηλινών και παλαιστινίων για το έδαφος της Ιερουσαλήμ είναι πάντα παρούσα και επηρεάζει την πολιτική του Ισραήλ στο συγκεκριμένο τόπο. Και οι δύο διεκδικούν κυριαρχικά δικαιώματα, με αποτέλεσμα οι Άγιοι Τόποι να πέφτουν θύματα των πολιτικών σκοπιμοτήτων τους.

Οι Άγιοι Τόποι είναι το σήμα κατατεθέν της Ιερουσαλήμ, ενώ αποτελούν και σύμβολο της πολιτιστικής και θρησκευτικής ταυτότητας τόσο των εβραίων όσο και των χριστιανών και των μουσουλμάνων, και αυτό τους καθιστά κοινή κληρονομιά

όλων των πιστών που θεωρούν το έδαφός αυτό ιερό. Όπως όμως επισημαίνει και η Janet Blake, η πολιτιστική κληρονομιά είναι ένα «δίκωπο μαχαίρι», διότι όπως μπορεί να αποτελέσει το μέσο έκφρασης της πολιτιστικής ταυτότητας μιας ομάδας άλλο τόσο μπορεί και να μετατραπεί σε έναν επιθετικό ισχυρισμό της ταυτότητας της, ο οποίος μπορεί να καταλήξει σε μια ένοπλη σύρραξη, στην οποία τα πολιτιστικά μνημεία χρησιμοποιούνται ως όπλο.²⁰⁸

Επομένως, είναι απαραίτητη η εγκαθίδρυση ενός καθεστώτος, το οποίο θα μπορεί να εγγυάται την ασφάλεια των Αγίων Τόπων. Συζήτηση υπάρχει σχετικά με το αν η λύση που πρέπει να βρεθεί θα πρέπει να υποστηρίζει την εγκαθίδρυση ενός προσωρινού ή μόνιμου καθεστώτος. Απ' ό,τι έχουν δείξει τα μέχρι τώρα δεδομένα, όσο υπάρχουν άραβες και εβραίοι στο έδαφος της Ιερουσαλήμ και της Παλαιστίνης, η διαμάχη μεταξύ τους δεν θα σταματήσει και κάθε φορά που η κάθε ομάδα θα είναι δυνατή θα προσπαθεί να επιβάλλει την κυριαρχία της στην Ιερουσαλήμ. Δεν είναι τυχαίο ότι όταν ελήφθη από τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ η απόφαση 181, τα αραβικά κράτη που θεώρησαν ότι θα μπορούσαν να διεκδικήσουν μια καλύτερη μοίρα για τους Παλαιστίνιους, από αυτή που προέβλεπε η απόφαση, εναντιώθηκαν και στη διαίρεση της Παλαιστίνης και στη διεθνοποίηση της Ιερουσαλήμ. Στη συνέχεια όμως, όταν το Ισραήλ κατέλαβε το δυτικό τμήμα της πόλης, τα αραβικά κράτη έχοντας αντιληφθεί ότι η ενέργεια αυτή έρχονταν σε αντίθεση με τα συμφέροντά τους, υπερψήφισαν τις αποφάσεις του ΟΗΕ, ενώ το Ισραήλ από τη μεριά του δεχόταν τη διεθνοποίηση μόνο για το ανατολικό τμήμα, που δεν βρισκόταν τότε υπό τον έλεγχό του, κρατώντας αδιάλλακτη στάση για το δικαίωμα κυριαρχίας του στη δυτική Ιερουσαλήμ.

Το συμπέρασμα στο οποίο μας οδηγεί αυτή η κατάσταση είναι ότι, ένα προσωρινό καθεστώς, ναί μεν θα μπορούσε να πείσει πιο εύκολα τα κράτη να το αποδεχτούν λόγω της βραχυπρόθεσμης διάρκειας του, αλλά από την άλλη πλευρά δεν θα μπορούσε να λύσει ουσιαστικά το ζήτημα και αυτό γιατί, ακόμα κι αν η Ιερουσαλήμ τεθεί υπό τη νόμιμη κυριαρχία ενός από τα δύο αυτά κράτη, κανείς δεν μπορεί να είναι σίγουρος ότι το κράτος αυτό θα εγγυηθεί την ελεύθερη πρόσβαση και προστασία των Αγίων Τόπων. Όσο συνυπάρχουν στη Μέση Ανατολή εβραίοι και

²⁰⁸ Blake, Janet (2000), 'On Defining the Cultural Heritage', *The International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 49, No. 1 (Jan.), pp. 61-85 Cambridge University Press, <http://www.jstor.org/stable/761578>, τελευταία πρόσβαση 07/07/2014, σελ. 84

άραβες, οι μεν θα βλέπουν τους δε ως ενδεχόμενη απειλή, με αποτέλεσμα να υπάρχουν επιπτώσεις και στους Αγίους Τόπους.

Επομένως, το καθεστώς της Ιερουσαλήμ θα πρέπει να δίνει κάποιες εγγυήσεις για τους Αγίους Τόπους. Διάφορες ιδέες έχουν ειπωθεί στο παρελθόν σχετικά με το μελλοντικό καθεστώς της Ιερουσαλήμ. Οι Breger και Idinopoulos παραθέτουν τρεις απόψεις για μια ενδεχόμενη λύση. Σύμφωνα με την πρώτη άποψη, ο έλεγχος των Αγίων Τόπων θα μπορούσε να ανατεθεί σε μια διαθρησκευτική επιτροπή, όπως εκείνη που προέβλεπε το άρθρο 14 της Εντολής.²⁰⁹ Η συμμετοχή των θρησκευτικών ηγετών στην εξεύρεση μιας λύσης είναι λογικό επακόλουθο από τη στιγμή που οι θρησκευτικές κοινότητες παίζουν σημαντικό ρόλο στον έλεγχο των Αγίων Τόπων. Μία άλλη άποψη, την οποία οι συγγραφείς ονομάζουν ‘λειτουργική διεθνοποίηση’, υποστήριζε να μοιραστεί ο έλεγχος των Αγίων Τόπων στις θρησκευτικές κοινότητες, χωρίς όμως να τεθεί υπό διεθνή κυριαρχία. Αυτό που πρότειναν ουσιαστικά ήταν η εγκαθίδρυση ενός ειδικού καθεστώτος, όπως έχει εφαρμοστεί τόσες φορές σε ανάλογες περιπτώσεις, π.χ. στο Άγιο Όρος, όπου μολονότι είναι αυτόνομο, η κυριαρχία ανήκει στην Ελλάδα.²¹⁰

Η άμεση εμπλοκή της θρησκείας στο ζήτημα αυτό ενθάρρυνε αρκετές συναντήσεις σχετικά με τους Αγίους Τόπους της Ιερουσαλήμ. Η πιο πρόσφατη απόπειρα των θρησκευτικών ηγετών να αναζητήσουν κάποια λύση σχετικά με το ζήτημα των Αγίων Τόπων ήταν το 2009 όταν θρησκευτικοί ηγέτες, αλλά και κυβερνητικοί εκπρόσωποι, ακαδημαϊκοί και δημοσιογράφοι συναντήθηκαν με στόχο την υιοθέτηση ενός κώδικα δεοντολογίας που θα εγγυούνταν τη διαφύλαξη των ιερών τόπων και τη θρησκευτική ελευθερία. Η συνδιάσκεψη που έλαβε χώρα στην Ιερουσαλήμ ήταν αποτέλεσμα της εργασίας τεσσάρων μη κυβερνητικών οργανώσεων (Search for Common Ground, the Oslo Center for Peace and Human Rights, One World in Dialogue, Religions for Peace) και διήρκησε από το 2009 μέχρι το 2011.²¹¹ Χρηματοδοτήθηκε από το Search for Common Ground και το Konrad-Adenauer-Stiftung, ένα ίδρυμα που συνεργάζεται με το γερμανικό κόμμα της Χριστιανοδημοκρατικής Ένωσης, και φιλοξενήθηκε από το Υπουργείο Εξωτερικών

²⁰⁹ Breger, Marshall J. & Idinopoulos, Thomas A. (1998), σελ. 61

²¹⁰ Ibid, σελ. 62-64

²¹¹ Universal Code of Conduct on Holy Sites (2011), <http://www.oslocenter.no/wp-content/uploads/2012/03/CodeOct13Final.pdf>, τελευταία πρόσβαση 06/06/2014

του Ισραήλ. Αν και το θετικό της συνάντησης αυτής ήταν η πρόθεση να συζητήσουν, το κείμενο στο οποίο κατέληξαν δεν ήταν νομικά δεσμευτικό.²¹²

Πέρα όμως από το σημαντικό ρόλο των θρησκευτικών κοινοτήτων, η τρίτη άποψη που παραθέτουν οι Breger και Idinopoulos, υπογραμμίζει τη σημασία των διεθνών εγγυήσεων που προσφέρουν τόσο η UNESCO, όσο και οι Συμβάσεις της Χάγης, ως μια λύση που θα ικανοποιούσε τόσο την επιθυμία του Ισραήλ για κυριαρχία όσο και την ανάγκη των θρησκευτικών κοινοτήτων για διεθνή παρέμβαση.²¹³ Η λύση που θα μπορούσε να βρεθεί, θα έπρεπε ίσως να τα συνδυάζει όλα. Δεν θα μπορούσε να παραβλέψει κανείς ούτε τη σημασία του θρησκευτικού στοιχείου, ούτε του ρόλου της διεθνούς κοινότητας. Εξάλλου η UNESCO, με την ένταξη της Παλιάς Πόλης στη λίστα των Μνημείων Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς άνοιξε ένα νέο ρόλο για τη διεθνή κοινότητα. Οι Άγιοι Τόποι της Ιερουσαλήμ δεν αποτελούν πολιτιστικό μνημείο μόνο των λαών της Μέσης Ανατολής, αλλά και όλου του κόσμου. Δεν θα μπορούσε όμως κανείς να στηριχτεί μόνο στις εγγυήσεις που παρέχει η UNESCO, λόγω της αδυναμίας που εμφανίζει πολλές φορές ο οργανισμός στην εκπλήρωση του έργου του, όπως αναφέρθηκε πιο πάνω.²¹⁴

Λίγα χρόνια πριν, μια ομάδα διεθνολόγων και μελών των θρησκευτικών κοινοτήτων έκανε μια προσπάθεια να τεθούν οι Άγιοι Τόποι υπό την προστασία των Ηνωμένων Εθνών. Σύμφωνα με τον κ. Περράκη,²¹⁵ καθηγητή Διεθνούς Δικαίου στο Πάντειο Πανεπιστήμιο και από τους πρωτοπόρους της ομάδας που είχε συσταθεί, στόχος τους ήταν να εγκαθιδρυθεί ένα ειδικό καθεστώς προστασίας των Αγίων Τόπων υπό το φως της αρχής της Κοινής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας (ΚΚΑ), το οποίο θα επιβλέπονταν από το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών. Αναγνωρίζοντας τη μεγάλη σημασία που έχουν Άγιοι Τόποι, αποσκοπούσαν στο να καταφέρουν να διασφαλίσουν την προστασία των ιερών τόπων και του δικαιώματος της θρησκευτικής ελευθερίας, χωρίς όμως να θίξουν ζητήματα κυριαρχίας. Αυτή την ευκαιρία τους έδινε το καθεστώς της ΚΚΑ, το οποίο θεσπίστηκε με την απόφαση 2749(XXV) της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ. Βέβαια, οι προσπάθειες της ομάδας αυτής δεν αφορούσαν μόνο τους Αγίους Τόπους της Ιερουσαλήμ, αλλά οποιοδήποτε

²¹² Ο. π. Ganot, Steve (2013)

²¹³ Breger, Marshall J. & Idinopoulos, Thomas A. (1998), σελ. 66

²¹⁴ Βλ. ενότητα 2.4.3.1.

²¹⁵ Συνέντευξη με τον καθηγητή Στέλιο Περράκη, 26-05-2014

χώρο στην ευρύτερη περιοχή του Ισραήλ που ήταν ιερός για τους πιστούς των τριών θρησκειών.

Αφετηρία της προσπάθειας αυτής αποτέλεσε η Διακήρυξη της La Laguna του 2003, η οποία υιοθετήθηκε στα πλαίσια του 8^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου της UNESCO και η οποία υπογράμμιζε τους κινδύνους που υφίστανται σήμερα για τη φυσική και πολιτιστική κληρονομιά, όχι μόνο λόγω των φυσικών καταστροφών, αλλά και λόγω της έλλειψης επαρκούς πολιτικής για τη διατήρησή τους και παρακινούσε τα πανεπιστήμια ιδιαίτερα, να προωθήσουν την έρευνα και τις πανεπιστημιακές εκδόσεις με σκοπό να επιστήσουν την προσοχή των κρατών στις διακηρύξεις που έχουν υπογράψει.²¹⁶ Οι εργασίες της ομάδας κατέληξαν σε ένα κείμενο, το οποίο όμως δεν κατάφερε να εφαρμοστεί, λόγω των αντίξοων πολιτικών συνθηκών που υφίστανται στην Ιερουσαλήμ, εξαιτίας της διαμάχης μεταξύ ισραηλινών και Παλαιστινίων.

Η ιδέα της ΚΚΑ δεν είναι όμως κάτι εντελώς καινούριο για τους Αγίους Τόπους, αλλά διατρέχει το ζήτημα αυτό αρκετά χρόνια τώρα. Ήδη από την περίοδο του Συστήματος Εντολών, οι Άγιοι Τόποι αντιμετωπίζονταν ως μνημεία παγκόσμιου βεληνεκούς, η σημασία των οποίων αντανακλάται στις παραδόσεις και τις θρησκείες πολλών λαών. Όταν οι Βρετανοί ανέλαβαν τη διοίκηση της Παλαιστίνης, αποφάσισαν να επεκτείνουν την πολιτική προστασίας των Αγίων Τόπων πέραν εκείνων της Χριστιανισμής, που προστατεύονταν από το οθωμανικό status quo. Για το λόγο αυτό διεύρυναν την έννοια, ορίζοντας ως Αγίους Τόπους όλα εκείνα τα θρησκευτικά κτίρια και μνημεία στα οποία «αποδίδεται, λόγω σχεδόν καθολικής παράδοσης, ο σεβασμός όλης της ανθρωπότητας».²¹⁷ Βλέπουμε λοιπόν, ότι η Δύση αναγνώριζε τους Αγίους Τόπους ως ένα σημαντικό κομμάτι της ανθρωπότητας, στο οποίο πρέπει να αποδίδεται σεβασμός.

Μια ανάλογη άποψη όμως, συμμερίζονταν και οι εβραίοι την περίοδο εκείνη. Στην Επιτροπή που είχε συσταθεί από τη Βρετανική κυβέρνηση με σκοπό την εξέταση των ζητημάτων που αφορούσαν το Δυτικό τείχος ή Τείχος των Δακρύων, οι δύο πλευρές, παλαιστίνιοι και εβραίοι, είχαν την ευκαιρία να εκφράσουν τις απόψεις τους σχετικά με τη συγκεκριμένη πλευρά του Haram-esh-Sharif. Όταν ήρθε η σειρά των εβραίων, ο συνήγορός τους ισχυρίστηκε ότι οι εβραίοι ζητούν μόνο την ελεύθερη

²¹⁶ Declaration of La Laguna (2003), 8th International Forum UNESCO Seminar, 'World Natural Heritage: Natural Sites, Development, Sustainability and Ethics', November 24-29, University of La Laguna-Tenerife, file:///C:/Users/user/Downloads/2003LaLaguna_eng.pdf, τελευταία πρόσβαση 17/08/2014

²¹⁷ Eordegian, Marlen (2003), σελ. 310

άσκηση των θρησκευτικών δικαιωμάτων τους και δεν έχουν καμία αξίωση για δικαίωμα ιδιοκτησίας σχετικά με το Δυτικό Τείχος. Υποστήριξε μάλιστα τη θέση του, λέγοντας ότι το Δυτικό Τείχος δεν αποτελεί ιδιοκτησία με τη συνήθη έννοια του όρου, αλλά εμπίπτει στην κατηγορία του *res divinum* ή *res extra commercium*.

Προς επίρρωση της θέσης του, αναφέρθηκε σε μια δήλωση του σείχη Hafez ο οποίος αναφερόμενος στα Waqf²¹⁸, είχε ισχυριστεί ότι η ιδιοκτησία αυτή ανήκει είτε στο Θεό είτε σε κανέναν.²¹⁹ Το επιχείρημα αυτό ενδυναμώνει τη θέση του *res divinum* και του θρησκευτικού χαρακτήρα του Τείχους, ωστόσο ο χαρακτηρισμός *res extra commercium* δίνει μια άλλη διάσταση στο Τείχος, που θα μπορούσε να επεκταθεί και στους υπόλοιπους Αγίους Τόπους της Ιερουσαλήμ. Ο όρος *res extra commercium* είναι όρος του ρωμαϊκού δικαίου, χωρίς κάποια σημαντική νομική διάκριση. Χρησιμοποιούνταν για το βυθό της θάλασσας και το διάστημα και δήλωνε ότι στους χώρους αυτούς κανένα κράτος δεν μπορεί να επιβάλλει την εθνική του κυριαρχία, αλλά ο καθένας είναι ελεύθερος να τους εξερευνήσει.²²⁰ Το αξιοσημείωτο είναι ότι, σύμφωνα με την έρευνα που έκανε ο Kemal Baslar, οι διεθνολόγοι καταλήγουν ότι ο όρος *res extra commercium* μαζί με εκείνους των *res communis omnium* και *res communis humanitatis* αποτελούν τους προάγγελους της ΚΚΑ.²²¹ Επομένως, ήδη από την εποχή εκείνη αναγνωρίζονται στο Δυτικό Τείχος κάποια από τα χαρακτηριστικά που προσδίδει η έννοια της ΚΚΑ και κατά συνέπεια θα μπορούσε να βασιστεί σε αυτό η εγκαθίδρυση σε όλους τους Αγίους Τόπους της Ιερουσαλήμ, ως μνημεία αντίστοιχης σημασίας και αξίας με αυτής του Δυτικού Τείχους, ενός καθεστώτος που θα εγγυάται τις ελευθερίες που πρεσβεύει η έννοια αυτή.

Φυσικά, η μετέπειτα αναγνώριση της Παλιάς Πόλης ως κομμάτι της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO συνιστούσε ένα βήμα προς την κατεύθυνση αυτή. Η ένταξη στη λίστα των Μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς καθιστά την Παλιά Πόλη μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς και άλλων λαών πέραν αυτών της Μέσης Ανατολής. Το Εκτελεστικό Συμβούλιο της UNESCO μάλιστα, υπογραμμίζει ότι, το έργο του οργανισμού για την προστασία της Παγκόσμιας Κληρονομιάς γίνεται προς όφελος της ανθρωπότητας και των μελλοντικών γενεών

²¹⁸ Βλ. υποσημείωση 138

²¹⁹ A/7057 (23/02/1968), σελ. 14

²²⁰ Baslar, Kemal (1998), *The Concept of Common Heritage of Mankind in International Law*, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, Netherlands, σελ. 41-42

²²¹ Ibid, σελ. 40

της, που αποτελεί και την ουσία της έννοιας της ΚΚΑ.²²² Ακόμη είναι πολύ συχνό το φαινόμενο, σε αποφάσεις της UNESCO, η Παγκόσμια Πολιτιστική Κληρονομιά να αναφέρεται ως πολιτιστική κληρονομιά της ανθρωπότητας ή κοινή κληρονομιά της ανθρωπότητας, ενώ πολύ σημαντική είναι και η απόφαση της Γενικής Συνέλευσης 31C/46, για τις ενέργειες που συνιστούν έγκλημα κατά της κοινής κληρονομιάς της ανθρωπότητας, η οποία και αναφέρεται στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς που βρίσκεται σε κίνδυνο.²²³ Σε αυτά μπορεί να προστεθεί και η αναγνώριση της σημασίας της Ιερουσαλήμ, εκ μέρους του Γενικού Γραμματέα της UNESCO, στην 162^η συνεδρίαση του Εκτελεστικού Συμβουλίου, ως σύμβολο της κοινής κληρονομιάς της ανθρωπότητας, γεγονός πολύ σημαντικό διότι η αναφορά γίνεται σε ολόκληρη την πόλη και όχι μόνο στην Παλιά Πόλη.²²⁴

Είναι πιθανόν, η έννοια της ΚΚΑ να φαντάζει λίγο απόκοσμη, αν αναλογιστεί κανείς ότι σήμερα χρησιμοποιείται για να καθορίσει το καθεστώς του βυθού των ωκεανών και του διαστήματος. Ωστόσο, η απόφαση 2749(XXV) της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών και η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας εισήγαγαν την έννοια αυτή στο διεθνές δίκαιο, με αποτέλεσμα να αποτελεί ένα διεθνώς αναγνωρισμένο καθεστώς, από τα οφέλη του οποίου μπορεί να ευνοηθούν και άλλες περιπτώσεις. Οι θάλασσες αποτέλεσαν την αφετηρία για το νέο αυτό καθεστώς, χωρίς να περικλείεται στη διακήρυξη της Γενικής Συνέλευσης κάποια διάταξη που να περιορίζει τη χρήση του αποκλειστικά και μόνο σε αυτήν την περίπτωση.

Επομένως, το καθεστώς αυτό μπορεί να προσαρμοστεί, κρατώντας τις βασικές παραμέτρους του, ώστε να διασφαλίσει την προστασία των Αγίων Τόπων και την ελεύθερη άσκηση των θρησκευτικών δικαιωμάτων. Με την απαγόρευση έγερσης οποιασδήποτε αξίωσης ιδιοκτησίας εθνικής ή ιδιωτικής και επιβολής οποιασδήποτε κυριαρχίας, οι Άγιοι Τόποι θα προστατεύονταν από τη διαμάχη των θρησκευτικών κοινοτήτων και τις επιρροές από τις πολιτικές σκοπιμότητες των κρατών. Όλες οι

²²² Jerusalem and the implementation of 34 C/Resolution 47 and 177 EX/Decision 19 and 20 (179 EX/9 and Add.; 179 EX/59), Executive Board, 179th session, Paris, 1-17 April 2008, <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/3F3AAC59F1DFA940852577730067D07B>, τελευταία πρόσβαση 20/08/2014

²²³ Acts constituting a crime against the common heritage of humanity (31 C/46), adopted by the Commission IV, 27 October 2001 for adoption by the General Conference at its 31st session, Item 5.5, <http://whc.unesco.org/archive/2001/whc-01-conf206-8reve.pdf>, τελευταία πρόσβαση 20/08/2014

²²⁴ Jerusalem and the implementation of 161 EX/Decision 3.4.2, 164 EX/Decisions adopted by the Executive Board, Paris 21 June 2002, <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001246/124687e.pdf>, τελευταία πρόσβαση 20/08/2014

ενέργειες σχετικά με την αναστήλωση και ανακαίνιση των ιερών χώρων καθώς και οι αρχαιολογικές ανασκαφές θα διεξάγονταν υπό την επίβλεψη του διεθνούς καθεστώτος που θα εγκαθιδρύονταν, ενώ οι χώροι αυτοί θα ήταν ανοιχτοί σε όλους. Επιπλέον, η εγκαθίδρυση αυτού του καθεστώτος στους Αγίους Τόπους έχει το πλεονέκτημα της εξασφάλισης των εγγυήσεων για τους ιερούς χώρους χωρίς να τίγει ζητήματα εδαφικής κυριαρχίας στο υπόλοιπο τμήμα της Ιερουσαλήμ. Με αυτό τον τρόπο διατηρείται ο ιδιαίτερος χαρακτήρας της πόλης μέσα από την προστασία των ιερών μνημείων και των θρησκευτικών δικαιωμάτων, χωρίς την επέμβαση σε ζητήματα που αφορούν το Ισραήλ και τα αραβικά κράτη.

Πάραυτα, προς το παρόν η ιδέα αυτή δεν έχει ευδοκιμήσει και όποια προσπάθεια έχει γίνει προς αυτή την κατεύθυνση δεν έχει ολοκληρωθεί. Στην Ιερουσαλήμ έχουν εδραιωθεί ορισμένες καταστάσεις τις οποίες είναι δύσκολο να παρακάμψεις. Το status quo έχει καθιερώσει ορισμένα δικαιώματα στα οποία τόσο τα μέλη των θρησκευτικών κοινοτήτων όσο και οι πιστοί δίνουν μεγάλη σημασία. Αυτό, σε συνδυασμό και με την τεταμένη ατμόσφαιρα που έχει προκαλέσει στο έδαφος της Ιερουσαλήμ η παρατεταμένη κατοχή του Ισραήλ, γεννά τη δυσπιστία στους κατοίκους της πόλης, οι οποίοι βλέπουν την οποιαδήποτε παραχώρηση ως καταπάτηση των δικαιωμάτων τους και νίκη της αντίπαλης πλευράς.

Επίλογος

Εξετάζοντας την κατάσταση στην Ιερουσαλήμ, δεν θα μπορούσε κανείς να αρνηθεί τη μεγάλη σημασία που έχει η πόλη αυτή για την ανθρωπότητα. Οι Άγιοι Τόποι δεν αποτελούν μόνο σύμβολο της ιστορίας της, αλλά και των θρησκευτών εκατομμυρίων πιστών που βλέπουν την Ιερουσαλήμ ως έναν πνευματικό προορισμό. Αυτά τα στοιχεία που προσδίδουν όμως, έναν ιδιαίτερο χαρακτήρα στην πόλη, συνιστούν πολλές φορές και αιτία συγκρούσεων τόσο μεταξύ των θρησκευτικών κοινοτήτων, όσο και μεταξύ των κρατών. Δύο είναι οι παράμετροι αυτών των συγκρούσεων: από τη μια πλευρά το θρησκευτικό συναίσθημα, που τροφοδοτείται από τα πάθη που γεννά η θρησκεία και από την άγνοια της μια θρησκευτικής ομάδας για τη σημασία που έχουν τα ιερά για τις υπόλοιπες, και από την άλλη πλευρά τα πολιτικά συμφέροντα των κρατών, που επιχειρούν να εξυπηρετηθούν μέσω της θρησκευτικής εκπροσώπησης.

Ο 20^{ος} αιώνας, με τη συνεχή εδαφική διαμάχη μεταξύ ισραηλινών και παλαιστινίων, έδωσε το έναυσμα για πολλές επιθέσεις που είχαν ως στόχο τα ιερά. Τόσο η Ιορδανία, όσο και το Ισραήλ προκάλεσαν μεγάλες καταστροφές στους Αγίους Τόπους, όταν κατέλαβαν την Ανατολική Ιερουσαλήμ. Επιπλέον, η μακρά περίοδος κατοχής από το Ισραήλ έχει εντείνει ακόμη περισσότερο την κατάσταση. Το Ισραήλ δεν είναι ο νόμιμος κυρίαρχος στην Ιερουσαλήμ και οι ενέργειες στις οποίες προβαίνει, προκειμένου να επεκτείνει την εδαφική του κυριαρχία, έχουν αρνητικές επιπτώσεις στους Αγίους Τόπους. Όλα αυτά τα χρόνια που ασκεί de facto έλεγχο στην Ιερουσαλήμ, το Ισραήλ όχι μόνο δεν κατάφερε να εξασφαλίσει τις εγγυήσεις που είχε υποσχεθεί, αλλά συνεχώς εμφανίζει εμπόδια όσον αφορά την πρόσβαση των πιστών στους θρησκευτικούς χώρους. Η πολιτική που ακολουθεί, σε συνδυασμό και με το γεγονός ότι το Ισραήλ είναι ο προσωρινός κάτοχος της πόλης, καθιστούν επιτακτική την ανάγκη για την εξεύρεση κάποιας λύσης.

Για τον ΟΗΕ και την πλειοψηφία της διεθνούς κοινότητας, η Ιερουσαλήμ αποτελεί διεθνές έδαφος. Η εγκαθίδρυση ενός διεθνούς καθεστώτος θα μπορούσε να εγγυηθεί την προστασία των Αγίων Τόπων και την ελεύθερη πρόσβαση των πιστών σε αυτούς, που αποτελεί και το βασικό ζητούμενο του καθεστώτος της Ιερουσαλήμ, αν αναλογιστεί κανείς την ιστορία της. Ένα ειδικό καθεστώς υπό διεθνή επίβλεψη θα προστάτευε την Ιερουσαλήμ από τις διεκδικήσεις των θρησκευτικών κοινοτήτων και την εδαφική διαμάχη των ισραηλινών και των παλαιστινίων, και θα μείωνε την

πιθανότητα να αποτελέσουν οι Άγιοι Τόποι αντικείμενο πολιτικών σκοπιμοτήτων. Μόνο με την αναγνώριση ίσων δικαιωμάτων προς όλους θα μπορέσει η Ιερουσαλήμ να ανταποκριθεί στον χαρακτηρισμό της ως πόλη-σύμβολο. Εξάλλου, το ζήτημα του καθεστώτος δεν αφορά μόνο τα κράτη της Μέσης Ανατολής, αλλά όλη τη διεθνή κοινότητα, καθώς η ιερότητα της Ιερουσαλήμ απευθύνεται στους πιστούς και των τριών θρησκειών ανεξαρτήτως εθνικότητας. Επομένως, η λύση θα πρέπει να βρεθεί από όλα τα κράτη.

Το ερώτημα που τίθεται όμως είναι, γιατί αφού τα κράτη αναγνωρίζουν ότι η Ιερουσαλήμ κατέχει εξέχουσα θέση, δεν έχει βρεθεί ακόμα κάποια λύση. Οι ιδέες που έχουν εκφραστεί κατά καιρούς είναι πολλές, ωστόσο τα κράτη αδυνατούν να βρουν μια λύση που να τους ικανοποιεί. Από τη μια πλευρά είναι οι θρησκευτικές κοινότητες που αρνούνται να κάνουν οποιαδήποτε υποχώρηση από το status quo που έχει θεσπιστεί, από την άλλη, η άρνηση του Ισραήλ να διαπραγματευτεί οποιοδήποτε θέμα σχετικό με την Ιερουσαλήμ, και τέλος η διεθνής κοινότητα που παρακολουθεί τις εξελίξεις χωρίς να αναλαμβάνει συγκεκριμένη δράση. Μολονότι, υπάρχουν τόσες κατηγορίες κατά του Ισραήλ για την πολιτική που ακολουθεί στο έδαφος της Ιερουσαλήμ, η διεθνής κοινότητα παραμένει αδρανής. Δεν μπορεί το Ισραήλ να προβαίνει σε ενέργειες, όπως οι εποικισμοί, που θεωρούνται εγκλήματα πολέμου, και η διεθνής κοινότητα να μένει αμέτοχη.

Οι παραπάνω τρεις παράγοντες είναι που καθιστούν δύσκολη προς το παρόν την εφαρμογή ενός καθεστώτος που να βασίζεται στην ΚΚΑ. Ωστόσο, από τη στιγμή που τα κράτη έχουν έναν κοινό στόχο, που είναι η εξασφάλιση της ελεύθερης πρόσβασης στους Αγίους Τόπους και η προστασία των ιερών, υπάρχει η δυνατότητα ανάληψης ενεργούς δράσης. Το διεθνές δίκαιο σήμερα μπορεί να προσφέρει τα απαραίτητα μέσα για την εξεύρεση κάποιας λύσης, αρκεί όλα τα κράτη, συμπεριλαμβανομένων και των εμπόλεμων μερών της Μέσης Ανατολής, να αναγνωρίσουν ότι δεν αρκεί η προφορική υποστήριξη ενός ειδικού καθεστώτος, αλλά απαιτείται η συνειδητή δραστηριοποίηση για την εγκαθίδρυσή του. Η ανάληψη όμως, ενεργούς δράσης σημαίνει για πολλούς την παραχώρηση δικαιωμάτων που κατέχουν στην Ιερουσαλήμ, περισσότερο από έναν αιώνα τώρα, και αυτό είναι δύσκολο να πραγματοποιηθεί, αν προσπαθούν να βρουν μια λύση εμμένοντας στις θέσεις τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βιβλία

Question of Palestine: Legal Aspects, A compilation of papers presented at the UN seminars on the question of Palestine in 1980-1986, UN, New York, 1992

Benvenisti, Eyal (1993), *The International Law of Occupation*, Princeton University Press, New Jersey

Bishara, Marwan (2002), *Palestine/Israel: Peace or Apartheid, Occupation Terrorism and the Future*, Zed Books Ltd, New York

Baslar, Kemal (1998), *The Concept of Common Heritage of Mankind in International Law*, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, Netherlands

Cattan, Henry (1988), *The Palestine Question*, Croom Helm, New York

Efrat, Elisha (2000), 'Jerusalem: Partition Plans for a Holy City' in Karsh, Efraim (ed), *Israel: The First Hundred Years, Volume II From War to Peace?*, Frank Cass, London, Portland, Or, p. 238-255

Mazzawi, Musa (1997), 'The Status of Jerusalem' in *Palestine and the Law, Guidelines for the Resolution of the Arab-Israel Conflict*, Garnet Publishing Limited, Berkshire

Persson, Sune & the Swedish Institute (1998), 'Folke Bernadotte', Centraltryckeriet AB, Boras,
<http://www.swedenabroad.com/SelectImageX/273608/FolkeBernadotteSwedishPortraits.pdf>, τελευταία πρόσβαση 17/07/2014

Rosen, Sharon (2012), 'The importance of interfaith cooperation for the protection of Jerusalem's Holy Sites' in Breger, Marshall J. & Reiter, Yitzhak & Hammer, Leonard (eds), *Sacred Space in Israel and Palestine*, Routledge, New York, p. 251-283

Shlaim, Avi (1990), *The Politics of Partition, King Abdullah, the Zionists and Palestine 1921-1951*, Oxford University Press

Σακκάς, Γιάννης Δ. 2012, *Η Ελλάδα, το Κυπριακό και ο Αραβικός Κόσμος 1947-1974, Διπλωματία και Στρατηγική στη Μεσόγειο την εποχή του Ψυχρού Πολέμου*, Πατάκης, Αθήνα, σελ. 48-49

Αρθρα

Blake, Janet (2000), 'On Defining the Cultural Heritage', *The International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 49, No. 1 (Jan.), pp. 61-85 Cambridge University Press, <http://www.jstor.org/stable/761578>, τελευταία πρόσβαση 07/07/2014

Breger, Marshall J. & Idinopoulos, Thomas A. (1998), 'Jerusalem's Holy Places and the Peace Process', *The Washington Institute for Near East Policy*, Policy Paper No. 46, http://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/PP_46_JERUSALEMS_HOLY_PLACES.pdf, τελευταία πρόσβαση 14/07/2014

Cattan, Henry (1981), 'The Status of Jerusalem under International and UN Resolutions', *Journal of Palestine Studies*, Vol. 10, No. 3, University of California Press, p. 3-15, <http://www.jstor.org/stable/2536456>, 09/04/2014

Dumper, Michael and Larkin, Craig (2012), 'The politics of heritage and the limitations of international agency in contested cities: a study of the role of UNESCO in Jerusalem's Old City', *Review of International Studies*, 38, pp. 25-52, <https://ore.exeter.ac.uk/repository/bitstream/handle/10871/9777/politics%20of%20heritage.pdf?sequence=2>, τελευταία πρόσβαση 07/05/2014

Emmett, Chad F. (1997), 'The Status Quo Solution for Jerusalem', *Journal of Palestine Studies*, Vol. 26, No. 2, pp.16-28, University of California Press, <http://www.jstor.org/stable/2537780>, τελευταία πρόσβαση 07/05/2014

Eordegian, Marlen (2003), 'British and Israeli Maintenance of the Status Quo in the Holy Place of Christendom', *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 35, No. 2, pp. 307-328, Cambridge University Press, <http://www.jstor.org/stable/3879622>, τελευταία πρόσβαση 07/05/2014

Ferrari, Silvio (1984), 'The Holy See and the Postwar Palestine Issue: The Internationalization of Jerusalem and the Protection of the Holy Places', *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, Vol. 60, No. 2, pp. 261-283, Wiley, <http://www.jstor.org/stable/2619049>, τελευταία πρόσβαση 07/05/2014

Greenberg, Raphael & Keinan, Adi (2007), 'The Present Past of the Israeli-Palestinian Conflict: Israeli Archaeology in the West Bank and East Jerusalem Since 1967', *The*

S. Daniel Abraham Center for International and Regional Studies, Research Papers No. 1, July, http://www.tau.ac.il/humanities/abraham/publications/israeli_archaeology.pdf, τελευταία πρόσβαση 28/06/2014

Hagopian, Elaine C. (2004), 'The Palestine-Israel Conflict: A Short History', http://iem.edu.in/engineering/IEM_docs/home/notice/ShortHistoryofPalestine-IsraelConflict.pdf, 06/05/2014

Imseis, Ardi (2000), 'Facts on the Ground: An Examination of Israeli Municipal Policy in East Jerusalem', *American University International Law Review*, Vol. 15, No. 5, p. 1039-1069

Khalidi, Rashid (1992), 'The Future of Arab Jerusalem', *British Journal of Middle Eastern Studies*, Vol. 19, No. 2, pp. 133-143, Taylor & Francis, Ltd., <http://www.jstor.org/stable/195696>, τελευταία πρόσβαση 07/05/2014

Lustick, Ian S. (1997), 'How Israel Annexed East Jerusalem', *Middle East Policy Journal*, Vol. V, No. 1, http://web.archive.org/web/20060601233110/http://www.mepc.org/journal_vol5/9701_lustick.asp, τελευταία πρόσβαση 06/05/2014

Mallison, W.T., Jr & Mallison, S. V. (1986), 'A Juridical Analysis of the Israeli Settlements in the Occupied Territories' in *The Palestine Yearbook of International Law, Volume X, 1998/1999*, Kluwer Law International in cooperation with Al-Shaybani Society of International Law (2000), p. 1-25

Pappe, Ilan (2003), 'The Post-Territorial Dimensions of a Future Homeland in Israel and Palestine', *Comparative Studies of South Asia, Africa and Middle East*, Vol. 23, No. 1&2, pp. 224-233, <http://cssaame.com/issues/23/28.pdf>, τελευταία πρόσβαση 06/05/2014

Prior, Michael (2001), 'Holy Places, Unholy Domination: The Scramble for Jerusalem', *Islamic Studies*, Vol. 40, No. 3/4, Special Issue: Jerusalem, Islamic Research Institute, International Islamic University, Islamabad, <http://www.jstor.org/stable/20837132>, τελευταία πρόσβαση 06/05/2014

Pullan, Wendy and Gwiazda, Maximilian (2010), 'The Development of Modern Sacred Geography: Jerusalem's Holy Basin', *Conflict in Cities and the Contested*

State, Electronic Working Paper Series, No. 19, Department of Architecture University of Cambridge, http://www.conflictincities.org/PDFs/Working%20paper19_2010.pdf, τελευταία πρόσβαση 07/05/2014

Quigley, John (1994), 'The Legal Status of Jerusalem under International Law' The Turkish Yearbook, Jerusalem, Vol. XXIV, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/44/681/8664.pdf>, τελευταία πρόσβαση 09/04/2014

Rjoob, Ahmed A. (2009), 'The Impact of Israeli Occupation on The Conservation of Cultural Heritage Sites in the Occupied Palestinian Territories: The Case of 'Salvage Excavations'', *Conservation and MGMT of Arch. Sites*, Vol. 11, Nos. 3-4, p. 214-235, file:///C:/Users/user/Downloads/The_impact_of_Israeli_on_Heritage-libre.pdf, τελευταία πρόσβαση 28/06/2014

Roberts, Adam (1990), 'Prolonged Military Occupation: The Israeli-Occupied Territories Since 1967', *The American Journal of International Law*, Vol. 84, No. 1, pp 44-103, American Society of International Law, <http://www.jstor.org/stable/2203016>, τελευταία πρόσβαση 02/09/2014

Said, Edward W. (1995), 'Projecting Jerusalem', *Journal of Palestine Studies*, Vol. 25, No. 1, pp. 5-14, University of California Press, <http://www.jstor.org/stable/2538100>, τελευταία πρόσβαση 06/05/2014

Shlay, Anne B. & Rosen, Gillad (2010), 'Making Place: The Shifting Green Line and the Development of "Greater" Metropolitan Jerusalem', *American Sociological Association, City & Community*, Vol. 9, No. 4, p. 358-389

Tillman, Seth (1978), 'The West Bank Hearings: Israel's Colonization of Occupied Territory', *Journal of Palestine Studies*, Vol. 7, No. 2, University of California Press, <http://www.jstor.org/stable/2536439>, τελευταία πρόσβαση 01/07/2014

Αρχεία HE

– Αποφάσεις Γενικής Συνέλευσης

GA Res 181(II) (1947), GA Res 194(III) (1948), GA Res 303(IV) (1949), GA Res 25/2749 (1970), GA Res 32/5 (1977), GA Res 32/20 (1977), GA Res 33/29 (1978),

GA Res 38/79B (1983), GA Res 43/58B (1988), GA Res 46/47A-G (1991), GA Res 57/127 (2002), GA Res 68/83 (2013)

– Αποφάσεις Συμβουλίου Ασφαλείας

SC/RES/50 (1948), SC/RES/54 (1948), SC/RES/56 (1948), SC/RES/237 (1967), SC/RES/242 (1967), SC/RES/252 (1968), SC/RES/267 (1969), SC/RES/271 (1969), SC/RES/298 (1971), SC/RES/446 (1979), SC/RES/465 (1980), SC/RES/476 (1980), SC/RES/478 (1980), SC/RES/672 (1990), SC/RES/681 (1990)

– Άλλα αρχεία

A/AC. 31/L.42 (25/11/1949), Israel: Draft Resolution, UNISPAL, <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/74670E71CE137A1985256E4C0056DBFB>, τελευταία πρόσβαση 08/06/2014

S/8427 (23/02/1968), Letter of the Permanent Representative of Jordan to the Secretary General, UNISPAL, <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/D3F11CD6E456490C85256259004D6547>, τελευταία πρόσβαση 09/06/2014

A/7057 (23/02/1968), Report of the Commission appointed by His Majesty's Government in the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, with the approval of the Council of the League of Nations, to determine the rights and claims of Moslems and Jews in connection with the Western or Wailing Wall at Jerusalem (December 1930), UNISPAL, <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/59A92104ED00DC468525625B00527FEA>, τελευταία πρόσβαση 09/06/2014

A/AC.25/Com.Jer/W.14 (08/04/1949), Holy Places, United Nations Conciliation Commission for Palestine, Committee on Jerusalem Working Paper, UNISPAL, <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/FD455E412ACE30AD0525668E006EF702>, τελευταία πρόσβαση 09/06/2014

S/8439 (Also issued under the symbol A/7061) (05/03/1968), Letter dated 5 March 1968 from the permanent representative of Israel to the United Nations addressed to the Secretary General, UNISPAL, <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/A8138AD15B0FCAC385256B920059DEBF>, τελευταία πρόσβαση 09/06/2014

A/364 (03/09/1947), 'United Nations Special Committee on Palestine Report to the General Assembly', Official Records of the Second Session of the General Assembly, Supplement No. 11, UNISPAL, <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/07175DE9FA2DE563852568D3006E10F3>, τελευταία πρόσβαση 14/07/2014

UN Treaty Collection, Chapter XVIII Penal Matters, Rome Statute of the International Criminal Court, https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-10&chapter=18&lang=en, τελευταία πρόσβαση 18/07/2014

S/21919 (1990), Report Submitted To The Security Council By The Secretary-General In Accordance With Resolution 672, <http://unispal.un.org/unispal.nsf/0/9263164df83b145f85256bce00715567?OpenDocument>, τελευταία πρόσβαση 18/07/2014

A/37/457 (1982), Letter dated 17 September 1982 from the Chargé d'Affaires a.i. of the Permanent Mission of the Union of Soviet Socialist Republics to the United Nations addressed to the Secretary-General, <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/52795E073A5079568525628100745892>, τελευταία πρόσβαση 05/09/2014

A/6730/Add.2 (1967), Report of the Secretary-General on the withdrawal of the United Nations Emergency Force, UN General assembly Official Records, <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/D21AF95689E8F2C00525660B0051640F>, τελευταία πρόσβαση 05/09/2014

S/PV.1347 (1967), UN Security Council Official Records, <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/CD0BEBA6A1E28EFF0525672800567B2C>, τελευταία πρόσβαση 05/09/2014

LoN/1945.VI.A.1 (1945), The Mandate System: Origin – Principle – Application, Series of the League of Nations publications, 30 April, <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/C61B138F4DBB08A0052565D00058EE1B>, τελευταία πρόσβαση 12/09/2014

Palestine (Western or Wailing Wall) Order in Council (1931), Appendix I of the Report by His Majesty's Government in the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland to the Council of the League of Nations on the Administration of

Palestine and Transjordan for the Year 1931,
<http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/C2567D9C6F6CE5D8052565D9006EFC72>,
τελευταία πρόσβαση 12/09/2014

Αρχεία UNESCO

– Εκθέσεις

Consideration of Item 4 of the agenda: Nominations to the World Heritage List (the Old City of Jerusalem and its Walls), Committee Decisions, CONF 016 V.16, 29/09/1980, <http://whc.unesco.org/en/decisions/5208>, τελευταία πρόσβαση 21/06/2014

Advisory Body Evaluation, April 1981, http://whc.unesco.org/archive/advisory_body_evaluation/148.pdf, τελευταία πρόσβαση 21/06/2014

‘Nomination of the “Old City of Jerusalem and its Walls” for inscription on the World Heritage List’, Report of the 1st Extraordinary Session of the Committee (30/09/1981), <http://whc.unesco.org/archive/repext81.htm#148>, τελευταία πρόσβαση 20/08/2014

‘Justification for the Inscription on the List of the World Heritage in Danger: Report of the 6th session of the Committee’ (17/01/1983), <http://whc.unesco.org/archive/repcom82.htm#jerusalem>, τελευταία πρόσβαση 20/08/2014

State of Conservation Reports 2004-2014, Old City of Jerusalem and its Walls, Documents, <http://whc.unesco.org/en/list/148/documents/>, τελευταία πρόσβαση 17/08/2014

Report of the Technical Mission to the Old City of Jerusalem (27 February – 2 March 2007), http://www.unesco.org/bpi/pdf/jerusalem_report_en.pdf, τελευταία πρόσβαση 11/09/2014

Synoptic Report on Developments in the Safeguarding of the Monumental Heritage of Jerusalem from 1971 to 1987, 127th Session of the Executive Board of UNESCO (1987), 24C/15, <http://unispal.un.org/unispal.nsf/eed216406b50bf6485256ce10072f637/bf2aa72ea4fd8fec852563df005f420d?OpenDocument>, τελευταία πρόσβαση 11/09/2014

– Αποφάσεις

Jerusalem and the implementation of 34 C/Resolution 47 and 177 EX/Decision 19 and 20 (179 EX/9 and Add.; 179 EX/59), Executive Board, 179th session, Paris, 1-17 April 2008,

<http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/3F3AAC59F1DFA940852577730067D07B>,
τελευταία πρόσβαση 20/08/2014

Jerusalem and the implementation of 161 EX/Decision 3.4.2, 164 EX/Decisions adopted by the Executive Board, Paris 21 June 2002, <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001246/124687e.pdf>, τελευταία πρόσβαση 20/08/2014

Acts constituting a crime against the common heritage of humanity (31 C/46), adopted by the Commission IV, 27 October 2001 for adoption by the General Conference at its 31st session, Item 5.5, <http://whc.unesco.org/archive/2001/whc-01-conf206-8reve.pdf>, τελευταία πρόσβαση 20/08/2014

44. General Conference of UNESCO Resolution on Protection of Cultural Property in Jerusalem, (20 November 1974), Israeli Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mfa.gov.il/mfa/foreignpolicy/mfadocuments/yearbook2/pages/44%20general%20conference%20of%20unesco%20resolution%20on%20prot.aspx>, τελευταία πρόσβαση 12/09/2014

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο

P7_TA(2012)098, European Parliament resolution of 5 July 2012 on EU policy on the West Bank and East Jerusalem (2012/2694(RSP)), <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2012-0298+0+DOC+XML+V0//EN>, τελευταία πρόσβαση 09/09/2014

P7_TA(2011)0429, European Parliament resolution of 29 September 2011 on the situation in Palestine, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P7-TA-2011-0429&language=EN>, τελευταία πρόσβαση 09/09/2014

Νομοθεσία Ισραήλ

Law and Administration Ordinance (Amendment No. 11) Law, 5727-1967

Municipalities Ordinance (Amendment No. 6) Law, 5727-1967

The Abandoned Areas' Ordinance, 5808-1948

The Absentees' Property Law, 5709-1948

Emergency Regulations (Security Zones) Law, 5709-1949

Emergency Regulations (Cultivation of Uncultivated Lands) Law, 5709-1949

Israel Land Acquisition Law (1953)

Law of Limitation (1958)

Basic Law: Protection of Holy Places Law (1967)

Basic Law: Jerusalem, Capital of Israel (1980)

Protection of Holy Places Law 5727 (1967)

The Antiquities Law (1978)

Άλλα Πρωτογενή Κείμενα

Balfour Declaration (1917),
<http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/E210CA73E38D9E1D052565FA00705C61>,
 τελευταία πρόσβαση 20/08/2014

Basic Agreement Between The Holy See and the Palestinian Liberation Organization (2000), http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/2000/documents/rc_seg-st_20000215_santa-sede-olp_en.html, τελευταία πρόσβαση 05/09/2014

Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. Geneva, 12 August 1949, <http://www.icrc.org/ihl/INTRO/380>, τελευταία πρόσβαση 06/07/2014

Declaration of La Laguna (2003), 8th International Forum UNESCO Seminar, 'World Natural Heritage: Natural Sites, Development, Sustainability and Ethics', November 24-29, University of La Laguna-Tenerife, file:///C:/Users/user/Downloads/2003LaLaguna_eng.pdf, τελευταία πρόσβαση 17/08/2014

Final Communiqué of the Third Islamic Summit Conference (1981), ‘the Palestine and Al-Quds al-Sharif session’, 25-28 January, <http://www.oic-oci.org/english/conf/is/3/3rd-is-sum.htm>, τελευταία πρόσβαση 03/09/2014

Final Communiqué of the Sixth Islamic Summit Conference (1991), ‘Session of Al-Quds Al-Sharif, Concord and Unity’, 9-11 December, [http://www.oic-oci.org/english/conf/is/6/6th-is-sum\(final%20Com\).htm](http://www.oic-oci.org/english/conf/is/6/6th-is-sum(final%20Com).htm), τελευταία πρόσβαση 03/09/2014

Fundamental Agreement between the Holy See and the State of Israel (1993), http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/archivio/documents/rc_seg-st_19931230_santa-sede-israele_en.html, τελευταία πρόσβαση 24/06/2014

Jerusalem 1918-1920, Records of the Pro-Jerusalem Council during the period of the British Military Administration, http://archive.org/stream/jerusalembeingre00proj/jerusalembeingre00proj_djvu.txt, τελευταία πρόσβαση 10/09/2014

League of Nations Mandates Palestine Report of the Royal Palestine Commission (July 1937), <https://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/History/peel1.html>, τελευταία πρόσβαση 02/07/2014

Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, International Court of Justice Advisory Opinion, 09/07/2004, General List No. 131, <http://www.un.int/wcm/webdav/site/palestine/shared/documents/advisoryopinion.pdf>, τελευταία πρόσβαση 19/06/2014

The Palestine Mandate (1922), http://avalon.law.yale.edu/20th_century/palmanda.asp, τελευταία πρόσβαση 20/07/2014

Treaty of Peace Between The Hashemite Kingdom of Jordan and The State of Israel (26/10/1994), <http://www.kinghussein.gov.jo/peacetreaty.html>, τελευταία πρόσβαση 06/07/2014

‘The Status of Jerusalem’, United Nations (1997), Prepared for, and under the guidance of the Committee, the Committee on the Exercise of the Inalienable Rights of the Palestinian People, Division for Palestinian Rights,

<http://unispal.un.org/unispal.nsf/796f8bc05ec4f30885256cef0073cf3a/533b4714451b48bf0525651b00488d02?OpenDocument>, τελευταία πρόσβαση 03/09/2014

The Declaration of the Establishment of the State of Israel (14 May 1948), <http://www.mfa.gov.il/mfa/foreignpolicy/peace/guide/pages/declaration%20of%20establishment%20of%20state%20of%20israel.aspx>, τελευταία πρόσβαση 12/09/2014

Universal Code of Conduct on Holy Sites (2011), <http://www.oslocenter.no/wp-content/uploads/2012/03/CodeOct13Final.pdf>, τελευταία πρόσβαση 06/06/2014

Venice Declaration (1980), http://eeas.europa.eu/mepp/docs/venice_declaration_1980_en.pdf, τελευταία πρόσβαση 03/09/2014

Άρθρα από εφημερίδες

‘Constant Competition’ (2014), Jerusalem, *The Economist*, 1 March, <http://www.economist.com/news/middle-east-and-africa/21597967-israel-doing-too-little-protect-muslim-heritage-sites-constant-competition>, τελευταία πρόσβαση 11/06/2014

Gradstein, Linda (2013), ‘Clerics work to stop attacks on religious sites in Jerusalem’, *The Media Line*, 11 June, <http://www.jpost.com/National-News/Clerics-work-to-stop-attacks-on-religious-sites-in-Jerusalem-330750>, τελευταία πρόσβαση 06/06/2014

Gradstein, Linda (2014), ‘A no-man’s land between Jerusalem and Ramallah’, *The Media Line*, 28 May, http://www.themedialine.org/news/news_detail.asp?NewsID=40097, τελευταία πρόσβαση 07/06/2014

Ganot, Steve (2013), ‘Holy Sites, under attack’, *Israel Hayom*, 10 November, http://www.israelhayom.com/site/newsletter_opinion.php?id=6265, τελευταία πρόσβαση 07/06/2014

Goodenough, Patrick (2013), ‘Jerusalem: ‘Eternal City’, Says Obama; ‘Ancient Capital’, Says Netanyahu’, *CNS News*, 20 March, <http://cnsnews.com/news/article/jerusalem-eternal-city-says-obama-ancient-capital-says-netanyahu>, τελευταία πρόσβαση 20/08/2014

‘Israel approves 558 East Jerusalem settlements’ (2014), BBC News, Middle East, 5 February, <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-26056608>, τελευταία πρόσβαση 10/09/2014

‘Jerusalem church defaced in a new ‘price tag’ attack’ (2014), Israel, *i24news*, 9 May, <http://www.i24news.tv/en/news/israel/140509-jerusalem-church-defaced-in-new-price-tag-attack>, τελευταία πρόσβαση 12/06/2014

‘Knesset discusses Temple Mount Sovereignty Bill’ (2014), Israel, Diplomacy & Defense, *i24news*, 25 February, <http://www.i24news.tv/en/news/israel/diplomacy-defense/140225-police-disperse-temple-mount-rioters>, τελευταία πρόσβαση 11/10/2014

‘Radical Jews protest at holy Jerusalem site’ (2014), Israel, Society, *i24news*, 10 June, <http://www.i24news.tv/en/news/israel/society/140610-radical-jews-protest-at-holy-jerusalem-site>, τελευταία πρόσβαση 12/06/2014

Siegmán, Henry (1990), ‘Jordan Can Ill Afford To Criticize Israel’s Record on Jerusalem’, The New York Times Archives, (9 May), <http://www.nytimes.com/1990/05/19/opinion/1-jordan-can-ill-afford-to-criticize-israel-s-record-on-jerusalem-686390.html>, τελευταία πρόσβαση 01/08/2014

‘UN Mideast Peace envoy denied entry to Holy Fire ceremony’ (2014), Ma’an News Agency, 19 April, <http://www.maannews.net/eng/ViewDetails.aspx?ID=691343>, τελευταία πρόσβαση 07/08/2014

Συνέντευξη με τον καθηγητή Στέλιο Περράκη, 26-05-2014

Πηγές εικόνων:

Εικόνα 1.1.: <http://1ff8www.palestinalibre.org/articulo.php?a=43869>

Εικόνα 1.2.: <http://www.bollyn.com/fearing-9-11-protests-netanyahu-cancels-us-visit/>